

Kati Närhi & Aila-Leena Matthies (toim.)

Ympäristökysymys
suomalaisessa sosiaalityön
tutkimuksessa

Kati Närhi & Aila-Leena Matthies (toim.)

Ympäristökysymys suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa

© 2018 Jyväskylän yliopisto ja kirjoittajat

YFI julkaisu - YFI Publications 5

ISBN 978-951-39-7371-1

ISSN 2342-3366

Sisälllys:

Johdanto: Ekososiaalinen transiio, kestävyden kysymykset ja luonto voimavarana sosiaalityön pro gradu –tutkimuksessa

Kati Närhi ja Aila-Leena Matthies 5

I Teoreettisia lähtökohtia

1 Ekososiaalinen transiio ja postsosialistinen teoria. Vertailua ja keskustelua muutostutkimuksen näkökulmasta

Niko Salmela 14

2 Relationaalinen hyvinvointi kriittisen koulukunnan näkökulmasta

Sami Markuksela 42

II Kestävä kehitys sosiaalityössä

3 Kirjallisuuskatsaus kestäväen kehityksen ja ympäristön huomioonottavasta sosiaalityöstä

Taija Nöjd 56

4 Kestävä elämäntapa toimijan projektina

Marianne Väyrynen 78

III Asiakkaiden luontokokemukset ja luonto sosiaalityön käytännöissä

5 Sieltä saa tyyneyttä, sieltä saa energiaa. Luontokokemukset päihdeongelmasta toipuneiden elämäntarinoissa

Kaisa Mesimäki 102

Johdanto: Ekososiaalinen transiio, kestävyyden kysymykset ja luonto voimavarana sosiaalityön pro gradu -tutkimuksessa

Kati Närhi ja Aila-Leena Matthies

Sosiaalityön kansainvälinen tieteellinen keskustelu ympäristökysymyksen ja kestävän kehityksen merkityksestä sosiaalityölle on ollut pitkään teoreettisesti painottunutta (esim. Molyneux 2010; Coates & Gray 2011; Gray, Coates & Hetherington 2012). Keskustelussa käsitteellistä ymmärrystä ympäristökysymyksen ja sosiaalityön välisestä suhteesta on jäsennetty useilla eri käsitteillä kuten ekososiaalinen (ecosocial tai eco-social), syväekologinen (deep ecological), ekospirituaalinen (eco-spiritual), vihreä (green), sosioekologinen (socio-ecological), ekologinen (ecological) ja ympäristösosiaalityö (environmental social work) (Närhi & Matthies 2016a). Yhteistä näille kaikille käsitteille on vaade ekokriittisestä paradigman (ks. käsite; Närhi & Matthies 2001) muutoksesta sosiaalityössä. Näissä käsitteellisissä keskusteluissa otetaan ihmistoiminnan globaalit muutokset ja vaikutukset vakavasti, mutta samalla etsitään paikallisia ratkaisuja sekä peräänkuulutetaan paikallisten yhteisöjen uudistumis- ja sopeutumiskykyä (resilience). Lisäksi kyseiset keskustelut painottavat ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden laajentamista ekologiseksi oikeudenmukaisuudeksi, jossa tarkastellaan kriittisesti ihmiskeskeistä elämäntapaamme sekä luonnonvarojen ja elinmahdollisuuksien jakautumisen oikeudenmukaisuutta. Tärkein yhteinen nimittäjä keskusteluilla on kuitenkin ymmärrys ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta, jonka mukaan ihminen, ja siten myös sosiaalityö, on osa luontoa. (esim. Matthies & Närhi 2014; Närhi & Matthies 2016a, b.) Samalla nykykeskusteluissa peräänkuulutetaan teoreettisten viitekehysten ja käsitelmäärittelyjen ohella empiirisiä tutkimusasetelmia sekä tutkittua tietoa ekososiaalisen työn käytännöistä (esim. Molyneux 2010; Coates & Gray 2011; Gray ym. 2012).

Kuluneella vuosikymmenellä sosiaalityön ympäristökeskustelu on laajentunut ja organisoitunut toisaalta yhä enemmän globaaliin kontekstiin sekä toisaalta vaatimaan paikallisia konkreettisia pyrkimyksiä ja käytännön toimia kestävämpään kehitykseen. Kun sosiaalityön maailmanjärjestöt IFSW, IASSW ja ICSW julkaisivat vuonna 2012 Global Agenda of Social Work – asiakirjan, siinä nostettiin sosiaalisen ympäristön ohella ensimmäisen kerran myös luonnon ympäristön kestävä tila syyksi sosiaalityön kohtaamille ongelmille. Ilmastonmuutos, saastuminen ja luonnonkatastrofit syventävät

eriarvoisuutta ja köyhyyttä, heikentävät terveyttä ja hyvinvointia. (IFSW, IASSW & ICSW 2012, 1). Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenmaiden yhteisesti vuonna 2015 sopimat globaalit kestävä kehityksen tavoitteet (Suomen YK-Liitto 2015) puolestaan nostavat myös erilaiset sosiaaliset tavoitteet keskeisiksi tavoitteiksi ympäristöllisten ja taloudellisten tavoitteiden rinnalle.

Sosiaalityö kytetään nykykeskustelussa siis osaksi globaalia ja lokaalia vastuun kantamista ja tämä näkyy myös sosiaalityön tutkimuskirjallisuudessa. Lena Dominellin (2012) sanoin, ekologinen kriisi on sekä sosiaalityön kriisi että sosiaalityön mahdollisuus. Voidaan todeta, että ympäristön, talouden ja sosiaalisen kehityksen nykyongelmat ja haasteet osoittavat, että sosiaalityö on omalta osaltaan epäonnistunut tehtävässään suojella ja kannustaa juuri heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä ja heidän yhteisöjään. Samalla ympäristön, talouden ja yhteiskunnan kriisit pakottavat sosiaalityötä etsimään uudenlaisia, kestävämpiä tapoja toimia. Sosiaalityölle alkaa hahmottua paikka, jossa sen kontribuutio siirtymässä (transitio) kohti kestävämpää kehitystä voikin alkaa hyvin konkreettisista askelista sosiaalityön perustehtävissä. Lähtökohtana voi olla esimerkiksi asettuminen kuuntelemaan ja tukemaan sitä, miten ihmiset itse haluavat muuttaa elämäänsä kestävämmälle pohjalle.

Aihepiiriin liittyvä tutkimus on suomalaisessa sosiaalityön kontekstissa ollut melko niukkaa ja vain muutamien tutkijoiden intresseissä (esim. Matthies 1993; Närhi 2004; Matthies & Närhi 1998, 2001, 2017, 2018; Närhi & Matthies 2016a, b; Roivainen & Ranta-Tyrkkö 2016; Ranta-Tyrkkö 2010, 2017; Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Pohjola 2011). Tämän vuoksi halusimme selvittää, missä määrin suomalaiset sosiaalityön yliopisto-opiskelijat ovat kiinnostuneita tematiikasta sekä kuinka paljon ja millaista pro gradu -tutkimusta ympäristöön ja sosiaalityöhön liittyvästä aihepiiristä on tehty. Lisäksi halusimme nostaa ympäristötematiikasta tehtyjä tutkielmia yleisemmin tietoisuuteen ja luettavaksi. Tästä syntyi ajatus koota julkaisu nimenomaan sosiaalityön oppiaineessa tehdyistä ekososiaalisiin teemoihin kohdistuvista pro gradu -tutkielmista.

Julkaisua varten on käyty läpi vuosien 2011 – 2016 suomalaiset sosiaalityön pro gradu -tutkielmat ja etsitty niiden joukosta ympäristöteemaan ja kestäväan kehitykseen liittyviä tutkielmia. Haku tapahtui Janus-lehdessä julkaistavien yliopistojen graduaihelistojen sekä yliopistojen sähköisten graduarkistojen avulla. Haun teki opiskelija Marianne Väyrynen osana sosiaalityön maisteriopintojaan. Haussa löytyi yhteensä 15 teemaan liittyvää pro gradu -tutkielmaa neljästä eri yliopistosta (Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän ja Lapin yliopistot).

Haun tulokset on kerätty julkaisun loppuun liitteeseen 1 aakkosjärjestyksessä tutkielman tekijän mukaan (ks. liite 1). Tutkielmat painottuvat selkeästi Green Care-toiminnan sekä eläinavusteisen hoivan tarkasteluun. Lisäksi tutkielmistä löytyy painotuksia yhteisösosiaalityön ja kestävä kehityksen teemojen suuntiin sekä teoreettisiin jäsenyyksiin ympäristön ja sosiaalityön välisistä kysymyksistä.

Otimme sähköpostitse yhteyttä kaikkiin haussa löydettyihin tutkielman tehneisiin henkilöihin ja lähetimme heille kirjoituspyynnön artikkelin kirjoittamiseksi omasta tutkielmastaan. Yhteensä seitsemän henkilöä vastasi positiivisesti yhteydenottoomme. Heistä neljä joutui kuitenkin peruuttamaan osallistumisensa kirjoittamisprosessin aikana. Huomasimme, että kiireisessä työelämässä on haastavaa palata kirjoittamaan pro gradu -tutkielmastaan artikkeleita. Tämän vuoksi rekrytoimme mukaan Jyväskylän yliopistosta vielä kaksi loppuvuonna 2017 tutkielmansa valmiiksi saanutta henkilöä sekä yhden, jonka tutkielma ei ole vielä julkaisuhetkellä virallisesti hyväksytty. Emme kuitenkaan enää tehneet uutta tutkielmahakua muista yliopistoista julkaisun aikataulun vuoksi.

Julkaisu koostuu viidestä pro gradu-tutkielmaan pohjautuvasta artikkelista. Artikkelit on nimetty tutkielman virallisen otsikon mukaan, jotta ne olisi helpompi löytää yliopistojen sähköisistä graduarkistoista niin halutessaan. Näitä julkaisuun valikoituneita tutkielmia voidaan pitää uraa uurtavina, sillä niissä on tartuttu vielä muotoutumassa olevaan sosiaalityön teemaan ja siten ne ovat osaltaan rakentamassa uutta lähestymistapaa niin sosiaalityön tutkimukseen kuin käytäntöön. Artikkelikokoelma kerää yhteen tietoa ympäristön ja kestävä kehityksen kysymysten merkityksestä sosiaalityössä.

Julkaisu on jaettu kolmeen osaan tutkielmien aihepiirien mukaisesti. Ensimmäisessä osassa nimeltään 'Teoreettisia lähtökohtia' kirjoittavat Niko Salmela ja Sami Markuksela, joiden tutkielmat on hyväksytty Jyväskylän yliopistossa.

Niko Salmelan artikkeli pro gradu -tutkielmansa pohjalta keskittyy tarkastelemaan ja vertailemaan keskustelua muutostutkimuksesta ekososiaalisen transitiokeskustelun ja postsosialistisen teorian näkökulmista. Ensisijaisesti tutkimus kohdistuu ekososiaaliseen transitiioon yhtenä kestävä yhteiskuntamallin tutkimuksellisenä ohjelmana. Sen 'teoreettisena peilinä' tutkimuksessa käytetään postsosialistista muutosteoriaa. Salmela hahmottaa ekososiaalisen muutosteorian laajasti pyrkimyksenä vastata globaalin epäoikeudenmukaisuuden, kapitalistisen talouden kriisin ja ilmastonmuutoksen kysymyksiin kokonaisvaltaisesti. Postsosialistiset muutosteoriat pyrkivät puolestaan tulkitsemaan ja

tarkastelemaan Itä- ja Keski-Euroopan reaaliosialististen yhteiskuntien muutosta sosialismista kapitalismiin. Metodinen tutkimusasetelma on vertaileva teoreettinen tarkastelu kirjallisen aineiston pohjalta. Salmela asettaa postsosialistisen teorian modernisaatioteoreettisen ja globalisaatioteoreettisen vaiheen välimaastoon, kun taas ekososiaalisen transition hän näkee pyrkivän murtamaan kansallisvaltiollisen tarkastelutason globaaliin, kompleksisuusteoreettiseen näkökulmaan pääsemiseksi. Tutkimuksen eräänä päätuloksena Salmela esittää ekososiaalisen muutosteorian kuvaavan enemmänkin transformaatiota (perustavanlaatuista muutosta) kuin transitiota (siirtymää). Toisaalta hän näkee ekososiaalisissa muutosteorioissa korostuvan enemmänkin ruohonjuuritason konkreettiset muutoksen mahdollisuudet kuin kokonaisvaltaiset yhteiskunnalliset muutosohjelmat. Lisäksi Salmela kokoaa postsosialistisen muutosteorian näkökulmia, jotka voisivat edistää ekososiaalisen muutosteorian kehittymistä ja auttaa tunnistamaan sen sisäisiä ristiriitoja. Salmela toteaaakin johtopäätöksissään, että vaikka ekososiaalisessa muutosteoriasa on kyse tulevaisuuteen suuntautuvan kehityksen toivotun suunnan hahmottamisesta, teoria kaipaa kuvailevan tason lisäksi vakaampaa teoreettista käsitteellistämistä ollakseen vakuuttava.

Julkaisun ensimmäisen osion toisessa artikkelissa Sami Markuksela tarkastelee haastavaa teoreettista kysymystä siitä, miten kriittisen koulukunnan, erityisesti Adornon ja Horkheimerin näkemykset ihmisten luontosuhteesta liittyvät relationaalisen hyvinvoinnin käsitteeseen. Tutkielma on teoreettinen, ja sen lähtökohtana on oivallus, että aiemmin erillisinä tarkasteltujen relationaalisen hyvinvoinnin ja kriittisen teorian keskustelujen välillä on useita yhtymäkohtia. Tutkielman mukaisesti artikkeli sivuaa varsin laajaa kysymystä siitä, miten nykyiset minän vieraantumiseen liittyvät ympäristöuhot ovat yhteydessä valistukseen ja erityisesti dualismin ja rationaalisuuden korostumiseen. Myös minän vieraantuminen itsestään ja luonnosta on kriittistä teoriaa ja relationaalisuutta yhdistävä tema, joka ei ole menettänyt ajankohtaisuuttaan. Tämän yhteyden teoreettinen tarkastelu onkin tärkeää syväekologiasta ja sivilisaatiokritiikistä ammentavalle kestävän hyvinvoinnin tutkimukselle.

Julkaisun toinen osio on nimeltään 'Kestävä kehitys sosiaalityössä', jossa kirjoittavat Taija Nöjd ja Marianne Väyrynen Jyväskylän yliopistosta.

Taija Nöjdin artikkeli on tiivistetty versio tutkielmassaan tekemästään systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta liittyen kestävän kehityksen ja ympäristön huomioonottavaan sosiaalityöhön. Tutkimuksen keskiössä on se, mitä tiedetään tutkimuksen perusteella sosiaalityön käytännöistä, jotka kohdistuvat sosiaalisen ympäristön ohella myös biofyysiseen

ympäristöön ja kestäväen kehityksen kysymyksiin. Tutkielmassaan Nöjd löysi 29 tematiikkaan liittyvää kansainvälistä vertaisarvioitua artikkelia, joita hän analysoi laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tulosten mukaan kestäväen kehityksen ja ympäristön huomioonottavassa sosiaalityössä on kyse elinympäristön parantamisesta, infrastruktuurin kehittämistä sekä ihmisten osallistumisen mahdollistamisesta. Myös ympäristötietoisuuden lisääminen ja ympäristöä koskeva oikeudenmukaisuus nousevat aineistossa keskeisiksi käytännöiksi. Kiinnostavaa on myös se huomio, että biofyysiseen ympäristöön kohdistuvia sosiaalityön käytäntöjä sovelletaan usein osana tavanomaista sosiaalityötä, erityisesti yhteisötyössä ja moniammatillisessa toiminnassa, mutta uutta on laajempi näkökulma, joka ottaa huomioon myös biofyysisen ympäristön sosiaalityön käytännöissä.

Marianne Väyrysen artikkeli keskittyy kestäväen elämäntapaan toimijan projektina. Hän pohtii tutkielmassaan, miten yksilön elämäntapaa olisi mahdollista tarkastella niin, että sekä toimijuuteen että rakenteeseen liittyvät tekijät tulisivat huomioituksi. Hän sitoutuu kriittiseen realismiin ja Margaret Archerin sisäisen keskustelun ideaan ja käsitteeseen. Aineistonaan Väyrynen hyödyntää 11 puolistrukturoitua teemahaastattelua henkilöiltä, jotka ovat tunnistaneeet itsessään pyrkimyksen kunnioittaa luonnon kantokyvyn rajoja omassa elämässään. Väyrynen päätyy analyysissaan siihen johtopäätökseen, että tavoitellessaan kestäväen elämäntapaa toimijat pyrkivät riippumattomuuteen ympäristöä tuhoavista mekanismeista. Tämä lähtökohta synnyttää jännitteen suhteessa koko länsimaiseen sivilisaatioon, joka perustuu käsitykseen ihmisen ja luonnon irrallisuudesta sekä luonnon hallinnan mahdollisuudesta. Väyrysen tutkielman perusteella yksilön kestäväen elämäntavan perustana onkin syvällinen pohdinta siitä, mikä itselle on tärkeää ja tarpeellista. Tarpeisiin perustuva hyvinvointikäsitys voisikin toimia yhtenä kestäväen talouden peruskivistä.

Julkaisun kolmannessa ja viimeisessä osiossa, 'Asiakkaiden luontokokemukset ja luonto sosiaalityön käytännöissä', Kaisa Mesimäki, jonka pro gradu -tutkielma on hyväksytty Helsingin yliopistossa, tarkastelee luontokokemuksia päihdeongelmasta toipuneiden elämäntarinoissa. Tutkielmaansa pohjaavan artikkelin tarkoituksena on selvittää, millaisia luontokokemuksia päihdeongelmasta toipuvilla ihmisillä on ja auttaako luonto päihdeongelmasta toipumisessa. Aineistona Mesimäki hyödyntää viiden henkilön haastatteluja, joilla on ollut kokemusta päihdeongelmasta toipumisesta, ja jotka ovat kokeneeet luonnon tärkeänä elämässään. Aineistoa Mesimäki tarkastelee narratiivien analyysin keinoin ja löytää luonnon hyvinvointivaikutuksia kuvaavia teemoja, jotka hän sijoittaa holistisen ihmiskäsityksen mukaisten olemuspuolien alle. Mesimäki tekee lisäksi narratiivista analyysia

ja luo haastatteluiden pohjalta päihdeongelmasta toipuneen luontoihmisen tarinan, joka on tiivistelmä kaikista viidestä tarinasta. Tulosten mukaan luonto lisää hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Se vaikuttaa yhtä aikaa sekä tajunnan, kehon että tilanteen kautta. Lisäksi luonto lisää myönteisiä tunteita ja auttaa parantamaan fyysistä kuntoa sekä helpottaa sosiaalisia tilanteita. Luonto on myös osa identiteettiä ja vastaa henkisiin tarpeisiin. Mesimäen tutkimus tarjoaa yhden näkökulman sosiaalityön ja päihdehuollon kehittämistarpeisiin. Hän toteaa, että sosiaalityön tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ympäristötekijöiden vaikutuksista ihmisiin, mutta jostain syystä luontoympäristön vaikutuksia ei ole juuri huomioitu, vaikka mahdollisuudet luonnon ottamiseen mukaan sosiaalityön käytäntöihin ovat mitä moninaisimmat.

Teoksen yksittäiset artikkelit pro gradu -tutkielmien pohjalta omalta osaltaan vahvistavat kokonaiskuvaa sosiaalityön tämänhetkisestä ympäristökeskustelusta ja suhteesta kestäväan kehitykseen. Ekososiaalisessa siirtymässä (Matthies & Närhi 2017) eli sosiaalityön suuntautumisessa kestäväan kehitykseen ei ole kyse yksittäisistä tempuista eikä pinnallisesta viherperusta, vaan syvällisestä uudelleen ajattelusta ja kriittisestä itsereflektiosta suhteessa talouskasvua tavoittelevaan valtavirtaan sekä ihmisen ja luonnon arvottamiseen vain taloudellisesta näkökulmasta. Kestävän kehityksen orientaatio tuottaa myös uudenlaisia rohkaisevia käytännön toimintamalleja ja siten edistää sosiaalityön konkreettista sisäistä uudistumista. Tällöin on usein kyse siitä, että sosiaalityön toimintamalleja muutetaan yksilöllisestä yhteisöllisemmäksi, byrokraattisesta toiminnallisemmaksi, ongelmalähtöisyydestä voimavaralähtöisemmäksi sekä yksilön muuttamisesta rakenteiden kyseenalaistamiseen ja pyrkimykseen muuttaa niitä. Lisäksi kriittinen kestäväan kehityksen näkökulma voi muuttaa sosiaalityön käsitystä kohtaamiensa ongelmien syihin: ongelmien syntyperä paikantuu yhä useammin ja enenevässä määrin ekologisesti ja taloudellisesti kestävättömiin rakenteisiin, ei vain yksilöihin ja yhteisöihin.

Kirjallisuus

Coates, John & Gray, Mel (2011): The environment and social work: An overview and introduction. *International Journal of Social Welfare* 21(3), 230–238.

Dominelli, Lena (2012): *Green Social Work. From Environmental Crises to Environmental Justice*. Cambridge: Polity.

Gray, Mel, Coates, John & Hetherington, Tiani (2012): *Environmental Social work*. New York: Routledge.

IASSW, IASSW & ICSW (2012): *The Global Agenda for Social Work and Social Development. Commitment to Action*. Saatavilla:
<http://cdn.ifsw.org/assets/globalagenda2012.pdf>, luettu 11.8.2017.

Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (2018): *Ecological theories in Social Work*. Teoksessa Neil Thompson & Paul Stepney (toim.) *Social Work Theory and Methods; The Essentials to be*. New York: Routledge, 202-214.

Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.) (2017): *Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy*. Routledge Advances in Social Work. Routledge.

Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.) (1998): *Ekososiaalisia oivalluksia sosiaalityön arjesta*. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, työpapereita 102, Jyväskylä.

Matthies, Aila-Leena (1993) *Ekologinen lähestymistapa sosiaalityössä*. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Jyväskylä: Gummerus, 231–252.

Matthies, Aila-Leena, Närhi, Kati & Ward, Dave (toim.) (2001) *The Eco-social Approach to Social Work*. Jyväskylä: Sophi.

Molyneux Rebecca (2010): *The Practical Realities of Ecosocial Work: Review of the Literature*. *Critical Social Work* 11(2): 1–8.

Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2001) *What is the ecological (self)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology*. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Kati Närhi & Dave Ward (toim.) *Eco-social Approach in Social Work*. Jyväskylä: Sophi, 16–53.

Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016a) *Conceptual and historical analysis of ecological social work*. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability*. Palgrave Macmillan, 21-38.

Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016b) *Ecosocial approach in social work as a framework for structural social work*. *International Social Work*. Prepublished June, 14, 2016, DOI: 10.1177/0020872816644663.

Närhi, Kati (2004) *The eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise of Social Work*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 243. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Pohjola, Anneli (2011): *Rakenteellisen sosiaalityön aika*. Teoksessa Anneli Pohjola & Riitta Särkelä (toim.) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 207–224.

Ranta-Tyrkkö, Satu (2017): *Sosiaalityön tulevaisuuden etiikka epävarmuuden ja ympäristökriisien maailmassa*. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus: näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin* Tampere: Tampere University Press, 113-138.

Ranta-Tyrkkö, Satu (2010): *At the Intersection of Theatre and Social Work in Orissa, India. Natya Chetana and Its Theatre*. Acta Universitatis Tamperensis 1503. Tampere: Tampere University Press.

Ranta-Tyrkkö, Satu & Das, Arpita (2016) *Grassroots ecological social work in India*. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability*. Palgrave Macmillan, 141-157.

Roivainen, Irene & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) (2016): *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*. Tallinna: United Press Global.

Suomen YK-liitto (2015): *Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030*. Saatavilla: <http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/kehitys/post-2015>, luettu 25.8.2017.

I Teoreettisia lähtökohtia

1 Ekososiaalinen transitio ja postsosialistinen teoria. Vertailua ja keskustelua muutostutkimuksen näkökulmasta

Niko Salmela

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelen pro gradu -tutkimukseni (Salmela 2017) pohjalta sitä, miten ekososiaalinen transitio ja aikaisempi postsosialistinen teoria vertautuvat toisiinsa.

Keskustelutan muutostutkimusaloja keskenään niiden sisäisen toimintalogiikan avaamiseksi etsien eroja ja yhteneväisyyksiä alojen sisältöjen ja muodon suhteen. Tutkimusasetelmassa postsosialismilla on välineellinen rooli, jonka ajatellaan lisäävän keinoja ekososiaalisen transition (siirtymän) ymmärtämiseksi tutkimusohjelmassa. Ekososiaalinen transitio on teoria, jossa pyritään tarjoamaan vastauksia laajoihin globaalin epäoikeudenmukaisuuden kysymyksiin ja kapitalistisen markkinatalouden aiheuttamiin ongelmiin länsimaissa (Salmela 2017, 1). Ympäristöongelmat, ilmaston lämpeneminen ja taloudellinen epätasa-arvoisuus globaalisti ja länsimaiden sisällä ovat jatkuvasti yhä enemmän ongelmia aiheuttavia tekijöitä, joihin vaaditaan muutosta (Torvinen 2016; Tuohinen 2017; Varho 2017). Ekososiaalinen transitio on sidoksissa erityisesti aiempaan luonnontieteellislähtöiseen sosioekologiseen teoriaan (Matthies & Närhi 2017, 2; Raymaekers 2016). Ekososiaalisessa transitiossa esiin tuotuun ongelmavyhtiin on aiemmin tarjottu kestävän kehityksen mukaista maltillista ratkaisua YK:n ilmastokokouksissa (IPCC 2007; Kanninen 2015). Kestävän kehityksen mukaiset periaatteet ovat olleet jo pitkään päätöksentekijöiden virallisissa ohjenuorissa (Rio 1992; Meadows, Meadows, Randers & Behrens 1973). Keskeistä ekososiaalisessa transitiossa ei ole kuitenkaan ongelmakeskeisyys, vaan kestävään yhteiskuntamalliin johtavien ratkaisukeinojen löytäminen ja tavoitteenasettelu.

Tutkimus on teoreettisanalyttinen. Pro gradu -tutkimukseni (Salmela 2017, 13) sisälsi kaksi tutkimuskysymystä: millä tavalla postsosialistinen teoria vertautuu ekososiaalisen transition muotoon ja sisältöön? Miten ekososiaalinen transitio ja postsosialistinen teoria yhtenevät ja eroavat toisistaan? Yhteiskuntatieteilijä Raimo Blomin (2003) mukaan tärkeä osa yhteiskunnallisen muutoksen tutkimusta on vertailevaa. Vertaileva metodi on keskeinen tapa hahmottaa yhteiskuntien erilaisia kehitysteitä ja mahdollisuuksia. Politologi Vassilis Petsiniksen (2010) mukaan postsosialistisen tutkimuksen käännekohta oli vuosi 1989, jonka jälkeen alkoi siirtymä sosialistisista järjestelmistä kohti kapitalistisia länsimaisia yhteiskuntia.

Tällöin tarkastelun kohteena oli monikerroksiset kehityskulut ja tutkimus kiinnittyi yhteiskuntien poliittisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin osa-alueisiin (Petsinis 2010). Yhteiskuntatieteilijä Jouko Nikulan (2004) mukaan tavoitteena oli aluksi vaihtaa sosialististen talouksien mallit kapitalistisilla ja muutoksen ajateltiin olevan selkeää. Muutoksen epäonnistuessa ryhdyttiin kiinnittämään huomiota siihen, että entiset sosialistiset maat olivat jo valmiiksi teollistuneita, korkean koulutuksen maita ja talous oli perustunut monimutkaisiin verkostoihin. (Nikula 2004, 57.) Perusteluni postsosialistisen teorian käyttämiselle 'teoreettisena peilinä' pohjautuu ajatukselle, että jo käyty muutostutkimuksellinen teoriakeskustelu voi lisätä uuden alan itseyttä, lisätä keinoja yhteiskunnallisen risteyskohdan jäsentämiseksi sekä tuoda näkemystä ekososiaalisen muutoksen edistämiseen. Tutkielmassa tutkimuskirjallisuuden sisäinen ja teorioiden välinen keskustelu toteutui dialektisena prosessina, jossa huomioitiin tutkimusohjelmien sisältöön ja muotoon liittyvät eroavaisuudet ja yhteneväisyydet.

Tutkielman mukaisesti artikkeli on teoreettinen eikä sisällä varsinaista empiiristä aineistoa. Tutkimuksessa on perehdytty ekososiaaliseen transitiioon ensisijaisesti Aila-Leena Matthiesin ja Kati Närhen (2017) toimittaman *The Ecosocial Transition of Societies* -teoksen kautta. Postsosialistiseen tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen tapahtui tutkimuskirjallisuuteen tehtyjen tieteellisten 'meta-analyysien' avulla (Gans-Morse 2004; Petsinis 2010). Artikkelin etenee johdannon jälkeen teoreettisen taustan esittelyyn, metodin ja analyysin kuvaukseen, tutkimustuloksiin ja lopuksi pohdintaan ja johtopäätöksiin.

Teoreettinen tausta

Ekososiaalisen transitiio on tuore yhteiskuntatieteellinen tutkimusohjelma, jonka yhtenä tavoitteena on tarjota uudenlaisia näkökulmia jatkuvan talouskasvun aiheuttamiin ongelmiin. Ekososiaalisen transitiion kokonaisuus perustuu Aila-Leena Matthiesin ja Kati Närhen (2017) toimittamaan teokseen *The Ecosocial Transition of Societies*, jonka voi ajatella olevan eräänlainen tutkimusohjelmallinen keskustelunavaus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimukselle. Ekososiaalisen transitiion teoria on sidoksissa sosioekologiseen koulukuntaan ja sosiaalityössä tutkittuun ekososiaaliseen sosiaalityöhön. Toki selkeät yhteydet ovat olemassa myös laajalti kestävästä kehityksestä, ilmastotutkimuksesta ja ympäristöpolitiikan tutkimuksen aloille, mutta hallittavissa olevan tutkimuksen rajauksen vuoksi niihin ei voitu syventyä tarkemmin. Ekososiaalisen transitiion ja sosioekologisen tutkimuksen lisäksi olen

käyttänyt tutkimuskirjallisuutena sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön kirjallisuutta, joissa käsitellään kestäväää tai ekologista yhteiskuntamallia.

Sosioekologinen koulukunta on siirtymän hallintaan erikoistunut tutkimusala, jonka tavoitteena on ekologisesti kestävä yhteiskunta. Sosioekologista teoriaa kutsutaan nykyisin myös kestävään siirtymän tutkimukseksi (Geels ym. 2016, 911). Sen keskeisiä tutkijoita ovat muun muassa René Kemp, Jan Rotmans, Johan Schot ja Frank W. Geels. Tutkimusohjelman tutkijat eivät pääsääntöisesti ole varsinaisia yhteiskuntatieteilijöitä, vaan 'sosioteknisesti' orientoituneita tutkijoita, joiden tieteelliset taustat ovat muun muassa taloustieteissä, tekniikassa sekä ympäristö- ja innovaatiotieteissä. Jörgensen (2011, 996) kuvailee sosioekologista koulukuntaa hollantilaiseksi tutkimukseksi, jossa keskitytään sosioteknisiin regiimeihin, niiden metaboliaan sekä ”nurkkiin” (niche), joilla kehystetään vuorovaikutusta ja interaktioita. Markard, Raven ja Truffer (2012) katsovat, että sosioekologisen koulukunnan juuret ovat historian tutkimuksessa ja evolutiivisessa taloustieteessä. Sosioekologisen tutkimuksen neljä pääasiallista viitekehystä ovat: siirtymän hallinta, strateginen paikallinen innovaatiotaso, muutoksen monitasoanalyysit ja teknologisten innovaatioiden järjestelmät (Markard ym. 2012, 56–57). Teknologisista regimisiirtymistä René Kemp on kirjoittanut artikkelin jo vuonna 1993, jossa keskityttiin teknologisten innovaatioiden mahdollisuuksiin regimisiirtymien synnyttäjinä. Nämä teknologiset innovaatiot ovat muiden paikallisten innovaatioiden ohella monitasomallien pohjalla.

Rotmansin, Kempin ja Asseltin (2001) mukaan ”nurkkiin” (niche) perustuvat innovaatiot toimivat eräänlaisena ”laboratoriona” tai ”hautomona” regimitason muutoksille.

Regimitason muutoksilla pyritään pitempiaikaiseen muutokseen, joka vaikuttaa vastavuoroisesti tulevaisuuden näkymiin makrotasolla. Tulevaisuuden näkymien muutokset ovat pitkän aikavälin tavoitteita. (Rotmans et al. 2001, 21.) Geelsin ja Schotin (2007, 400) mukaan monitasomallit tarkoittavat kolmen erillisen tapahtumakokonaisuuden yhtäaikaista vastavuoroista prosessia. Geels (2010) ei pidä kuitenkaan monitasomalleja varsinaisena makroteorianana, vaan keskittämisenä teoriaa, joka tarjoaa joustavan mallin useille sovellettaville aloille. Se on itsessään eräänlainen hybridi luonnontieteellisestä evoluutioteoriasta ja ihmistieteistä. (Geels 2010, 508; Steward 2012.)

Postsosialistinen tutkimus oli Itä-Euroopassa tapahtuneen muutoksen tai siirtymän tarkastelua 1990- ja 2000-lukujen alkupuolella. Sen lähtöpisteenä oli kommunistisen järjestelmän äkillinen ja yllättävä romahdus vuonna 1989, joka käytännössä tapahtui sosialistisen yksipuoluejärjestelmän kaaduttua. Ekonomistisesti suuntautuneet muutostutkijat ja siirtymän

suunnittelijat kannattivat nopeaa suoraviivaista siirtymää, jossa demokratiakehityksen lisäksi kannatettiin vahvaa markkinataloutta uusliberalististen talousteesien mukaisesti.

Vaihtoehtoiseksi siirtymämalliksi ehdotettiin hitaampaa asteittaista siirtymää, joka pohjautuisi valmiisiin sosiaalisiin verkostoihin ja organisatorisiin uudelleen muotoiluihin. Tätä siirtymämallia kutsuttiin transformatiiviseksi, jonka käsitteellisesti yhteiskuntatieteilijä David Stark (1996). Starkin ja Bruztin (1998, 9) mukaan markkinoiden ja valtioiden vahvistamiseen tarvittiin tarkentavia ja helpottavia instituutioita koordinoimaan muutosta, jotka eivät olleet suoranaisesti markkinoiden tai valtion omistamia. Osa tutkijoista piti postsosialismia osana laajempaa transitologista tutkimusta. Politologi Jordan Gans-Morse (2004) erottelee transitologian ja postsosialistisen tutkimuksen. Transitologia viittaa aiempaan Etelä-Amerikan yhteiskuntajärjestelmien demokratisoitumiskehitykseen, jota käytiin 1960- ja 1970-luvuilla. Gans-Morsen (2004, 321) mukaan postsosialistista tutkimusta ja transitologista tutkimusta ei voi pitää samana tutkimussuuntauksena, sillä eri alueille suunnitellut analyttisteoreettiset viitekehykset voivat johtaa vääränlaisiin selittäviin malleihin empiirisestä aineistosta. Petsiniksen (2010, 309) mukaan postsosialistisesta tutkimuksesta siirryttiin Euroopan integraation tutkimukseen jossain vaiheessa 2000-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä.

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on osittain aina yhteiskunnallista muutosprosessia seuraavaa ja sitä käsitteellisesti jäsentävää toimintaa. Yhteiskunnallisissa poikittaistutkimuksissakin näkyy yleensä ajallisrakenteellinen kulku. Yhteiskuntatieteilijä Raimo Blomin (2003, 11) mukaan erityisesti laajemmat makroteoriat, kuten klassiset teoriat rationalisoitumisesta ja siihen liittyvästä modernisaatiosta, kapitalismista ja sivilisaatioprosessista, ovat esimerkkejä yhteiskunnallisesta muutostutkimuksesta. Tärkeä osa yhteiskunnallisen muutoksen tutkimusta on vertailevaa. Vertaileva metodi on keskeinen tapa yhteiskuntien erilaisten kehitysteiden ja mahdollisuuksien hahmottamiseksi. Blom erottelee toisistaan kolme erilaista aikajännettä yhteiskunnallisesta muutostutkimuksesta, jotka ovat tapauskohtainen mikrohistoria, suhdanteet ja kolmantena rakenteellinen historia, jolloin voi olla kysymys vuosisadoista. Keskeisinä kysymyksinä muutostutkimuksessa voidaan pitää muutosten kausaalisuutta, muutosta välittävien prosessien luonnetta sekä toimijoiden ja rakenteiden suhdetta. (Emt., 12–13.) Sosiologi Pjotr Sztompka (1993) painottaa, että yhteiskuntatieteellisen analyysin tulee korostaa konkreettista aikaan ja paikkaan kiinnittyvää muutosta ja huomioida identifioitavien toimijoiden rooli. Lopuksi yhteiskunnallista muutosta voi eritellä sen

perusteella, tarkastellaanko historiallisesti toteutuneita prosesseja tai mahdollisesti tulevia yhteiskuntatiloja (Blom 2003, 14).

Harri Melinin ja Jouko Nikulan mukaan yhteiskuntatieteen klassikoiden tulkinnat muutoksesta tiivistyivät modernin, eli teollisen yhteiskunnan tarinaksi tai teoriaksi modernisaatiosta. Toista maailmansotaa seuranneita vuosikymmeniä on monesti kutsuttu kapitalismin tai ”fordismin” kultaiseksi kaudeksi ja sitä kuvasi teollisuustuotannon rationalisoinnit, standardoitu massatuotanto, väestön mobilisointi palkkatyöhön, kohoavat tulot ja sitä myöten massakulutus. (Melin & Nikula 2003, 255.) Tämän jälkeen läntisten yhteiskuntien väitettiin siirtyvän jälkimoderneiksi yhteiskunniksi. Tällä ajateltiin sitä, että modernisaatio oli saavuttanut täydellistymisen pisteen, jonka seurauksena valistuksen ajatusten tulevaisuususkko menetti paradoksaalisesti merkityksensä, ja tuloksena olisi sen jälkeen pirstaloituneempi, epävarmempi kehityskulku. Filosofin Jean-Francois Lyotard (1985) totesi, että suurten kertomusten aika oli ohitse ja uutta aikaa voitiin kutsua ”jälkimoderniksi”. Osittain tämän modernin kehityksen täydellistyminen näkyi myös rationaalisen kehityksen odottamattomina seurauksina, joiden ratkaisemiseksi niihin johtaneet mallit eivät antaneet vastauksia (Beck 1992; Sulkunen 2009). Modernisaatioteoreettisen aikakauden voi nähdä päättyneen jälkimoderniin aikaan, jonka seurauksena on etsitty uutta makroteoreettista käsitettä yhteiskuntatieteissä. Vaihtoehtoina ovat esimerkiksi globalisaatio ja kompleksisuus, joihin palaan artikkelin loppuosassa.

Tutkimusmenetelmät ja analyysin kuvaus

Tutkimus on teoreettisanalyttinen ja sen teossa ei ole käytetty perinteisessä mielessä nimettävää aineistonkeruuta tai analyysimenetelmää. Aineiston analyysi pohjautuu dialektiselle prosessille. Hegeliläisessä mielessä dialektinen prosessi tarkoittaa vuorottelevaa prosessia, joka piirtyy ekososiaalisen transition ja postsosialistisen tutkimuskirjallisuuden välillä. Hegeliläistä dialektista prosessia on pidetty teesin, antiteesin ja synteessin yhteistapahtumana, jossa esitetään tietty näkemys asiasta, sen vasta-argumentti ja lopulta jonkinlainen yhdistetty kompromissinen näkemys todellisuuden luonteesta. (Jauhiainen 2014.) Tutkielmassa ei ole kyse puhtaasta hegeliläisestä dialektiikasta, koska postsosialismi ja ekososiaalinen transitio eivät kuvaa saman olion eri tiloja yhteen. Tämän dialektisen prosessin avulla avaan kuitenkin molempien tutkimusohjelmien sisäistä toimintalogiikkaa, mikä on Blomin (2003, 17) mukaan keskeinen tapa hahmottaa tutkimusohjelmia. Tässä

tutkimuksessa sisäisen toimintalogiikan kategoriat ovat: 1) nykyiset muutostarpeet, 2) keinot ja päämäärät sekä 3) toimijat ja instituutiot. Nämä kategoriat piirtävät tutkimusohjelmien sisäisen toimintalogiikan muotoa. Ekososiaalisen transition sisältöjen avaamiseksi tutkimuksessa käytettiin myös ekologista, sosiaalista ja taloudellista ulottuvuutta, jotka tulivat esiin muun muassa Helneen, Hirvilammen ja Laadun (2012, 14) sekä Vassilis Petsiniksen (2010) tutkimuksissa muokattuna. Ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen ulottuvuus tulee ottaa huomioon kestävän siirtymän tutkimuksissa (Helne ym. 2012, 85). Tässä artikkelissa ollaan ensisijaisesti kiinnostuneita muutosteorioiden välisestä jäsenyyksestä ja vertailusta teoreettisen muodon tasolla ja toissijaisesti teorioiden sisältöjen vertailusta. Ydinajatuksena tutkimuksessa on ekososiaalisen transition tutkimusohjelman itseymmärryksen lisääminen postsosialismin tarjoaman 'teoreettisen peilin' avulla. Aineistonkeruu ei perustunut systemaattiseen menetelmään, vaan tutkimuksen teon yhteydessä perehdyttiin riittävään määrään tutkimuskirjallisuutta ja tutkimuskirjallisuuden sisällön 'saturaatioon'. Alustavia tietokantahakuja tehtiin Jykdokin, ProQuestin ja Google Scholarin avulla tutkimuskirjallisuuden löytämiseksi asiasanojen avulla.

Myös tutkimuseettisiin kysymyksiin kiinnitettiin huomiota tutkimuksen teossa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuseettikka tarkoittaa erityisesti aineistonhankintaan liittyviä kysymyksiä (Eskola & Suoranta 2014, 53–58). Teoreettisessa tutkimuksessa tutkimuseettikkaan liittyvät kysymykset ovat lähinnä aiheen valintaan ja luotettavuuteen liittyviä seikkoja (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Tässä artikkelissa se tarkoittaa ensisijaisesti huolellisesti tuotettua tieteellistä tekstiä ja riittävää perehtymistä tutkittavaan aiheeseen. Myös itse tutkimuksen aihe voidaan nähdä eettiseksi, yleistä hyvinvointia edistäväksi. Habermas (1972) jäsentää tutkimusten sisäiset tiedonintressit teknologiseen, hermeneuttiseen ja kriittis-emansipatoriseen osa-alueeseen. Tätä tutkimusta motivoivat tiedonintressit olivat lähinnä hermeneuttisia ja teknologisia. Tieteenfilosofisesti tutkimus asettuu realistiselle kannalle. Niiniluodon (2006, 26–27) mukaan totuus on semanttinen suhde kielen ja todellisuuden välillä, jolloin totuus on olennainen osa tieteen tavoitteista ja teoriamme ovat totuudenkaltaisia tai riittävän lähellä totuutta ja ne kehittyvät korjauksin kohti totuutta. Tässä artikkelissa aineiston analysoimiseksi ekososiaalinen transitio ja postsosialistinen tutkimusohjelma jaoteltiin kolmeen pääasialliseen kategoriaan: 1) muutostarpeisiin, 2) keinoihin ja päämääriin sekä 3) toimijoihin ja instituutioihin.

Muutostarpeet

Molemmissa tutkimusohjelmissa erityisesti taloudellista osa-aluetta pidettiin ulottuvuutena, missä odotettiin muutosta. Susanne Elsenin (2017) mukaan määrällinen talouskasvu ei ole ratkaisu nykyisiin ongelmiin, vaan ongelmien yksi syy. Pääasiallinen tavoite nykyisessä talousajattelussa on kasvu, ei taloudellinen varallisuus tai hyvinvointi, ja tämä johtaa rajatussa ekosysteemissä erikoiseen tilanteeseen (Elsen 2017, 63). Pääasiassa ekososiaalisen transition talouskriittikki nojaa vaihtoehtoisten taloustieteilijöiden argumentteihin (Fullerton 2015; Jackson 2009; Latouche 2008; Paech 2015). Jacksonin (2009, 181) mukaan talouskasvun ei pitäisi olla päämäärä itsessään eikä taloudellinen onnistuneisuus ole sama asia kuin mitä tavanomaiset ekonomiset mittauskeinot osoittavat talouden olevan. Belchior-Rocha ja Ferreira (2017) vetoavat taloustieteilijä Joseph Stiglitziin, jonka mukaan globalisaatiosta on tehtävä humanimpi painos siten, että globalisaatio olisi reilumpaa, nostaisi elintasoja enemmän erityisesti köyhille ja huomio taloudellisissa rakenteissa tulisi kiinnittää niiden sisältämiin julkilausumattomiin poliittisiin agendoihin. Kehityksen tulee olla yhdistettynä väestötasolla hyvinvointiin ja elämänlaatuun. (Belchior-Rocha & Ferreira 2017, 156.) Uusliberalistinen talousfilosofia mainitaan ongelmien lähteenä (Matthies 2017). Uusliberalistinen talous merkitsee varsin puhdasta markkinaehtoista talousmallia, missä valtiolle odotetaan jäävän korkeintaan jonkinlainen residuaalinen rooli. Tästä aiheutuva taloudellinen epätasa-arvoisuus näkyy niin maiden välillä kuin niiden sisälläkin (McKinnon & Alston 2016).

Länsimaissa ongelmakohdaksi nähdään myös vanhat sosiaalipoliittiset rakenteet. Esimerkiksi hyvinvointivaltio voidaan nähdä ekososiaaliseen muutokseen nähden sopimattomana rakenteena, sillä se on pohjautunut jatkuvan talouskasvun ihanteeseen. Tähän liittyy läheisesti myös työn ymmärtäminen uudelleen. Perinteiseen 'fordistiseen' teollisuustyöhön luotu työaikamalli ei välttämättä sovellu nykyiseen tai tulevaisuuden tilanteeseen, jossa perinteinen 'suorittava' työ voi korvautua automatisaatiolla ja robotisaatiolla. Perustuloon liittyvä keskustelu liitetään näihin sosiaalipoliittisiin ja työn rakenteisiin liittyviin keskusteluihin (Matthies & Närhi 2014, 91). Tähän liittyy myös keskustelu työn merkityksellisyydestä (Latouche 2009, 82). Sosiaalisen ulottuvuuden ongelmat näkyvät myös ihmiskuvan uudelleen ymmärtämisenä. Ekososiaalisen transition teoriassa kritisoidaan yksiuolotteista ihmistä homo economicusta, joka pyrkii pelkästään oman etunsa maksimointiin. Tällaisen ihmiskuvan on nähty olleen vallassa jo kapitalismin alkutaipaleelta (ks. Weber 1904). Sen sijalle ehdotetaan

relaationaalista ihmiskäsitystä homo iunctusta, missä ihmisyyys ymmärretään suhteessa muihin ihmisiin sekä luontoon (Helne & Hirvilammi 2017, 39–40).

Ekososiaalisen transition teoriassa ympäristölliset ongelmat ovat korostetummin esillä kuin sosiaaliset ongelmat ja muutostarpeet liittyvät ilmastonmuutoksesta aiheutuvaan uhkaan. Ilmaston lämpeneminen johtuu erityisesti fossiilisten polttoaineiden käytöstä. Ilmaston lämpenemisen lisäksi ympäristölliset huolet liittyvät ympäristön saastumiseen, luonnonvarojen haaskaamiseen, ydinvoimasta koituviin haasteisiin, lajien sukupuuttoaaltoon ja mineraalien kaivantaan. Huoli nykykehityksestä liittyy jo 1970-luvulta alkaneeseen ympäristökeskusteluun. (Helne ym. 2012; Markard ym. 2012, 955; Rambaree 2016.)

Postsosialistisessa kirjallisuudessa muutostarpeita ei eksplikoida erityisesti. Kaatunut sosialistinen järjestelmä nähdään lähtökohtaisesti epäonnistuneena. Postsosialistisessa kirjallisuudessa taloudellinen osa-alue on vielä selkeämmin keskustelua määrittävä tekijä kuin ekososiaalisen transition teoriassa. Siirtymän nopeus katsottiin keskeiseksi tekijäksi muutosvastarinnan murtamiseksi yhdellä kertaa (Brandstädter 2007, 131). Sachsin (1992) mukaan taloudellinen shokkiterapia tarjosi parhaan vaihtoehdon muutoksen aikaansaamiseksi. Tällöin sosialistisen talousmallin ongelmiksi voitaneen lukea ainakin suunnitelmatalous, jossa tuotanto järjestettiin valtiojohtoisesti tuotekohtaisesti. Tästä seurasi jatkuva pula hyödykemarkkinoilla, koska suunnitelmallisuus ei pystynyt ennakoimaan kysyntää. (Sachs 1992, 4–5.) Sosiaalisen ulottuvuuden muutostarpeet ovat postsosialistisessa kirjallisuudessa lähinnä poliittisen alueen ongelmakenttää. Sosialististen maiden yksipuoluejärjestelmä ja olematon kansalaisyhteiskunta nähdään ongelmina (Petsinis 2010, 301). Muutostarpeet voi nähdä postsosialistisessa tutkimuskirjallisuudessa myös tutkimusteorian sisäiseksi keskusteluksi: transformatiivinen koulukunta vaatii muutosta transitionaaliselle ajattelutavalle. Burawoyn ja Verderyn (1999, 9) mukaan shokkiterapia tarjosi nopean vastauksen murrokselle, mutta sen lopputuloksena syntyi osaltaan puhtaan markkinaehtoisien mallien tuottamia rajoituksia yhteiskuntien järjestämiseksi.

Vaikkei postsosialismissa tuodakaan esille edeltäneen järjestelmän heikkouksia, niin transformatiivinen koulukunta kritisoi Sachsin edustaman transitionaalisen teorian premissejä myös sosiaaliselta kannalta. Tämän voi nähdä tutkimusohjelman sisäisenä muutostarpeena. Transitionaalisen siirtymän katsottiin luovan epähistoriallisen tilanteen siirtymämaihin ja tämän katsottiin aiheuttavan eräänlaisen arvo- ja normityhjiön erityisesti maaseudulle. Lisäksi siirtymän nopeutta kritisoitiin siltä kannalta, että elämäntapojen mukautuminen uuteen yhteiskunnalliseen toimintatapaan voisi viedä yksilöiden osalta vuosikymmeniä (Alanen

2003, 229.) Muutostarpeet olivat siis taloudellisia ja sosiaalisia. Ympäristöllisistä ongelmista ei sen sijaan juurikaan keskusteltu postsosialistisessa makroteoriassa.

Keinot ja tavoitteet

Ekososiaalisen transition teoriassa nykysuunnan muuttamiseksi esitetään lukuisia erilaisia keinoja. Niitä ovat muun muassa erilaisten yhteisövaluuttojen käyttöönotto, paikallisten hyvinvointijärjestelmien muodostaminen, tiedon tuottaminen ja debatti. Ekososiaalisen transition edustajista Matthies (2017) katsoo, että tiedontuottaminen ja debatti ovat keskeisiä keinoja muutoksen mahdollistamiseksi. Tämä on tieteellisen tiedon ja muun asiantuntijatiedon tuottamista muutostarpeiden ja toimintavaihtoehtojen tiedostamiseksi.

Sosioekologisessa koulukunnassa keskeistä on erityisesti paikalliset innovaatiot (niche-mallit). 'Nurkka' (niche) on yksi keskeisistä käsitteistä ekososiaalisessa transitiossa.

Tavoitteena on luoda liikkumatilaa paikallisille innovaatioille, joiden kautta ekososiaalisen transition toimintasisällöt voisivat muodostua. Kempin, Schotin ja Hoogmanin (1998, 175) mukaan yhteiskunnalliset järjestelmämuutokset tapahtuvat ensisijaisesti nurkkien pohjalta. Markardin, Ravenin ja Trufferin (2012) mukaan nurkka on tila sosiaalisille innovaatioille, jossa innovaatiot voivat kehittyä ilman valintapainetta vallitsevilta käytännöiltä.

Sosioekologisessa koulukunnassa (Geels & Schot 2007) paikalliset innovaatiot liittyvät monitasomalleihin. Monitasomallit (Multi-Level Perspective, MLP) ovat siirtymän hallintaan kehitettyjä teoreettisia malleja, joiden avulla saadaan aikaan muutos nykyisistä yhteiskunnallisista malleista (regiimeistä) kestävään yhteiskuntamalliin. Geelsin ja Schotin (2007) mukaan sosiotekniset regiimimuutokset ovat tapahtumakokonaisuuksia, jotka koostuvat paikallisista innovaatioista, tulevaisuuden näkymien muutoksista sosioteknisissä regiimeissä ja regiimien epätasapainottamisen kautta syntyvistä mahdollisuuksista. Regiimin muutos on kahden funktion prosessi: valintapaineen muutos regiimissä ja saatavilla olevien resurssien kohdentaminen näissä valintapaineissa sopeutumiseksi. Tarkoituksenmukaiset transitiot ovat koordinoituja prosesseja, jotka syntyvät olemassa olevan regiimin ulkopuolelta. Ne ovat systemaattisesti tavoiteltuja päämääriä, jotka heijastavat selkeästi lausuttuja sosiaalisia odotuksia ja toiveita. (Geels & Schot 2007, 400–402.)

Ekososiaalisessa transitiossa puhutaan yhteisötaloudesta, jossa on piirteitä paikallisista innovaatioista. Elsenin (2017) mukaan yhteisötaloustieteissä on kysymys ihmisten perustarpeiden tyydyttämisestä, kun valtavirtaan pohjautuvat talousteoriat keskittyvät

ihmisten haluihin ja mieltymyksiin. Yksi keskeinen ero markkinaorientoituneilla ja yhteisöperusteisilla talouksilla on se, että perinteisissä talousmalleissa taloudellinen voitto pohjautuu osakkeenomistajien hyödyttämiseksi, kun yhteisötaloudessa päämääränä on koko yhteisön hyvinvointi. (Elsen 2017, 57–58.)

Postsosialistisessa transitionaalisessa teoriassa keinot oikeanlaiseen muutokseen olivat mahdollisimman nopeassa ja voimakkaassa kapitalistisessa siirtymässä. Sachsin (1992) mukaan talousreformit perustuivat talouden vapauttamiseen, makrotalouden tasapainottamiseen ja yksityistämiseen. Talouden vapauttaminen tarkoitti erilaisten juridisten muutosten tekemistä, jotta omistusoikeuksien tarvitsemat instituutiot voitiin pystyttää. (Sachs 1992, 4–5.) Transformatiivinen koulukunta katsoi, että tämänkaltaiset keinot siirtymän onnistumiseksi ovat puutteellisia ja siirtymässä olisi tullut kiinnittää enemmän huomiota valmiisiin rakenteisiin. Esimerkiksi Venäjän tapauksessa nopea siirtymä nähtiin epäonnistuneeksi valinnaksi, joka aiheutti resurssien epätasaisen jakautumisen (Gerber & Hout 1998, 21, 36). Konkreettisena keinona Stark (1996) ehdotti verkostoon perustuvaa managerialistisesti johdatettua muutosta, jolloin instituutioiden hallinnoijat ovat myös niiden omistajia. Tällöin muutoksessa voitiin valjastaa aiempi sosiaalinen pääoma suoraan uuden tuotannon käyttöön.

Ekososiaalisessa transitiossa päämääränä on kestävä yhteiskuntamalli. Sosioekologisessa koulukunnassa päämäärät on jaoteltu kolmeen erilaiseen skenaarioon, jotka ovat nykyinen muuttumaton yhteiskuntapolitiikka, kestävä kehityksen mukainen markkinaperusteinen siirtymä ja varsinainen ekososiaalinen siirtymä, mikä tarkoittaa huomattavia muutoksia nykyiseen talouskasvuun perustuvaan ajatteluun. (Fischer-Kowalski 2012, 112; Fischer-Kowalski ym. 2012, 111–112; Hopkins 2008, 134–135.) Vastaavasti ekososiaalisessa muutosteoriassa skenaariot luetaan degrowth-taloustieteisiin nojaten kolmeen portaaseen. Kestävä transformoimisen skenaariossa globaaleihin megatrendeihin vaikutetaan laajalla mittakaavalla vähentämällä fossiilisten polttoaineiden käyttöä huomattavasti, muuttamalla kulutusveroja ja muun muassa lyhentämällä työaika, jotta yleinen ympäristörasitus ja päästöt saataisiin kestävä tasolle. (Fischer-Kowalski ym. 2012.) Peeters (2016, 230) kirjoittaa yhteiskunnallisesta resilienssistä. Se tarkoittaa tilannetta, jossa on mahdollista toimia toisin (Hopkins 2008, 93). Resilienssin kasvattaminen mahdollistaa liikkumavaran kriisitilanteessa. Paikallistalouden voi nähdä keinoksi kasvattaa resilienssiä. Luodaan eräänlainen vaihtoehtoinen järjestelmä markkinaehtoisien tuotantojärjestelmän rinnalle.

Postsosialistisessa teoriassa suhtautuminen lopputuloksiin vaihtelee koulukuntien välillä selkeästi. Kun transitionaalisessa teoriassa suhtaudutaan demokraattis-kapitalistiseen yhteiskuntaan finalistisena päämääränä, niin transformatiivisessa koulukunnassa suhtaudutaan finalistiseen päämäärään avoimen skeptisesti. Verderyn (1996, 15–16) mukaan oli virheellisestä tulkita, että postsosialismissa olisi ollut kyse selkeästä transitiosta sosialismista kapitalismiin, vaan transformaatioissa oli pikemminkin kyse useammanlaisista yhteiskunnallisista muodoista, joista osa muistuttaa läntistä kapitalistista yhteiskuntaa ja osa ei niinkään. Stark ja Bruszt (1998, 7) eivät näe postsosialistista muutosta siirtymänä yhdestä järjestyksestä toiseen, vaan transformaationa – uudelleenjärjestelyinä, uudelleenasetteluina ja rekombinaatioina, jotka tuottavat monien yhteiskunnallisten logiikoiden uusia yhteenkietoutumia. Transformatiivista teoriaa kutsuttiin myös polkuriippuvuusteoriaksi. Nikulan (2004) mukaan polkuriippuvuusteoriassa tarkastellaan nykyisiä olosuhteita ja sitä, miten nykyiset olosuhteet vaikuttavat tulevaisuuden muutokseen antamalla resursseja tulevaisuuden tilanteeseen. Onnistuneessa siirtymässä pyrittiin välttämään ultraliberalismi, ultravaltiollisuus sekä kiinnitettiin huomiota sosiaalisiin verkostoihin ja instituutioihin. (Nikula 2004, 57–59.) Gans-Morsen (2004, 324) meta-analyysin mukaan transformatiivinen tulkinta ei-finalistisista päämääristä saa tukea myös empirian osalta, sillä lopputulemana siirtymässä oli useiden erilaisten yhteiskuntamallien toteutuminen.

Toimijat ja instituutiot

Postsosialistisessa teoriassa muutokseen vaikuttaneiksi toimijoiksi katsottiin ylemmällä tasolla kansainväliset instituutiot, kuten IMF, Maailmanpankki, OEDD, ERBD, Euroopan Unioni (Alanen 2004; Melin & Nikula 2003). Transformatiivisen koulukunnan mukaan keskeistä onnistuneessa siirtymässä olisi ollut matalamman tason managerialistisesti ohjattu muutos valmiiden instituutioiden puitteissa. Toimijoina olisi ollut tuolloin monessa tapauksessa virkamiehistö (Nikula 2004, 59). Ekososiaalisen transition teoriassa näitä konkreettisia instituutioita ei ole selkeästi eksplikoitu. Ekososiaalisessa muutosteoriassa tämän hetkiset instituutiot, jotka voivat vaikuttaa ekososiaaliseen muutokseen ovat esimerkiksi NEF (New Economic Foundation) ja Rob Hopkinsin Transitio-liike. (Matthies 2017, 25.) Nämä tahot edustavat jonkinlaista globaalia kansalaisyhteiskuntaa. Niiden kyky 'lobata' tehokkaasti ekososiaalista transitiota on tällä hetkellä varsin epävarma. Peetersin (2012) mukaan keskeistä olisi kuitenkin saada aikaan suurempia sosiaalisia liikehdintöjä. Niiden kehittyminen vaatii kuitenkin edeltävää sosiaalista pääomaa (Peeters 2012, 20.) Mallia

voitaisiin nähdäkseni ottaa postsosialistisesta teoriasta, missä Euroopan Unioni asetti postsosialistisille Itä-Euroopan maille tarkat sisäänkäymisvaatimukset, joilla valvottiin laajasti kansallisvaltioiden onnistuneisuutta poliittisella, sosiaalisella ja taloudellisella osa-alueella (Petsinis 2010, 301). Instituutioiden syvempi teoreettinen merkitys tutkimuksen kannalta on hahmotettavissa institutionalistisen teorian näkökulmasta, jonka voi nähdä olleen postsosialistisen transformatiivisen teorian taustalla.

Raiser (1997) esittää, että yhteiskunnallinen siirtymä on institutionaalisten viitekehysten muokkaamista. Institutionaalinen teoria voidaan hahmottaa osaksi polkuriippuvuusteoriaa tai siitä erilliseksi rinnakkaisteoriaksi. Esimerkiksi Risto Heiskala (2003) on esitellyt institutionalistista teoriaa yleisenä yhteiskunnallista muutosta selittävänä näkökulmana. Regulaatiivisissa institutionalismissa korostetaan polkuriippuvuusteorialla maiden erilaista taloudellista kehitystä. Historialliset omistusoikeudet ovat olleet eri maissa eri tavalla konstituoituja ja tätä kautta voidaan selittää eri talouksien keskenään epätasaista suoriutumista globalisaatiokehityksessä vaikkapa Afrikan ja Aasian maiden välillä. (Heiskala 2003, 17.)

Postsosialismissa institutionalismilla tarkoitettiin erityisesti juridisoikeudellisen rakenteen uudelleen asettamista, joka mahdollistaisi yksityisyrittäjyyden, yksityisomistuksen ja markkinatalouden ylipäänsä. Tämän kaltaista konkreettista institutionaalista muutosta eli sitä miten kestävä yhteiskuntamalli juurrutettaisiin poliittisten ohjelmien lisäksi perustavampaan institutionaaliseen pohjaan osaksi kestävästä yhteiskuntamallin toteutumisesta, ei ekososiaalisen transition teoriassa aseteta. Regulaatiivinen institutionaalisuus toteutuu ekososiaalisessa muutosteoriassa siis jossain määrin kevyemmin määritettyinä 'pelin sääntöinä' kansainvälisten toimijoiden julkilausumissa, ohjeistuksissa ja sopimuksissa. Esimerkiksi Pariisin ilmastopöytäkirjasta edeltänyt Kioton protokolla epäonnistui sitomaan merkittävät kansainväliset toimijat sovittuihin päästötavoitteisiin verrattuna vuoden 1990 tasoon (Napoli 2012, 2). Kioton sopimus oli luonteeltaan puitesopimus, jonka ratifioimiselle ei asetettu sopimusosapuolille pakottavaa aikarajaa. Tämän kaltainen sitova kansallisen tason lainsäädäntö olisi viime kädessä varmin tapa vakiinnuttaa kestävästä yhteiskuntamallin tavoitteisiin sitoutuminen. Institutionalistisen teorian perusteella tällaisiin sopimuksiin sitoutuminen vaatii kuitenkin tietynlaisen arvopohjan ja kognitiivisten viitekehysten legitimiisyyden laajemmalla väestöllisellä tasolla. Matthiesin (2017, 24–25) mukaan ekososiaalisen transition onnistumiseksi tarvitaan sekä ylhäältä alas, että alhaalta ylöspäin suuntautuvaa toimintaa, joka tarkoittaa käytännön ruohonjuuritason toimintaa ja sopimista

yhteisistä linjauksista. Ekososiaalisessa muutoksessa voisikin kiinnittää enemmän huomioita institutionaaliseen juridisoikeudelliseen pohjaan. Regulaatiivinen institutionalismi voisi tarjota relevantin käsitteellistämispohjan ekososiaalisen teorian kehittämiseksi. Huomioitavaa on, että polkuriippuvuudesta kirjoitetaan myös sosioekologisessa koulukunnassa. Siinä hahmottamistapa on kuitenkin erilainen, koska polkuriippuvuuden ymmärretään kytkeytyneen monitasomalleihin.

Tutkimuksen tulokset

Ekososiaalisen transitioteorian sisällöt eivät vastaa postsosialistisen muutosteorian sisältöjä moniltakaan osin. Postsosialistisessa teoriassa ei käsitellä ympäristöllisiä muutostarpeita lainkaan, vaan tarkastelun keskiössä ovat talous- ja sosiaalipoliittiset tekijät. Ilmastonmuutos ja muut ympäristöongelmat ovat sen sijaan sisältöjä ekososiaalisessa muutosteoriassa, jossa ympäristöongelmat limittyvät taloudellisten resurssien liikkakäyttöön. Lisäksi Alstonin (2017, 91) mukaan ilmaston lämpeneminen aiheuttaa ympäristökriisejä, joita ovat muun muassa suunnittelemattomat muuttoliikkeet 'globaalissa etelässä'.

Sosiaalinen osa-alue on nähtävillä jossain määrin molemmissa muutosteorioissa, mutta ekososiaalisessa teoriassa siihen ollaan vahvemmin orientoituneita. Ekososiaalisessa muutosteoriassa sosiaaliset muutostarpeet ovat ensinnäkin taloudellisesta epätasa-arvoisuudesta johtuvaa globaalien epäoikeudenmukaisuuden kritiikkiä. Kantaa otetaan myös länsimaisiin sosiaalipoliittisiin malleihin. Pohjoismaisessa kontekstissa hyvinvointivaltion näivettymiseen johtava kehityssuunta asettaa mahdollisuuden uudelle sosiaalipoliittiselle mallille. Perustuloon pohjautuva sosiaalipoliittikka nähdään aktivoivana vaihtoehtona, joka voisi tukea myös kansalaisyhteiskunnan kehitystä. (Helne ym. 2012, 40.) Peetersin (2017, 71) mukaan markkinat, valtio ja kansalaisyhteiskunta ovat epätasapainoisessa tilanteessa, koska kansalaisyhteiskunta on edelleen liian heikko toimija muihin sektoreihin nähden. Postsosialistisessa teoriassa kansalaisyhteiskunnan edistäminen nähtiin myös toivottavaksi, joskin tarkemmin määrittelemättömäksi tavoitteeksi. Suvi Salmenniemen (2008, 105) mukaan kansalaisyhteiskunta pelkistyi postsosialismissa pitkälti ajatukseen kansalaisjärjestöistä, jotka ovat ei-valtiollisia toimijoita. Transitionaalisessa koulukunnassa katsottiin, että siirtymästä väestölle aiheutuneet ongelmat (työttömyys) korjautuvat talouskasvun myötä jonkinlaisen 'valumaefektin' periaatteella.

Transformatiivisessa koulukunnassa painotetaan asteittaisempaa muutosta, jossa

huomioitaisiin kansakuntien erilaiset poliittishistorialliset taustat ja mahdollistettaisiin siirtymä verkostolähtöisesti. Kansalaisyhteiskuntaan suuntautuminen on universaali ihanne sekä postsosialistisessa että ekososiaalisessa muutosteoriassa, jota ei kyseenalaisteta muista laajoista sisällöllisistä eroista huolimatta.

Taloudellinen osa-alue näkyy vahvasti limittyneenä muihin osa-alueisiin niin ekososiaalisessa muutosteoriassa kuin postsosialistisessa tutkimuskirjallisuudessa. Taloudellista osa-aluetta voi siis pitää eräänlaisena juurisyynä niin muutostarpeille kuin niihin kytkeytyville tavoitteille. Postsosialistisen teorian sisällöissä taloudellinen osa-alue on edelleen kahden koulukunnan välistä erottelua. Transitionaalinen koulukunta tavoitteli siirtymässä mahdollisimman liberaalia kapitalismia. Siirtymässä huomio kiinnitettiin yksityisen finanssisektorin luomiseen, yksityisen omistusoikeuden asettamiseen, talouden vapauttamiseen, makrotalouden tasapainottamiseen ja yksityistämiseen. (Petsinis 2010; Sachs 1992). Postsosialistisen teorian transformatiivisessa koulukunnassa tähän jyrkkään ja nopeaan siirtymään esitettiin 'sekatalousmalliin' kytkeytyviä pehmennyksiä. Siinä pyritään välttämään ultraliberalismi, ultravaltiollisuus ja kiinnitetään huomio sosiaalisiin verkostoihin, instituutioihin talousmallin ja yleisemmin yhteiskunnallisen siirtymän mahdollistajina (Nikula 2004, 57–59). On tulkittavissa, että transformatiivisessa koulukunnan pluralistisissa näkökulmissa taloutta pyrittäisiin ajattelemaan yhtäältä sekatalousmallina ja toisaalta monien vaihtoehtoisten talousmallien lopputulemana. Kuitenkaan näiden pluralististen talousmallien sisältöjä ei transformatiivisessakaan koulukunnassa lähdetä varsinaisesti avaamaan toisin kuin ekososiaalisessa muutosteoriassa.

Ekososiaalisessa muutosteoriassa esitetään eksplisiittisesti toivotut sisällölliset suunnat, millä tavalla taloutta niin länsimaisesta kuin globaalista näkökulmasta tulisi muuttaa. Ensimmäisenä on paikallistalouden mahdollistamat innovaatiot länsimaisissa talousjärjestelmissä (Hopkins 2008; Markard ym. 2012). Paikallistaloudella tarkoitetaan erilaista taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä toimintaa, joka toimii markkinatalouden ohella sekä vaihtoehtoisena talousmallina että uusien innovaatioiden mahdollistajana markkinataloudelle. Näistä esimerkkeinä voidaan pitää paikallisia hyvinvointijärjestelmiä (Rantamäki & Kattilakoski 2017). Paikallistalouteen voi kuulua osaksi myös paikallisvaluutat ja aikapankit (Hirvilampi ym. 2016). Nämä voivat osaltaan luoda paikallistaloutta tukevan vaihdantajärjestelmän, mikä on erillään yleisistä markkina- ja julkistoimijoista. Paikallistaloudesta ei ole pitkä tie degrowth- ja yhteisötaloustieteisiin. Straniuksen (2011, 45) mukaan ekotehokas ja palveluintensiivinen talous voi kasvaa vain siinä tapauksessa, että sen

materiaalinen perusta supistuu jatkossa. Victor (2011, 209–211) on hahmotellut laskennallisen mallin 'talouslaskun' vaikutuksista ja on todennut, että 'nollakasvulla' tai 'talouslaskulla' saataisiin huomattavia tuloksia aikaan kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Kehitystaloustieteissä ja degrowth-taloustieteessä tuotantomuotojen vaikutus talouden sosiaalisiin rakenteisiin olisi selkeä, sillä perinteisestä 'fordistisesta' työaikamallista siirryttäisiin löyhemmin rytmitettyyn malliin, jonka perustaksi voitaisiin hahmottaa esimerkiksi perustuloon ja paikallistalouteen pohjautuva sosiaaliturvajärjestelmä. Tämä saattaisi lisätä osa-aikatyötä, joka voi olla vastaus automatisaation, robotisaation ja tekoälyn tuomiin paineisiin vähentää työvoimaa.

Kapitalismikritiikki yhdistää muutosteorioita osittain. Tämä taloudellinen sisältö on tarkemmin eriteltävissä postsosialistisen teorian transitionaalisen ja transformatiivisen koulukunnan välisen muodon erotteluna. Ekososiaalinen muutosteoria muistuttaa transitionaalista teoriaa sen teleologisessa muodossa ja tulevaisuussuuntautuneisuudessa. Transformatiiviseen koulukuntaan nähden yhteneväisyydet ilmenevät uusliberaalin talousajattelun kritiikkinä, pluralistisena lopputulemana taloudellisen toimintalogiikan osalta (yhteisö- ja paikallistalous), alhaalta ylöspäin suuntautuvana prosessina sekä hitaampana muutoksena. Virallisesti ekososiaalinen muutosteoria kannattaa sekä 'top-down' että 'bottom-up' lähestymistapaa siirtymän sisäisenä muotona (Matthies 2017, 24–25). Rivien välistä on tulkittavissa, että ainakin sosioekologinen koulukunta on enemmän 'bottom-up' näkökulman varassa, eikä yhteiskuntatieteellisessä koulukunnassakaan eksplikoida 'top-down' -tason toimintaa erityisen runsaasti. Myös sosiaalityöntekijöiden työskentely ekososiaalisen siirtymän hyväksi voidaan nähdä 'ruohonjuuritason' toimintana.

Vaikkei kumpikaan postsosialistinen käsite ole suoraan yhteneväinen ekososiaalisen teorian suhteen, niin kokonaisuudessaan tässä artikkelissa tullaan siihen tulokseen, että ekososiaalinen muutosteoria muistuttaa postsosialistisen teorian viitekehyksessä pikemmin transformaatiota kuin transitiota. Tulos on tämä, koska useampi osatekijä postsosialistisen teorian transformatiivisesta muodosta ja pääasiallisesta sisällöstä on linjassa ekososiaalisen muutosteorian kanssa. Ekososiaalinen teoria on pikemmin monipolvisempaa muutosta kuin suoraviivaista siirtymää kestävää yhteiskuntamallia kohti. (Salmela 2017.)

Ekososiaalisen muutosteorian ja postsosialistisen makroteorian välinen vertailu ja jäsentely osoittavat, että niiden välillä on helpompi löytää eroavaisuuksia kuin yhteneväisyyksiä. Sisällöllisesti tutkimusohjelmat ovat kaukana toisistaan, vaikka ajallisesti ne ovat osin päällekkäisiä. Mikäli ekososiaalisen muutosteorian taustoja ajattelee laajemmin, niin

sosioekologisen koulukunnan alku on määritettävissä samoihin vuosiin kuin postsosialistisen teorian valtavirta 1990-luvun puolivälin jälkeen. Tästä huolimatta sisällöt eivät kohtaa suoranaisesti kuin kansalaisyhteiskunnan ihannoimisen osalta ja osittain vallitsevan talousjärjestelmän kritiikin suhteen. Selkeimpänä erona voi nähdä ympäristöllisen ajattelun puuttumisen postsosialistisesta makroteoriasta. Formaaliselta muodoltaan tutkimusohjelmissa on kuitenkin havaittavissa yhtenevyyttä, jotka ovat yhdistettävissä laajempaan muutostutkimuksen viitekehykseen.

Postsosialistista makroteoriaa voidaan kuvailla muodoltaan 'tiukemmaksi' tutkimusohjelmaksi, sillä siinä keskitytään tarkemmin rajattuun sisältöön. Siinä keskeistä on oikeanlaisen käsitteellisen tavan (transition vai transformaation) löytäminen muutoksen toteuttamiseksi. Ekososiaalisessa muutosteoriassa tutkimusalue on selvästi laajempi ja se sisältää jonkin verran teoreettista käsitteen määrittelyä, mutta teoreettisia premissejä ei lähdetä suoranaisesti kyseenalaistamaan eikä koulukuntien välillä näy kiistelyä oikeanlaisesta muutoksen toteuttamisesta. Sosioekologinen koulukunta ja yhteiskuntatieteellisesti orientoitunut muutosteoria eivät kilpaile keskenään, vaan yhteiskuntatieteellisessä ekososiaalisessa muutosajattelussa nojataan niin yleisen yhteiskuntapoliittisen tutkimukseen kuin sosioekologisen koulukunnan tuottamiin tuloksiin.

On vaikea sanoa, millaista lisäarvoa postsosialistinen tutkimuskirjallisuus antaa ekososiaalisesta muutosteorian itseymmärryksen tai käytännön toteuttamisen pohjalle. Ekososiaalisessa teoriassa näkyy muutosteoreettiset formaalit muodot varsin samalla tavalla kuin postsosialistisessa tutkimuskirjallisuudessa ja ne on jo nyt eksplikoitu selkeämmin. Keskustelu monitasomalleista, 'nurkista' ja yhteisö- ja degrowth-taloudesta ovat osoitus pyrkimyksestä konkreettisesti rakennettuun suunnitelmalliseen muutokseen. Postsosialistista murrosta alleviivasi muutoksen yllättävyys, toisin kuin ekososiaalisessa muutosteoriassa. Postsosialistisesta teoriasta on postuumisti huomattavissa se, että vaikka transformatiivinen koulukunta kritisoi transitionaalisen koulukunnan shokkiterapiaa ja siihen liittyvää nopeaa muutosta, niin loppujen lopuksi se saattoi vahvistaa siirtymän onnistumista. Nopeaa transitionaalista siirtymää Sachs (1992) mukaan edustanut Puola on osoittautunut vakaaksi talouskasvun suhteen muihin viitekehyksen maihin verrattuna. Dombin (2013, 453) mukaan Puola oli ainoa Keski- ja Itä-Euroopan maa, mikä välttyi taantumalta vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen. Nopea muutos on toki ollut tavoitteena kansainvälisten ilmastopaneelienkin ohjelmissa, mutta nopea muutos ei ole sopinut kansallisiin poliittisiin

ohjelmiin ja tällä hetkellä aikajänne liikkuu kymmenissä vuosissa kestävä yhteiskuntamallin tavoittelussa.

'Tiukemmaksi' tutkimusohjelmaksi postsosialistista teoriaa voi ajatella myös sen rajatumman tutkimuskohteen vuoksi. Postsosialistinen tutkimusohjelmassa keskityttiin Keski- ja Itä-Euroopan maiden muutokseen. Ekososiaalisessa muutosteoriassa tarkastelualue on globaali, vaikka käytännön muutosehdotukset koskettavat pääasiassa länsimaita.

Molemmissa muutosteorioissa pyritään pysyvään muutokseen yhteiskunnallisessa uudelleen muotoilussa ja muutokset nähdään välttämättömiksi. Ekososiaalinen muutoteoria nojaa maailmankuvassaan jollain tapaa positiiviseen ihmis- ja luontokäsitykseen (homo iunctus) ja siihen mahdollisuuteen, että tulevaisuus voi tarjota elintilaa ja mahdollisesti myös paremman tulevaisuuden kaikille. Ekososiaalisessa muutosteoriassa jonkinlainen pelkistetympi fokus olisi tarpeellinen. Lisäksi tutkimusohjelmalliset premissit, tavoitteet ja päämäärät tulisi asettaa selkeämmin, jotta tutkimusohjelma ei jäisi pelkäksi keskustelun avaukseksi.

Käsitteenä ekososiaalinen transitio on käyttökelpoinen ja se kertoo terminä enemmän kuin esimerkiksi kestävä yhteiskuntamallin tavoittelu. Sosioekologinen koulukunta tarjoaa hedelmällisen teoreettisen pohjan ekososiaalisen transition 'genealogisiksi' juuriksi. Jos postsosialistista tutkimuskirjallisuutta pidetään validina lähteenä, eksaktimpaa olisi kuitenkin käsitteellisessä mielessä puhua ekososiaalisesta transformaatiosta kuin transitiosta.

Taulukossa 1 on kuvattu kiteytetysti tutkimuksen tulokset eli muutosteorioiden väliset yhteneväisyydet, erot ja synteesi.

Taulukko 1. Tutkimuksen tulokset

I YHTENEVÄISYYDET MUUTOSTEORIOIDEN VÄLILLÄ

1. Sisällöt

- kansalaisyhteiskunta ihanteena
- kapitalismikritiikki postsosialistisessa transformatiivisessa ja ekososiaalisessa teoriassa
- sosiaalinen ja taloudellinen osa-alue molemmissa muutosteorioissa esillä
- taloudelliset tekijät juurisyynä muutokselle

2. Muodot

- ’bottom-up’ prosessorientoituneisuus
- pluralistinen lopputulema taloudellisen toimintalogiikan osalta postsosialistisessa transformatiivisessa ja ekososiaalisessa teoriassa
- teleologisuus postsosialistisessa transitionaalisessa koulukunnassa ja ekososiaalisessa teoriassa
- vaiheittaisuus ja hitaus postsosialistisessa transformatiivisessa ja ekososiaalisessa teoriassa

II EROT MUUTOSTEORIOIDEN VÄLILLÄ

1. Sisällöt

- ekologinen osa-alue puuttuu postsosialistisesta teoriasta
- juridisoikeudellinen näkökulma vain postsosialistisessa teoriassa
- kasvutaloudesta luopuminen ekososiaalisessa teoriassa
- kansalaisyhteiskuntakeskustelu sofistikoituneempi ekososiaalisessa teoriassa
- virkamiesvetoinen muutos postsosialistisessa transformatiivisessa teoriassa

2. Muodot

- ekososiaalinen teorian koulukunnallinen holistisuus
- ekososiaalinen teoria vähemmän rajattu tutkimusohjelma
- polkuriippuvuusteorian hahmottaminen: historiallisuus vs. prospektiivisuus
- monitieteellisyys ekososiaalisessa teoriassa
- ekososiaalisen teorian ’normatiivisuus’

III SYNTEESI

- ekososiaalinen teoria pikemmin transformaatiota (muutosta) kuin transitiota (siirtymää):

- + hidas, asteittainen muutos
 - + 'bottom-up' orientaatio
 - + avoin, ei-finalistinen, tavoitteellisuus kestävän yhteiskuntamallin saavuttamiseksi
 - + hybridimallit vanhojen ja uusien instituutioiden välillä
- modernisaatioteoriasta kompleksiseen makrotason yhteiskuntateoriaan

Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä artikkelissa on keskustelutettu ekososiaalista transitiota suhteessa postsosialistiseen tutkimuskirjallisuuteen sekä vertailtu muutosteorioiden yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sisällön ja muodon suhteen. Tulokseksi voi nähdä erityisesti ekososiaalisen muutosteorian hahmottamisen pikemmin transformaation käsitteen kuin transition kautta. Molemmat tutkimusohjelmat voidaan hahmottaa vielä suhteessa yleisempiin yhteiskuntatieteellisiin teorioihin ja osaksi laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Toisaalta ne tarjoavat tavan jäsentää muutos suhteessa toisiinsa. Tämän voi ajatella dialektisen prosessin synteisinä. Dialektinen prosessin ajatuksena on, että vastakkaiset käsitteet ovat jo luonnostaan sidoksissa toisiinsa ja että olioiden olemukseen kuuluu, että niillä on vastakohtaisia aspekteja ja tiloja (Jauhiainen 2014).

Yhteiskunnallisen muutoksen makroteorioissa 2000-lukua on pidetty globalisaation aikakautena, joka jossain vaiheessa nähtiin modernisaation korvaavana käsitteenä. Gans-Morsen (2004) mukaan osa postsosialismia tutkineista katsoi postsosialistisen teorian suoraan modernisaatioteorian variantiksi. Kyseessä oli siis jonkinlainen paluu Itä-Euroopan osalta 'aidon' länsimaisen modernin tavoittelulle. Postsosialistisessa teoriassa ei otettu kantaa globalisaation aikaan sinänsä. Yhteneväisyydet postsosialistisen transitionaalisen koulukunnan ja Martinellin (2005, 105) esittämään globalisaation kannattajien ryhmään on nähtävillä. Hyperglobalistit katsoivat globalisaation olevan ylikansallisten verkostojen syntymistä kaupan ja pääomaliikkeiden kautta muodostuvana virtana. Virrat käsittävät ihmisiä, teknologioita, ideoita, symboleja ja pääomaa. (Emt., 102.) Postsosialistisessa tutkimuksessa modernisaatioteoriaan viittaava tekijä oli kansallisvaltiollinen taso. Postsosialismissa tutkimus rajattiin kansallisvaltiotaseiseen vertailuun tai yhteiskuntien sisäiseen tutkimukseen. Postsosialistisen teorian voi mielestäni asettaa modernisaatioteoreettisen ja globalisaatioteoreettisen vaiheen välimaastoon. Ekososiaalisessa

transitiossa sen sijaan tämä kansallisvaltiollinen tarkastelutaso pyritään murtamaan globaalin tarkastelutason tieltä. Tarkastelutason vaihtuminen tarkoittaa vastaavuutta ekososiaalisessa transitiossa kuitenkin vain siltä osin. Taylor (2010) puhui globalisaatiota seuranneesta makroteoreettisesta kompleksisesta käänteestä, joka tarkoittaa useita päällekkäisiä ohjaavia järjestelmiä, joiden väliset yhteydet ovat liukuvia. Kompleksista järjestelmää kuvaa osuvimmin hybridimalli. Kansainvälinen järjestelmä pohjautuu siinä viime kädessä edelleen kansallisvaltiotasoiselle tasolle, mutta ylikansalliset rakenteet ovat se foorumi, missä yhteisistä linjauksista ja sopimuksista pääasiallisesti päätetään. Keskittynyt valta hajautuu. Ylikansalliset yritykset ja organisaatiot merkitsevät kansalaisten välille muodostuvaa ylikansallista verkostoa. (Taylor 2010, 26–27.) Ekososiaalinen transitio on lähempänä kompleksisuuden teoriaa kuin globalisaatioteoreettista ajattelua. Kompleksisuuden teoriassa on vastaavuutta erityisesti sosioekologisen koulukunnan järjestelmä- tai organisaatioteoreettiseen ajatteluun. Ekososiaalisen teorian monitasomallien paikalliset innovaatiot voivat vastata logiikaltaan itseorganisoituvia järjestelmiä kompleksisessa teoriassa, päällekkäiset järjestelmät monitasomalleja ja virtaukset fysikaalista aineenvaihduntaa.

Yhteiskunnallisten muutosteorioiden tulisi yhteiskuntatieteilijä John Urryn (2013) mukaan osoittaa, miten siirrytään yhteiskuntiin, jotka rakentuvat toisiinsa kytkeytyvistä vähähiilisistä järjestelmistä. Tällaiset järjestelmät näyttävät aluksi tarjoavan aiempaa matalamman tulotason ja vähemmän ihmisiä varsinkin 'rikkaassa pohjoisessa'. Kysymys on poliittisista linjauksista, taloudellisista kannustamista ja elämäntapojen muuttamisesta. Näyttää siltä, että siirtymä vähähiiliselle polulle on sitä mahdollisempi, mitä tasa-arvoisempi ja rakenteiltaan demokraattisempi yhteiskunta on, mitä enemmän siellä tehdään paikallisia sosiaalisia kokeiluja, sekä mitä enemmän siellä on paikallista päätäntävaltaa ja mitä enemmän rahallista ja sosiaalista pääomaa voidaan siirtää hiilen jälkeisiin ohjelmiin ja kokeiluihin. Mitä globalisoituneempia taloudet ovat, sitä vaikeampaa saattaa olla vähähiilisten vaihtoehtojen kehittäminen. Tämä voi viitata osittaiseen globalisaation purkuun. (Emt., 258–259.)

Taylorin (2010) mukaan kompleksinen järjestys koostuu merestä, jossa on monia omalakisista 'saari' a. Tämä aiheuttaa epävakaa maailman sosiaaliselta muodoltaan ja tarkoittaa kilpailua näiden 'saarien' sisällä. 'Saaret' ovat tyypillisesti kansallisvaltioita. Kompleksisuuden teoriassa hylätään 'hyperglobalistinen' näkemys globalisaation väijäämättömästä etenemisestä kohti oikeanlaista kehitystä. Kompleksista järjestystä kuvaa osuvimmin hybridimalli, missä kansainvälinen järjestelmä pohjautuu edelleen viime kädessä

kansallisvaltioihin, mutta ylikansalliset rakenteet ovat se foorumi, missä yhteisistä linjauksista ja sopimuksista päätetään. (Taylor 2010, 26–27.) Kompleksisuuden aikaa varjostaa Taylorin ajattelussa jonkinlainen epävarmuus. Monitasoisissa kompleksisissa järjestelmissä yhtenä riskinä on ajautua tarkemmin rajattuihin valtakeskittymiin, koska epävarmuus voi herättää vastareaktioita. Ekososiaalisen transition voi nähdä eräänlaiseksi yhteiskuntapoliittiseksi ratkaisuehdotukseksi kompleksisen yhteiskunnallisen tilanteen selvittämiseksi. Modernisaatioteorian legitimizeetti niin tutkijoiden kuin päättäjienkin näkökulmasta oli aikanaan varsin suurta ja vallitsi jonkinlainen yhteisymmärrys siitä, mihin suuntaan yhteiskuntia tulisi ohjata. Viime aikoina on julkisuudessa puhuttu totuuden jälkeisestä ajasta, joka murentaa tieteellisen tiedon oikeutusta poliittisessa päätöksenteossa tiedon rajattomasta saatavuudesta huolimatta (Hakkarainen 2016). Jonkinlainen yhteisesti tavoiteltava suunta olisi toivottavaa löytää, jottei ratkaisuehdotukset siirry pelkästään ääripäihin. Ekososiaalisen transitioteorian voi nähdä yhtenä ratkaisuyrityksenä tähän ongelmaan.

Tässä artikkelissa on vertailtu ekososiaalista transitiota postsosialistiseen tutkimuskirjallisuuteen pro gradu -tutkimukseni (Salmela 2017) pohjalta. Olen tarkastellut teorioiden eroja ja yhteneväisyyksiä sisällön ja muodon suhteen. Postsosialistisen tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat transiatio ja transformaatio. Olen tutkinut sitä, miten nämä käsitteet jäsentävät ekososiaalista muutosta. Tuloksena olen päätenyt siihen, että ekososiaalinen muutos on yhteneväisempi postsosialistisen transformaation käsitteen kanssa. Tutkimukseni heikkoutena pidän tutkimuskohteiden yleistä tasoa. Tutkimus käsittelee ekososiaalista transitiota ja postsosialistista teoriaa sinänsä. Erityisesti postsosialismin suhteen päädyin rajattuun makroteoreettiseen kirjallisuuteen, jota olisi voinut olla enemmänkin. Ekososiaalisen transition ollessa tuore tutkimusohjelma rajattu kirjallisuus ei ole niinkään ongelmallista, mikäli käsiteltyä *The Ecosocial Transition of Societies* (2017) -teosta pidetään ensisijaisena tutkimusohjelmallisena avauksena. Metodologian suhteen tutkimus on ollut väljä siinä mielessä, että dialektinen prosessi on ollut osittain enemmän vertailevaa ja jäsentävää kuin keskustelevaa. Kuitenkin tutkimus on onnistunut kahden varsin erilaisen tutkimusohjelman keskusteluttamisessa, eksplisiittisten ja piilevien yhteneväisyyksien hahmottamisessa ja yleisemmän makroteoreettisen kontekstin huomioimisessa. Ekososiaalinen transiatio on tutkimusohjelmana tuore ja se vertautuu muihin kestäväen yhteiskuntamallin tavoittelun teorioihin. Ekososiaalinen transiatio kaipaa edelleen käsitteellistä vakautta ja rajanvetoa siitä, mitä varsinaisesti ollaan tutkimassa. Esimerkiksi

tapaustutkimukset ekososiaalisista kokeiluista ja paikallisista innovaatioista olisivat kiinnostavia jatkotutkimuksen teemoja. Ekososiaalisen transition suhteuttaminen muihin kestävän yhteiskuntamallin tutkimusohjelmiin olisi yksi teoreettinen tutkimusaihe. Kestävän yhteiskuntamallin tavoittelu on tavoitteena siinä määrin merkittävä, ettei sitä voi jättää pelkästään kansalaisjärjestön varaan, kuten Matthieskin (2017, 25) on todennut. Sosiaalipoliittikkaan ja sosiaalityöhön kytkeytyvän ekososiaalisen transition tutkimuksen tulisi jatkaa tiedontuottamista ja toimia kansalaisjärjestöjen rinnalla muutoksen edistäjänä. Tutkimusaiheena ekososiaalinen transitio on mitä suurimmassa määrin merkittävä, mikäli globaaleihin kehityskuluihin halutaan etsiä järkeviä, kestäviä ja inhimillisiä ratkaisuja.

Kirjallisuus

Alanen, I. (2003): Postsosialistinen transitio ja sosiologia. Teoksessa Harri Melin & Jouko Nikula (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Tampere: Vastapaino.

Alanen, I. (2004): Ristiriitainen transitio. Teoksessa Raimo Blom & Jouko Nikula (toim.) Plussat ja miinukset - Yhteiskuntatutkimuksen arviointia. Tampere: Lumikki-kustannus.

Alston, M. (2017): Ecosocial Work: Reflections From the Global South. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (toim.) Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 91-104.

Beck, U. (1992): Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage.

Belchior-Rocha, H. & Ferreira, J. (2017): An Ecosocial Model. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (toim.) Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 139-157.

Blom, R. (2003): Muutosteesit. Teoksessa Harri Melin and Jouko Nikula (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Tampere: Vastapaino.

Brandstädter, S. (2007): Transitional Spaces: Postsocialism as a Cultural Process. London: Sage.

Burawoy M. & Verdery K. (1999): Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Postsocialist World. USA: Rowman & Littlefield Publishers.

Dombi, A. (2013): Economic Growth and Development in Central and Eastern Europe after the Transformation. Budapest: Public Finance Quarterly.

Elsen, S. (2017): Community-based Economy and Ecosocial Transition. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (toim.) Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 54-70.

Eskola & Suoranta (2009): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi.

Fischer-Kowalski, M. (2012): Downsizing Industrial Metabolism. Presentation to Wachstum in Wandel Conference. Alpen-Andria Universitat. Powerpoint-esitys. Saatavilla: https://www.wachstumimwandel.at/wpcontent/uploads/presentations/fischer_kowalski.pdf, luettu 1.4.2017.

Fischer-Kowalski, M. & Rotmans, J. (2009): Conceptualizing, Observing and Influencing Social-Ecological Transitions. *Ecology and Society*, 14 (2):3.

Fischer-Kowalski, M., Haas, W., Wiedenhofer, D., Weisz, U., Pallua, I., Possanner, N., Behrens, A., Serio, G., Alessi, M. & Weis, E. (2012): Socio Ecological Transitions: Definition, Dynamics and Related Global Scenarios. Institute for Social Ecology, AAU, Austria/Centre for European Policy Studies, Belgium. Saatavilla: http://www.neujobs.eu/sites/default/files/publication/2012/05/wp1_Socio-ecological%20transitions%20and%20global%20scenarios.pdf, luettu 1.6.2017.

Fullerton, J. (2015): Regenerative Capitalism -How Universal Principles and Patterns Will Shape our New Economy. Capital Institute. Saatavilla: <http://capitalinstitute.org/wpcontent/uploads/2015/04/2015-Regenerative-Capitalism-4-20-15-final.pdf>, luettu 1.6.2017.

Gans-Morse, J. (2004): Searching for Transitologists: Contemporary Theories of Postcommunist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm. *Post-soviet affairs* 20 (4).

Geels F.W. (2010): Ontologies, Sociotechnical Transitions (to Sustainability), and on Multi-Level Perspective. *Research Policy* 39(4), 495-510.

Geels F.W. & Schot J. (2007): Typology of Sociotechnical Transition Pathways. *Research Policy* 36(3), 399-417.

Geels, F. W., Kern, F., Fuchs, G., Hinderer, N., Kungl, G., Mylan, J., Neukirch, M. & Wassermann, S. (2016): The Enactment of Socio-Technical Transition Pathways: A Reformulated Typology and a Comparative Multi-level Analysis of the German and UK Low-Carbon Electricity Transitions (1990-2014). *Research Policy* 45(4), 896-913.

- Gerber &, T. Hout M. (1998): More Shock than Therapy: Market Transition, Employment, and Income in Russia 1991-1995. *American Journal of Sociology* 104(1), 1-50.
- Habermas, J. (1972): *Knowledge and Human Interests*. Boston: Beacon Press.
- Hakkarainen, P. (2016): Elämme totuuden jälkeistä aikaa -tieto on kaikkien saatavilla, mutta sen vieroksumisesta on tullut hyve. *Helsingin Sanomat*.
- Heiskala, R. (2003): *Instituutiot, sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan rakenteellinen muutos*. Teoksessa Harri Melin & Jouko Nikula (toim.) *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino.
- Helne, T. & Hirvilammi, T. (2017): The Relational Conception of Wellbeing as a Catalyst for the Ecosocial Transition. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (toim.) *Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy*. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 36-53.
- Helne T., Hirvilammi T. & Laatu M. (2012): *Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla*. Helsinki: Kela.
- Hirvilammi T., Matthies, A-L., Närhi, K. & Stamm, I. (2016): Kestävää siirtymää edistäviä työn ja toimeentulon muotoja – analyysi kirjallisuudesta. *Janus* 24 (4), 301-319.
- Hopkins, R. (2008): *The Transition Handbook: From Oil Dependency to Local Resilience*. Vermont: Chelsea Green Publishing.
- IPCC (2007): *Ilmastonmuutos 2007 (AR4)*. Arviointiraportti. Geneve: IPCC.
- Jackson, T. (2009): *Hyvinvointia ilman kasvua - rajallisen planeetan taloustiede*. Helsinki: HS kirjat.
- Jauhiainen, I. (2014): Hegel dialektiikasta. 13.9.2014. *Filosofia.fi*. Saatavilla: <http://filosofia.fi/node/2399#Hegelin%20dialektinen%20metodi>, luettu 1.4.2017.
- Jørgensen, U. (2011): *Mapping and Navigating Transitions -The Multi-Level Perspective Compared with Arenas of Development*. Elsevier: *Research Policy*, 41(6), 996-1010.
- Kanninen, J. (2015): Tällainen Pariisin sopimus on -Kunnianhimoisia tavoitteita ja heikkoja kohtia. *Yle uutiset*. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-8524619>, luettu 5.6.2017.
- Kemp, R. (1993): *Technology and the Transition to Environmental Sustainability*. Maastricht: Futures.

- Kemp, R., Schot, J. & Hoogma, R. (1998): Regime Shift to Sustainability Through Processes of Niche Formation: The Approach of Strategic Niche Management. *Technology Analysis & Strategic Management*, 10(2), 175 - 198.
- Latouche, S. (2009): *Jäähyväiset kasvulle*. Helsinki: Like.
- Lyotard, J. F. (1985): *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Markard, J., Raven, R. & Truffer B. (2012): Sustainability Transitions: An Emerging Field of Research and its Prospects. *Research Policy* 41(6), 955-967.
- Martinelli, A. (2005): *Global Modernization -Rethinking the Project of Modernity*. USA: Sage.
- Matthies A-L. (2017): The Conceptualisation of Ecosocial Transition. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (toim.) *Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy*. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 17-35.
- Matthies, A-L. & Närhi, K. (2014): Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja*. Tampere: Unipress, 87-116.
- McKinnon, J. & Alston, M. (2016): Introduction. Teoksessa J. McKinnon & M. Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability*. Palgrave Macmillan, 1-18.
- Meadows, Meadows, Randers & Behrens (1973): *Kasvun rajat*. Helsinki: Tammi.
- Melin, H. & Nikula, J. (2003): *Mitä on yhteiskunnallinen muutos?* Teoksessa Harri Melin & Jouko Nikula (toim.) *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino.
- Napoli, C. (2012): *Understanding Kyoto's Failure*. USA: Johns Hopkins University Press. Saatavilla: <https://muse.jhu.edu/article/493430/pdf>, luettu 15.6.2017.
- Niiniluoto, I. (2006): *Kriittinen tieteellinen realismi*. Teoksessa: *Realismin haaste sosiaalityöissä*. Suomi: Unipress.
- Nikula, J. (2004): *Path-dependency Theory and the Post-Socialist Transition*. Teoksessa: *Plussat ja miinukset - Yhteiskuntatutkimuksen arviointia*. Tampere: Lumikki-kustannus.
- Närhi, K. & Matthies, A-L. (2016) *Conceptual and historical analysis of ecological social work*. Teoksessa J. McKinnon & M. Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability*. Palgrave Macmillan, 21-38.

- Paech, N. (2015): *The Dogma of Growth to Post-Growth Economy. Teoksessa Die Kunst des Wandels: Ansätze für die ökosoziale Transformation.* München: oekom.
- Peeters, J. (2017): *Thinking about Commons: A Post-Capitalist Perspective for Social Work.* Teoksessa Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (toim.) *Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy.* Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 71-88.
- Peeters, J. (2016): *A Safe and Just Space for Humanity: The Need for a New Concept of Well-being.* Teoksessa J. McKinnon & M. Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability.* Palgrave Macmillan, 177-196.
- Peeters, J. (2012): *The Place of Social Work in Sustainable Development: Towards Ecosocial Practice.* *International Journal of Social Welfare* 21(3), 287-298.
- Petsinis, V. (2010): *Twenty Years After 1989 - Moving on from Transitology.* Great Britain: Routledge.
- Pohjola, A., Laitinen M. & Seppänen M. (2014): *Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia.* Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja.* Tampere: Unipress.
- Raiser, M. (1997): *Informal Institutions, Social Capital and Economic Transition: Reflections on a Neglected Dimension.* London: EBRD.
- Raymaekers, P. (2016): *Social Impact Assessment for Social Workers.* Teoksessa J. McKinnon & M. Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability.* Palgrave Macmillan, 112-124.
- Rotmans, Kemp & Asselt (2001): *More Evolution than Revolution: Transition Management in Public Policy.* *The journal of insurance and risk management* 3(1), 15-31.
- Salmela, N. (2017): *Ekososiaalinen transitio ja postsosialistinen teoria. Vertailua ja keskustelua muutostutkimuksen näkökulmasta.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Pro-gradu - tutkielma.
- Salmenniemi, S. (2008): *Kansalaisyhteiskunta ja postsosialismi.* *Sosiologia* 45(2), 104-118.
- Sachs, J. (1992): *The Economic Transformation of Eastern Europe: The Case of Poland.* *The American Economist*, 36(2), 3-11.

- Stark, D. (1996): *Recombinant Property in East European Capitalism*. USA: University of Chicago Press. Saatavilla: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/230786>, luettu 22.4.2017.
- Stark, D. & Bruzt, L. (1998): *Postsocialist Pathways: Transforming Politics and Property in East Central Europe*. Great Britain: Cambridge.
- Steward, T. (2012): *A Brief Introduction to the Multi-Level Perspective (MLP)*. University of Exeter. PowerPoint-esitys. Saatavilla: <http://projects.exeter.ac.uk/igov/wpcontent/uploads/2012/12/DOWNLOAD-Multi-Level-Perspectives.pdf>, luettu 6.7.2017.
- Stranius, L. (2011): *Degrowth: Ihmisten hyvinvointia ekologisissa rajoissa*. Teoksessa Pohjola, Anneli ja Särkelä Riitta (toim.) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 37- 45.
- Sulkunen, P. (2009): *The Saturated Society -Governing Risk & Lifestyles in Consumer Culture*. London: Sage Publications.
- Sztompka, P. (1993): *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell.
- Taylor, G. (2010): *The New Political Sociology*. London: Palgrave.
- Torvinen, P. (2016): *Tulevaisuus näyttää töiden suhteen toivottomalta lähes kaikille*. Helsingin sanomat 5.10.2016. Saatavilla: <http://www.hs.fi/talous/a1475640452209>, luettu 6.10.2016.
- Tuohinen, P. (3.4.2017): *Trump lähti hajottamaan ilmastopolitiikkaa, nyt myös Putinin puheissa on samoja kaikuja - suurin saastuttaja Kiina on päätenyt lämpenemistaistelun eturiviin*. Helsingin sanomat. Saatavilla: <http://www.hs.fi/paivanlehti/03042017/art-2000005153293.html>, luettu 5.4.2017.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Urry, J. (2013): *Ilmastonmuutos ja yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Varho, E. (2017): *Analyysi: Populismi uhkaa demokratiaa -ja noudattaa aina samaa kaavaa*. Yle uutiset. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-9452079>, luettu 1.9.2017.
- Verdery, K. (1996): *What Was Socialism and What Comes Next?* USA: Princeton University press.

Victor, P. (2011): Growth, Degrowth and Climate Change: A Scenario Analysis. *Ecological Economics*, 84. Saatavilla: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.04.013>, luettu 29.9.2016.

Weber, M. (1980 [1904]): *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. WSOY: Porvoo.

2 Relationalinen hyvinvointi kriittisen koulukunnan näkökulmasta

Sami Markuksela

Johdanto

Kirjoitin sosiaalityön pro gradu -tutkielmani otsikolla *Relationalinen hyvinvointi kriittisen koulukunnan näkökulmasta* (Markuksela 2017). Työni lähtökohdaksi oli kasvava huoli maailmantilasta ja luonnon monimuotoisuudesta. Työni johdannossa (mt., 3) totean Ulrich Beckiin viitaten (2009) nykyisen kriisiyhteiskunnan vaativan muutosta, jotta elämä biosfäärissä, elonkehässä voisi vielä jatkua.

Ilmaston lämpeneminen etenee ja ihmiskunnan olemassaolo tulevaisuudessa ei ole enää itsestäänselvyys, jos ympäristöongelmia ei oteta vakavasti (IPCC 2014). Koska koin muutoksen välttämättömäksi, tuntui utopia- ja muutosorientoitunut kriittisen koulukunnan teoretisointi sopivalta lähtökohdalta muutoksen hahmottelemiselle: Adorno ja Horkheimer (2008) olivat jo osaltaan pohtineet ihmisen suhdetta luontoon. (Markuksela 2017, 3.) Pohdin (mt., 16) idealistisesti pro gradu -tutkielmallani voivan olla tärkeitä eettisiä ulottuvuuksia, mikäli se pystyy tarjoamaan rakentavia ajatuksia kohti ekologisesti kestävämpää yhteiskuntaa.

Erich Frommin (1978) olemisen ja omistamisen välinen ristiriita puolestaan tuntui niin ikään relevantilta tavalla hahmotella nykyisen kulutusyhteiskuntamme keskeisiä ongelmia, jotka johtavat osaltaan myös ympäristön yhä kasvaviin ongelmiin. Hän käsittelee teoksissaan *To Have or to Be?* (1978) ja *Omistamisesta olemiseen* (1993) ihmisen alienoitunutta eksistenssiä nyky-yhteiskunnassa. Hän hahmottelee myös teoksissaan niitä ehtoja ja näkökulmia, joita uuteen yhteiskuntaan ja ihmiskäsitykseen siirtyminen edellyttäisivät. Huomattavaa on, että Fromm (esim. 1978) näkee ihmisen muutoksen olevan mahdollista vain, jos yhteiskuntakin muuttuu.

Teoksessaan *To Have or to Be?* Fromm (1978) pohtii ihmisen olemista kahden toisilleen vastakkaisen olemisen, eksistenssin tilan kautta: olemisen ja omistamisen tilojen. Olemisen ja omistaminen ovat Frommilla toisilleen vastakkaisia olemisen tiloja, joita hän kuvailee yksityiskohtaisesti antaen myös runsaasti esimerkkejä. Vaikkakin tarvitsemme omistamista tietyn verran (esimerkiksi vaatteet ja ravinto selviytyäksemme) (ks. esim. mt., 15), johtaa liiallinen omistamisen tilan korostuminen ihmisen vieraantumiseen sekä itsestään että muista

ihmisistä. Fromm viittaa muun muassa Buddhaan, teologi Mestari Eckhartiin, Marxiin ja Jeesukseen suurina Elämisen Mestareina (*great Masters of Living*), joiden opeista hän ammentaa näkemyksiään yhdistäen laajaan antropologis-filosofiseen aineistoon (mt.).

Omistamisen (mode of having) tila on vallitseva yhteiskunnassamme (mt., 69). Omistava suhde ylettyy omaisuuden lisäksi myös ihmissuhteisiimme ja minäämme (mt., 71). Omistava ihminen hahmottaa itseäänkin omistustensa kautta (mt., 77). Omistaminen ei edellytä elävää, produktiivista suhdetta omistettavaan, joten sitä kuvaa kuolleisuus ja passiivisuus (mt., 77–78).

Olemista (mode of being) taas kuvaavat prosessimaisuus, liikkeessä oleminen ja aktiivisuus. Fromm kirjoittaa Simmelin todenneen olemisen implikoivan muutosta ja joksikin tulemista (becoming) ja sanonut Herakleitoksen ja Hegeliin edustaneen tätä näkemystä (mt., 25). Tärkeää on huomata Frommin olemisen olevan aktiivista ja produktiivista.

Frommin (1960, 91) omassa käsityksessä ihmisen hyvinvointi on riippuvainen ihmisen suhteesta luontoon, yhteyden löytämisestä kaiken olevaisen kanssa ja alienoitumisen tilasta ylipääsemisestä. Jürgen Matthiesin (1999) mukaan kriittisen koulukunnan keskeinen teema luonnon alistaminen. Kriittinen koulukunta osaltaan kritisoi yhteiskuntaa, jossa luonto on alistettu välineeksi ja on arvokasta vain välineellisesti. Alistaessaan luontoa on ihminen alistanut myös itseään. (mt.; Markuksela 2017, 3–4.)

Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammen (2015; 2017) relationaalisen hyvinvoinnin viitekehys tuntui lokahtavan kohdilleen sekä kriittisen koulukunnan luonnon alistamisen teemojen että omien ekologisten pohdintojeni kanssa. Samankaltaisuutta myös minua inspiroineisiin Erich Frommin ajatuksiin löytyi. Relationaalisessa hyvinvoinnissa ihmisen oma hyvinvointi on riippuvainen luonnon hyvinvoinnista, joten toteuttaessaan omia tarpeitaan, ihminen ei voi sivuuttaa luonnon hyvinvointia. Luonnon hyvinvoinnin huomioiminen suhteessa tai relaatiossa ihmisen itsensä hyvinvointiin alkoi tuntua varteenotettavalta tavalta katsastella luonnon alistamisen kysymyksiä, joita kriittinen koulukunta paljon käsittelee. Lisäksi Helne ja Hirvilampi viittaavat muun muassa syväekologi Arne Naessiin, johon olin jo muissa yhteyksissä tutustunut. (Markuksela 2017, 3–4; Moisio & Huttunen 1999, 14–15.)

Hahmottelin tutkielmassani vertailevalla analyysillä vastausta tutkimuskysymyksiini, jotka koskivat kriittisen koulukunnan merkitystä suhteessa relationaaliseen hyvinvointiin; millaisia näkökulmia näiden viitekehysten yhdistelystä ja vertailusta nousisi esille. Lisäksi tarkastelin

myös identifioitumisen ja minän aktualisoimisen merkitystä relationaaliselle hyvinvoinnille tai sen entistä laajemmalle mahdollistamiselle. (Markuksela 2017, 12–13.)

Klaus Mäkelä (1990, 44) kirjoittaa vertailun olevan ajattelun edellytys, joka mahdollistaa yhtäläisyyksien ja myös eroavaisuuksien hahmottamisen. Vertailua voisi pitää myös eräänlaisena eri teorioiden ja näkemysten välisenä vuoropuheluna, jonka kautta hahmotellaan uusia näkökulmia. Tutkielmani analyysi oli laadullista ja teorialähtöistä analyysia, jossa testasin aikaisempaa tietoa erilaisessa kontekstissa (Tuomi & Sarajärvi 2003, 95–97). Hyödynsin viitekehyksen relationaalisen hyvinvoinnin ajatuksia aineistoni kriittisen koulukunnan näkemyksiin (Markuksela 2017, 15).

Käytin lähteinäni teoreettista kirjallisuutta, jota erityisesti kriittisen koulukunnan osalta rajasin varhaiseen kriittiseen koulukuntaan ja Adornoon ja Horkheimeriin: kriittisen koulukunnan perintö on liian laaja kokonaisuudessaan pro gradu -tutkielmaa varten. Päästäkseni kriittisen koulukunnan osalta hieman syvemmälle käytin myös selittävää ja kriittisen koulukunnan traditiota tulkitsevaa kirjallisuutta (Moisio 1999; Rush 2004a). Kriittisessä koulukunnassa keskityin erityisesti Adornon ja Horkheimerin *Valistuksen dialektiikan* (2008) näkemyksiin ihmisen vieraantumisen luonnosta ja lopulta itsestään. Käytin sekundäärilähteitä tuomaan vaihtoehtoisia näkemyksiä ja tulkintoja kriittisestä koulukunnasta (esim. Kotkavirta 1999; Rush 2004a; Inglis & Thorpe 2012; Moisio 1999).

Arne Naessin artikkelien avulla hahmottelin erityisesti näkemyksiä, jotka liittyivät toisten olentojen huomioimiseen, mitä relationaalisuus ulotettuna muuhunkin kuin inhimilliseen elämään edellyttää. Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammen (2015; 2017) artikkelit sekä Hirvilammen väitöskirja (2015) toimivat lähteinäni relationaaliselle hyvinvoinnille.

Esittelen ensin relationaalisen hyvinvoinnin viitekehyksen. Siirryn sitten käsittelemään kriittisen koulukunnan Adornon ja Horkheimerin teoretisointeja valistuksesta ja sen totaalisuudesta. Ennen loppukeskustelua kirjoitan vielä Arne Naessin ajatuksista minän realisoimisesta.

Relationaalinen hyvinvointi

Helneen ja Hirvilammen (2015; 2017) relationaalisen hyvinvoinnin teoriassa tai viitekehyksessä on olennaista ihmisen ja ihmistä ympäröivän luonnon suhteen

tunnustaminen. Heidän näkemyksensä mukaan ihmiskunta ei voi siirtyä kohti ekososiaalisesti kestävämpää yhteiskuntaa, mikäli emme tunnusta (vastavuoroista) riippuvaisuussuhdettamme luontoon; ihmisen hyvinvoinnin edellytys on luonnon hyvinvointi.

Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammen (2015) relationaalisen hyvinvoinnin teoria painottaa ihmisen hyvinvoinnin yhteyttä ja riippuvaisuutta luontoon. Heidän mielestään keskustelu kestävästä kehityksestä tulisi yhdistää hyvinvointiin, sillä nämä ovat rinnakkaisia ja toisistaan riippuvaisia ulottuvuuksia ja esimerkiksi hyvinvoinnin osalta käsitteen yhdistäminen kestävyteen antaisi hyvinvoinnista kokonaisvaltaisemman kuvan (mt., 169–170).

Teorian mukaan ihmisten hyvinvointi on riippuvainen siitä, miten tarpeet tyydytetään (mt., 170). Helneen ja Hirvilammen teoriassa ihmisen minä on sekin relationaalinen, ja muiden eliöiden nähdään olevan myös osa meitä. Arne Naessin ‘ekologiseen minään’ (ecological self) ja Frommiin pohjaten he toteavat, että ilman tämän yhteyden näkemistä, emme voi voida hyvin. Heidän relationaalinen minänsä huomioi myös yksilöiden väliset suhteet, minkä ulottuvuuden he näkevät jäävän liian vähälle huomiolle Naessin ekologisessa minässä ja tästä syystä puhuvat mieluummin relationaalisesta minästä. (Mt.)

Allardtia (1976; 1993) ja muita tarveteoreetikkoja hyödyntäen Helneen ja Hirvilammen ihmiskäsityksessä tarpeilla on neljä ulottuvuutta tai kategoriaa: oleminen, omistaminen, tekeminen ja rakastaminen (being, having, doing, loving) (Helne & Hirvilampi 2015, 171). Omistamiseen keskittyminen on ollut ihmiskunnalle ominaista (mt., 172). Tarpeet he näkevät hierarkiattomina, mutta toisaalta toisiinsa kytkeytyvinä ja toisiinsa vaikuttavina (mt., 171).

Oleellista ekologisemman yhteiskunnan muodostumisen kannalta on toiminta pyrkiessämme tyydyttämään tarpeitamme. Luonnonjärjestelmät ovat myös olemassaolomme ehto (mt.).

Helne ja Hirvilampi (2017, 48) ehdottavatkin, että ihmisten tulee entistä enemmän pystyä aktualisoimaan minänsä, jotta he olisivat tietoisempia myös toiminnastaan. Siirtymä kohti kestävämpää yhteiskuntaa vaatii entistä aktiivisempia ihmisiä, jotka tyydyttävät tarpeitaan enemmän muilla kuin omistamisen ulottuvuudella (Helne & Hirvilampi 2015, 173).

Oleminen korostaa muita kuin materiaalisiin päämääriin pyrkimistä, kuten henkilökohtaisen kasvun tavoittelua (mt., 172).

Relationaalinen hyvinvointi korostaa yhteyttä muuhun elolliseen. Kriittinen koulukunta taas on huolissaan alienoituneesta ihmisestä, joka alistaa luonnon ja lopulta itsensä toimiessaan (kapitalistisen) järjestelmän vaatimalla tavalla. Pyrim näitä lähtökohtia yhdistelemällä ja vertailemalla luomaan näkökulman hyvinvoinnille ja sen edellytyksille teoreettisella tasolla.

Tutkimuskysymykseni (Markuksela 2017) painottuivatkin luomaan yhteyksiä näiden teoreettisten näkemysten välillä.

Valistuksen totaalisuus ja ihmisen alienaatio

Adornon ja Horkheimerin (2008, 13) *Valistuksen dialektiikan* mukaan valistus on muuttunut totaaliseksi sen sijaan, että valistus olisi näyttänyt meille tien jonkinlaiseen ihanneyhteiskuntaan tai, kuten Adorno ja Horkheimer asian ilmaisevat, “todelliseen ihmisyyteen”. Valistuksella oli alkuaan tarkoitus päästä eroon myytistä tai pelosta luonnon ja luonnonvoimien mahtavuuden edessä, mutta siitä tuleekin lopulta uusi myytti (Markuksela 2017, 34).

Jürgen Matthiesin (1999, 144) mukaan Adornon ja Horkheimerin valistuksen totaalisuudesta aiheutuu ajattelun välineellistymisen. Tästä seuraa se, että kaikkea – luonto mukaan lukien – on alettu käsitellä vain välinearvoina, jolloin subjektit on erotettu objekteista ja ihminenkin vieraantuu itsestään (mt., 134). Odysseuksen tarinan, *Odyseian* Adorno ja Horkheimer näkevät todisteeksi siitä, kuinka valistuksesta on itsestään tullut myytti, vaikka valistuksen alkuperäinen tarkoitus oli vapautua taiaista ja pelosta luonnonvoimien edessä. Odysseuksen matka kuvaa Adornon ja Horkheimerin (2008, 73) mukaan ihmisen minän muodostumista. He antavat esimerkkejä, joissa luonnollinen minä taistelee alienoitunutta minää vastaan. Alienoitunut minä on lopulta vieraantunut luonnosta ja alkaa palvella yhteiskunnan uusintamista ja “herruutta”. Julian Robertsin (2004, 64) mielestä myyttiä käsittelevä luku *Valistuksen dialektiikassa* kiteyttää Adornon ja Horkheimerin näkemyksen siitä, miten valistus vaikuttaa ihmisen identiteettiin.

Totean pro gradu -tutkielmassani (Markuksela 2017, 39), että “*vieraantumalla luonnosta minä alkaa palvella itsesäilytystä ja yhteiskunnan uusintamista*”. Koska ajatuksestakin on Adornon ja Horkheimerin mukaan tullut vain tavaraa, ei ihminen pysty hahmottamaan nykytilan tai “valistuksen itsetuhon” syitä. Jo materiaalisen välttämättömyyden (olemassaolomme fyysiset resurssit) on ajattelun kautta mahdollistuva luonnon alistaminen jossain määrin välttämätöntä, mutta ongelmaksi tämä muodostuu esimerkiksi ekologisen kestävyuden kannalta, kun se ei palvele olemassaoloamme vaan nyky-yhteiskunnan valtahierarkian ja sen ylläpidon tarpeita. (Markuksela 2017, 26–27; 34–35; Roberts 2004, 61.) Adornon ja Horkheimerin (2008, 55–56) mukaan luonnon alistaminen on välttämätöntä, jotta valistuksen totaalisuus ja hallitsevan luokan valta voitaisiin säilyttää.

Ironisesti Adorno ja Horkheimer eivät kuitenkaan ole sitä mieltä, että ilman valistustakaan päästäisiin kohti vapaampaa yhteiskuntaa. Sosiaaliset käytännöt ja vallitsevan kontekstin kyseenalaistamattomuus yhdessä välineellistyneen ajattelun kanssa rajoittavat uudenlaisen yhteiskunnan hahmottamisen ja sitä kautta konkreettisen muutoksen mahdollisuuksia. Ajattelulla on kuitenkin mahdollista saada aikaan muutosta, jos ajattelun ei anneta “luutua” kontekstin vaatimuksiin ja jos minä löytää “sisäisen luontonsa”. (mt., 27; 33–34; Adorno & Horkheimer 2008, 15–17; 67–68.) Pohdin gradussani minän laajentumista tai supistumista seuraavasti:

“Minä joko laajenee tai supistuu järjestelmän lainalaisuuksien ja taloudellisten ehtojen mukaan pyrkiessään itsesäilytykseensä. Järki itsessään ei tuo moraalista toimintaa mukanaan... (--) Järkeä käytetään suunnitteluun, mutta pyrkiessään a priori havaintojen sovittamiseen käsitejärjestelmään, se ei huomioi päämääriä.”
(Markuksela 2017, 42.)

Valistuksen dialektiikan moraalia käsittelevä luku kertookin, että valistus on eräällä tapaa sokea moraalille pohdinnoille, koska minän vieraannuttua ja ajattelun välineellistyttyä kaikkea perustellaan vain päämäärällä, joka on järjestelmän itsesäilytys (Markuksela 2017, 45–46). Ajattelu on sekä johtanut ja mahdollistanut *status quon*, mutta ironisesti siinä on myös “vapautumisen siemen”, kuten pro gradu -tutkielmassani (Markuksela 2017, 53) kirjoitin. Vain ajattelun avulla voidaan päästä muutokseen, tilaan jossa nykykontekstin sosiaalinen vääristyminen tai patologisoituminen (minkä ilmentymäksi muun muassa ihmisen vieraantuminen itsestään ja luonnostaan voidaan lukea) ylitetään (mt.).

Minän realisointi

Totean pro gradu -tutkielmani johtopäätöksissä Arne Naessin ajattelun korostavan jokaisen olennon potentiaalin toteuttamista:

“Toisen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tuotakoon esille, että esimerkiksi Arne Naess korostaa jokaisen mahdollisuutta toteuttaa omaa potentiaaliaan. Minän realisointi vaatii minän hahmottamista suhteessa muihin. Jos ajattelemme kriittisen teorian valossa yhteiskunnan tehtäväksi mahdollistaa minän aktualisoimisen yhteisesti tai yhteistyössä, on ihmisistä muihinkin elollisiin ulottuvan relatiivisuuden kannalta tärkeää kysyä, mitä olisi tällainen praxis yhteiskunnassa? Eläinten ja etenkin kasvien kanssa emme voi käydä dialogia ja siten tehdä yhteistyötä tai löytää

yhteisiä ydinarvoja yhteisen toiminnan pohjalle. Ovatko silloin kärsimyksen huomaaminen ja spontaani moraalinen impulssi ja näistä seuraava minän laajentuminen ”oikea tie” kohti muiden elollisten huomioimista? Tuuli Hirvilammen mukaan luonnolla ja ihmisillä on myös materiaallinen yhteys energian virratessa ihmisen ja luonnon välillä eikä näiden välisiä rajoja pystytä erottamaan.”
(Markuksela 2017, 60–61.)

Naess kutsuu tätä oman potentiaalin löytämistä minän realisoimiseksi. Oman minän realisoinnin edellytys on sen hahmottaminen suhteissa muihin elollisiin (Naess 1997, 72). Mitä enemmän oma minä identifioituu muihin elollisiin, sitä laajemmaksi se tulee. Tätä kautta on myös entistä yhteisöllisempi ja vähemmän itsekeskeinen elämä mahdollista, jota kuvastavat Naessin mukaan solidaarisuus ja altruismi. (Naess 1997, 72–73; Markuksela 2017, 25.) Altruismi ei kuitenkaan tällä tavalla käsitettynä tarkoita oman itsensä uhraamista:

“Altruismi käsitetään usein Naessin mukaan oman egon uhraamisena toisen (alter) puolesta. Motivaatio tällaiseen toimintaan on usein velvollisuudessa. Kyllin laaja minä, ego puolestaan on niin laaja, että selkeää eroa minän ja toisen välillä ei enää nähdä. Niinpä omien potentiaaliensa realisoiminenkin on tasapainossa toisten potentiaalien kanssa.” (Markuksela 2017, 25; Naess 1997, 92.)

Naessin käsitys minästä ja sen realisaatiosta siis painottavat yhteyden luomista muuhun elolliseen. Muihin identifioitumisen ja oman minämme laajentumisen kautta toisten etu ei lopulta ole meidän etumme vastaista; koska minät ovat eräällä tapaa ’yhtä’, ei ole erillisiä potentiaalien toteuttamisia.

Axel Honnethin (2004) mukaan kriittistä koulukuntaa yhdistää ajatus rationaalisesta universaalista (*rational universal*). Jotta minä voitaisiin aktualisoida, tulee saavuttaa tällainen rationaalinen universaali. Keinoista rationaalisen universaalin saavuttamiseksi ei teoreetikoilla ole yksimielisyyttä (Honneth 2004, 340–341). Hän toteaa artikkelissaan, että esimerkiksi Adornon ajattelussa nykyisessä yhteiskunnassa minkäänlainen universaalinen moraaliteoria ei ole mahdollinen, koska sosiaalinen elämä on jo niin patologisoitunutta. Kuitenkin Axel Honnethin mielestä Adornokin näkee, että praksiksella toimijoiden välillä voi olla merkitystä, kun minää yritetään aktualisoida (mt., 342). Honnethin (mt., 343) mukaan yhteiskunnan päämääränä tulisi olla minän aktualisoimisen mahdollistaminen – millainen *praxis*, käytäntö tämän mahdollistaisi, on sitten erillinen keskustelunsa. (Markuksela 2017, 52.)

Yhteistä koulukunnan teoreetikkojen näkemykselle on myös käsitys siitä, että kärsimyksen nähdään johtavan haluun vapautua nyky-yhteiskunnan patologioista (Markuksela 2017, 53). Voiko Naessin hengessä toisten kärsimyksen huomaaminen ja sitä kautta myös oman minän laajentuminen omalta osaltaan johtaa lähemmäksi minän aktualisointia siten, että oman minämme laajentumisen kautta pystymme identifioitumaan myös muun elollisen kärsimykseen. Näin oma elämämme alkaa hahmottua sellaisissa mittasuhteissa, ettei se ole muilta elollisilta pois; lopulta eroa meidän ja muiden välillä ei ole. Jos tuhoamme toisia elollisia olentoja, on se samalla eräänlaista itsetuhoa.

Johtopäätökset

Helne ja Hirvilampi totesivat toiminnan olevan erityisen olennaista voidaksemme siirtyä kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpää yhteiskuntaa. Minän nykyistä laajempi aktualisointi mahdollistaa sen, että alamme toteuttaa tarpeitamme vähemmän haitallisella tavalla. Adornon ja Horkheimerin mukaan yhteiskunta lainalaisuuksineen määrittää minän mahdollisuuksia. Tähän näkemykseen yhtyy myös Erich Fromm, joka näkee minän muutoksen edellytyksenä olevan yhteiskunnan muutoksen.

Valistuksen dialektiikka näkee valistuksen ja valistuneen ajattelun johtaneen luonnon ja ihmisen itsensä alistamiseen. Alienoitunut ihminen alistaa itseään ja luontoa yhteiskunnan ja valtaapitävien status quon säilyttääkseen. Valistunut ajattelu on 'hampaatonta', koska käsitekielikin heijastelee yhteiskuntaa, jota alientoitunut ihminen ja alientoitunut minä säilyttää. Alienoituneen ihmisen moraali on myös alientoitunutta. Kuitenkin ironisesti ajattelussa on vapautumisenkin ydin. Nykyhetki on rakentunut kriittisen koulukunnan näkökulmasta sosiaalisesti ja historiallisesti, ja vaikka nykyhetken yhteiskunta onkin patologisoitunut sosiaaliselta elämältään, on ajattelun avulla mahdollista vapautua näistä patologioista ja reagoida rationaalisesti.

Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammen relationaalisen hyvinvoinnin viitekehyksessä ihmisten hyvinvointi on riippuvainen siitä, miten tarpeet tyydytetään. Helneen ja Hirvilammen teoriassa ihmisen *minä* on sekin relationaalinen, ja muiden eliöiden nähdään olevan myös osa meitä. Arne Naessin 'ekologiseen minään' (*ecological self*) ja Erich Frommiin pohjaten he toteavat, että ilman tämän yhteyden näkemistä, emme voi voida hyvin.

Oleellista ekologisemman yhteiskunnan muodostumisen kannalta on toiminta pyrkiessämme tyydyttämään tarpeitamme. Luonnonjärjestelmät ovat myös olemassaolomme ehto. Helne ja

Hirvilammi ehdottavatkin, että ihmisten tulee entistä enemmän pystyä aktualisoimaan minänsä, jotta he olisivat tietoisempia myös toiminnastaan. Siirtymä kohti kestävämpää yhteiskuntaa vaatii entistä aktiivisempia ihmisiä, jotka tyydyttävät tarpeitaan enemmän muilla kuin omistamisen ulottuvuudella. Oleminen korostaa muita kuin materiaaliin päämääriin pyrkimistä, kuten henkilökohtaisen kasvun tavoittelua.

Pro gradu -tutkielmani toinen tutkimuskysymys koski tunteiden (erit. myötätunnon ja säälin) merkitystä relationaalisuudelle. Erich Frommin huomio tunteiden älyllistämisestä on tältä osin tärkeä havainto. Helneen ja Hirvilammen relaationsa, suhteensa muihin ihmisiin ja elollisiin, tunnistava ihminen on tietoisempi itsestään ja impulsseistaan. Kriittinen koulukunta puolestaan näkee kärsimyksen huomaamisesta seuraavan halun päästä eroon nykyistä yhteiskuntaamme piinaavista sosiaalisista patologioista. Arne Naessille kärsimyksen huomaaminen mahdollistaa toisiin olentoihin identifioitumisen. Tämän identifioitumisen kautta oma minämme laajenee entisestään prosessissa, joka huomaa alati paremmin muiden elollisten tarpeet tai potentiaalit, ja lopulta omat tarpeemme eivät ole ristiriidassa muiden elollisten olentojen kanssa laajasti ja ei-ihmiskeskeisesti ajatellen.

Alienoitunut ihminen näkee itsensä Erich Frommin (1978) mukaan vaihtoarvona, jolloin itsensä kuulemiselle ei jää sijaa. Sekä Fromm että Helne ja Hirvilammi suosittavat tietoisuuden kasvattamista itsestään, mikä tulee lähelle Naessinkin esittämää minän realisoinnin tai kriittisen koulukunnan minän aktualisoinnin ajatusta (vrt. Coleman 2015). Naessin minän realisointi tapahtuu suhteessa muuhun elolliseen siten, että oma minämme identifioituu entistä laajemmin muuhun elolliseen. Lopulta oma minämme ei ole enää niin erillinen muista olennoista, joten tarpeidemme tyydyttäminen on enemmän sopusoinnussa muiden elollisten tarpeiden kanssa. Kyseessä on lopulta eräänlaisesta elä ja anna elää - mentaliteetista, jossa huomioimme toinen toistemme tarpeet, mutta emme ole tarpeiden huomioimisessamme ihmiskeskeisiä, antroposentrisiä. Naessin kohdalla tuleekin korostaa, että Naess ei esimerkiksi Pentti Linkolan tavoin rakenna dualismia ihminen–luonto.

Tietoisuuden kasvattaminen Naessin mukaan auttaa suhtautumaan solidaarisemmin suhteessa muuhun elolliseen. Kriittinen koulukunta niin ikään pitää yhteiskunnan päämääränä minän aktualisoinnin mahdollistamisen. Olisiko juuri muihin identifioituminen ja sitä kautta entistä suurempi relationaalisuus suhteessa muuhun elolliseen sitä *praksista*, jota juuri nyt kaivattaisiin, jotta pääsisimme kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpää maailmaa?

Oman ja muiden kärsimyksen huomaamisen voitaisiin siis tätä kautta nähdä johtavan toisaalta haluun vapautua sosiaalisista patologioista ja toisaalta mahdollisuudelle minämme laajentumiselle tai kriittisen koulukunnan hengessä minämme aktualisoimiselle. Vaikka totesinkin tutkielmani loppuyhteenvedossa näkökulmani kenties kärsivän eklektismin ongelmasta, uskon esittämäni pohjalta ihmiskeskeisen näkökulman haastamisen olevan ainakin osavastaus, kun lähdemme hahmottamaan tietä kohti ekologisempaa maailmaa. Tutkielmassani esittämän näkemyksen mukaan tässä ajassa olisi sosiaalista ja ekologista tilausta jonkinlaiselle sekulaarille buddhismille ja pysähtymiselle huomaamaan itsensä ja muun elollisen hektisen kulutusyhteiskunnan keskellä. Adorno kirjoittaa *Minima Moraliassaan*, ettei voi olla “oikeaa elämää väärässä”. Ilmastonmuutoksen edetessä ja lajien moninaisuuden katoamisen edetessä, voi pysähtyminen nyt yhdennellätoista hetkellä olla ainoa mahdollisuutemme pysäyttää katastrofi ja turvata tulevaisuus lapsillemme. Yhteiskunnan ja ihmiskunnan tulevaisuus riippuu uudesta orientaatiosta; Rooman klubin keskeinen sanoma oli eläminen siten kuin tulevaisuudellamme lajina olisi väliä.

Kirjallisuus

- Adorno, T. W. (1991a): *Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben* (1951). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Adorno, T. W. (1991b): Sosiologia ja empiirinen tutkimus. Teoksessa T.W. Adorno, M. Horkheimer, H. Marcuse, & J. Kotkavirta (1991): *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino, 147–167.
- Adorno, T. W., Horkheimer, M., Marcuse, H., & Kotkavirta, J. (1991): *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Adorno, T. & Horkheimer, M. (2008): *Valistuksen dialektiikka. Filosofisia sirpaleita*. Suom. Veikko Pietilä. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. (1976): Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study. *Acta Sociologica*, 19 (3), 227–139.
- Allardt, E. (1993): *Having, Loving, Being; An alternative to the Swedish model of welfare research*. Teoksessa M. Nussbaum & A. Sen. (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press, 88–94.
- Beck, U. (2009): *World at risk*. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity Press.

- Brunkhorst, H. (2004): *Critical Theory and the analysis of contemporary mass society*. Teoksessa F. Rush (toim.) *The Cambridge companion to critical theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 248–279.
- Fromm, E. (1978): *To have or to be?* London: Cape.
- Funk, R. (1999): Erich Fromm Frankfurtin koulussa. Psykoanalyttinen sosiaalipsykologian käsite. Teoksessa Olli-Pekka Moisio (toim.) *Kritiikin lupaus. Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan*. Jyväskylä: SoPhi, 44–70.
- Helne, T., Hirvilammi, T. (2015). *Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach*. *Sustainable Development*, 23(3), 167–175.
- Helne, T., Hirvilammi, T. (2017): The relational conception of wellbeing as a catalyst for the ecosocial transition. Teoksessa A-L. Matthies & K. Närhi (2017): *The Ecosocial Transition of Societies. The contribution of social work and social policy*. London: Routledge, 36–53.
- Hirvilammi, T. (2015): *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä: Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hirvilammi, T. & Helne, T. (2014): Changing paradigms. A sketch for sustainable wellbeing and ecosocial policy. *Sustainability* 6 (4), 2160–2175.
- Honneth, A. (2004): *A Social pathology of reason: on the intellectual legacy of Critical Theory*. Teoksessa F. Rush (toim.) *The Cambridge companion to critical theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 336–360.
- Inglis, D. & Thorpe, C. (2012): *Marxist and Critical Theory Paradigms*. Teoksessa D. Inglis & C. Thorpe (2012): *An invitation to social theory*. Cambridge: Polity, 62–85.
- Kotkavirta, J. (1991): *Jälkisanat*. Teoksessa Adorno, Teoksessa T.W. Adorno, M. Horkheimer, H. Marcuse, & J. Kotkavirta (1991): *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino, 169–204.
- Kotkavirta, J. (1999): *Omantunnon huono omatunto. Adorno, etiikka ja negatiivinen moraalifilosofia*. Teoksessa Olli-Pekka Moisio (toim.) *Kritiikin lupaus. Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan*. Jyväskylä: SoPhi, 157–176.
- Markuksela, S. (2017): *Relationaalinen hyvinvointi kriittisen koulukunnan näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Julkaistu verkossa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201710264068>

Matthies, A-L. (2017): The conceptualization of ecosocial transition. Teoksessa A-L. Matthies & K. Närhi (2017): *The Ecosocial Transition of Societies. The contribution of social work and social policy.* London: Routledge, 17–35.

Matthies, J. (1999): Joko olemme kaikki kriittisiä ekologeja? Kriittinen teoria ja ekologinen ajattelu. Teoksessa Olli-Pekka Moisio (toim.) *Kritiikin lupaus. Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan.* Jyväskylä: SoPhi, 126–156.

Moisio, O-P. (toim.) (1999): *Kritiikin lupaus: Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan.* Jyväskylä: SoPhi.

Moisio, O-P. & Huttunen, R. (1999): Totuuden ja oikean elämän kaipuu. Max Horkheimerin perustus Frankfurtin koulun kriittiselle teorialle. Teoksessa Olli-Pekka Moisio (toim.) *Kritiikin lupaus. Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan.* Jyväskylä: SoPhi, 9–43.

Mäkelä, K. (1990): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.* Helsinki: Gaudeamus, 42–61.

Naess, A. (1993): Beautiful Action. Its Function in the Ecological Crisis. *Environmental Values* 2 (1), 67–71.

Naess, A. (1997): Syväekologinen liike – joitakin sen filosofisia puolia. Teoksessa Y. Uurtimo & V. Jaaksi (toim.) *Ympäristöfilosofian polkuja.* Tampere: Taju, 49–77.

Naess, Arne (2009): *Self-Realization: An Ecological Approach to Being in the World.* Teoksessa A. Naess. *The Ecology of Wisdom: Writings by Arne Naess.* Berkeley, US: Counterpoint. Edited by Aland Drengson & Bill Deval, 81–97.

IPCC (2014) Summary for policymakers. Teoksessa *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability.* Cambridge: Cambridge University Press, 1–32.

Postone, M. (2004): Critique, state, and economy. Teoksessa F. Rush (toim.) *The Cambridge companion to critical theory.* Cambridge: Cambridge University Press, 165–193.

Roberts, J. (2004): The dialectic of enlightenment. Teoksessa F. Rush (toim.) *The Cambridge companion to critical theory.* Cambridge: Cambridge University Press, 57–73.

Rush, F. (2004a): (toim.) *The Cambridge companion to critical theory.* Cambridge: Cambridge University Press.

Rush, F. (2004b): Introduction. Teoksessa F. Rush (toim.) *The Cambridge companion to critical theory.* Cambridge: Cambridge University Press, 1–5.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2003): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Coleman, D. (2015): Ovatko tunne- ja tietoisuustaidot Pisa-tuloksia tärkeämpiä? Yle 4.4.2015. <https://yle.fi/uutiset/3-7909674>. Luettu 28.6.2017.

II Kestävä kehitys sosiaalityössä

3 Kirjallisuuskatsaus kestävän kehityksen ja ympäristön huomioonottavasta sosiaalityöstä

Taija Nöjd

Johdanto

Tarkastelen artikkelissa pro gradu-tutkimukseni (Nöjd 2016) pohjalta, miten sosiaalityössä on huomioitu kestävään kehitykseen ja ympäristöön liittyviä kysymyksiä. Kestävällä kehityksellä viitataan pyrkimykseen taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävään tulevaisuuteen (Buckingham & Kina 2015, 817). Ympäristö ja sen muutokset vaikuttavat ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin, ja erityisesti ympäristöongelmilla on sosiaalisia vaikutuksia, jotka tulisi huomioida sosiaalityössä. Koska ympäristöongelmat vaikuttavat etenkin jo haavoittuvassa asemassa oleviin, kietoutuvat myös sosiaalinen ja ympäristöön liittyvän oikeudenmukaisuus yhteen. (McKinnon & Alston 2016, 2; McKinnon 2012, 266, 274- 275.) Sosiaalityössä on tärkeää ymmärtää ympäristö laajassa ja konkreettisesti merkityksessä: ottaa huomioon ympäristöön liittyvien sosiaalisten tekijöiden ohella myös luonto ja fyysinen ympäristö (esim. Dominelli 2012; Coates 2003; Matthies ym. 2001).

Tutkimus on toteutettu systemaattisena kirjallisuuskatsauksena (Saini & Shlonsky 2012; Aveyard 2010). Aineisto sekä alkuperäinen tutkimus ovat englanninkielisiä, joten artikkeliin käännettyjen käsitteiden yhteydessä mainitaan englanninkielinen alkuperäinen termi, mikäli käsitteelle ei ole luontevaa suomennosta. Sosiaalityön ja ympäristön suhteeseen liittyen on ilmestynyt joitakin kirjallisuuskatsauksia ja kattavia julkaisuja (esim. Bexell & Rechkemmer 2017; McKinnon & Alston 2016; Hessle 2014; Gray ym. 2013; Molyneux 2010). Rebecca Molyneux (2010) on todennut, että ekososiaalinen kirjallisuus on perustellut luonnon ja ympäristön huomioimisen merkitystä sosiaalityössä muttei juurikaan tarjonnut käytännön lähestymistapoja tai työvälineitä (Molyneux 2010, 66- 67). Sarah Bexell ja Andreas Rechkemmer (2017) puolestaan havaitsivat, ettei sosiaalityön tutkimuksessa juurikaan tuoda esiin ympäristön muutosten vaikutuksia ihmisiin ja näiden elinoloihin, eikä muutosten ajankohtaisuutta, merkitystä ja vaikutuksia sosiaalityön käytäntöihin ole ymmärretty. Jos sosiaalityön halutaan osallistuvan ympäristön suojelemiseen ja kestävän kehityksen edistämiseen, tarvitaan käytännöllisiä lähestymistapoja ja esimerkkejä tällaisesta sosiaalityöstä (Kemp 2011; Molyneux 2010). Sosiaalityön ja ympäristön suhdetta käsittelevä kirjallisuus onkin lisääntynyt viime vuosina. Kuitenkin käytännön esimerkit ovat hajallaan

erilaisissa julkaisuissa, mikä tekee sekä ihmisten että ympäristön hyvinvointiin tähtäävistä sosiaalityön käytännöistä edelleen vaikeasti hahmotettavia. Haasteena onkin sosiaalityöhön ja ympäristökysymyksiin liittyvän tiedon hajanaisuus. Kirjallisuuskatsauksen avulla kokosin ja analysoin sosiaalityön pyrkimyksiä suojella ympäristöä ja edistää kestävästä kehityksestä. Tutkielmassani kysyin: mitä ovat ympäristön suojelemiseen ja kestävästä kehityksestä tähtäävän sosiaalityön käytännöt ja sen erityispiirteet?

Sosiaalityön käytäntö rakentuu työn tarkoituksen, sovellettujen arvojen, tiedon ja työmenetelmien tuloksena (Bartlett 2003, 267). Sosiaalityön käytäntöön vaikuttavat sovelletut formaalit ja informaalit viitekehykset. Tutkittava ilmiö on jatkuvasti uudelleen rakentuva, sillä sosiaalityöntekijät luovat käytännön tekemällä työtä ja siihen liittyviä valintoja. (Payne 2014, 4-7.) Tutkimuksen aineistossa ja siten tässä artikkelissa sosiaalityö kattaa erilaisella koulutustaustalla sosiaalityötä tekeviä ammattilaisia, erilaisia sosiaalityön organisaatioita sekä erilaisia toimintaympäristöjä eri puolilta maailmaa (vrt. Lyons ym. 2012, 1). Aineistossa sosiaalityö ei ole yksinomaan ammatillista kuten Suomessa, vaan esimerkiksi lailla säätelemätöntä kuten Ugandassa (Lombard & Twikirize 2014, 319) tai eri aloja edustavien työntekijöiden ja vapaaehtoisten toteuttamaa kuten Intiassa (Ranta-Tyrkkö & Das 2016, 145). Koska painotus on ympäristön suojelussa ja kestävästä kehityksestä edistämiseksi, on kirjallisuuskatsauksesta rajattu pois luontoavusteinen sosiaalityö eli ns. green care sekä sosiaalityö luonnonkatastrofitilanteissa, josta on vastikään julkaistu kirjallisuuskatsaus (Rapeli 2016).

Sosiaalityö ja ympäristö sosiaalityön teoreettisessa kirjallisuudessa

Keskustelu ympäristöstä sosiaalityössä ei ole uusi ilmiö. Jo 1900-luvun vaihteen settlementityössä pyrittiin parantamaan kaupunkilaisten elinoloja (Närhi & Matthies 2001, 17). Keskustelu ympäristön merkityksestä sosiaalityössä alkoi viritä uudelleen 1960-luvun lopulla (Coates 2003, 41). Ihmisen, ympäristön ja näiden vuorovaikutuksen tarkastelemisen sosiaalityössä mahdollisti systeemiteoreettisen lähestymistavan omaksuminen ja sen myötä yksilöiden ymmärtäminen osana laajempia systeemejä. Systeemiteoreettista lähestymistapaa sosiaalityössä on kritisoitu keskittymisestä sosiaaliseen ympäristöön sekä fyysisen ympäristön ja luonnon sivuuttamisesta. (Närhi & Matthies 2016, 27; Payne 2014, 190.) Sosiaalityössä ympäristöä onkin tarkasteltu ensisijaisesti ihmisen sosiaalisena ympäristönä (esim. Karls & Wandrei 1992, 81). Kritiikki on yltynyt 1980-1990-luvuilta lähtien, kun

ymmärrys ympäristöongelmien ja sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden sekä ympäristön tilan ja sosiaalisen ja yhteiskunnallisen kehityksen yhteyksistä on lisääntynyt (Alston & Besthorn 2012, 58; Coates 2003, 54). Parina viime vuosikymmenenä keskustelussa on nostettu esiin myös ihmisen ja luonnon syvempi, henkinen yhteys (Besthorn 2015; Gray ym. 2013, 11).

Uutta ymmärrystä ympäristöstä myös fyysisenä ympäristönä ja sen merkitystä ihmisille on sosiaalityön keskusteluissa jäsenetty useiden käsitteiden avulla, kuten ekososiaalinen sosiaalityö, ympäristösosiaalityö, syvä-ekologinen sosiaalityö, ekospirituaalinen sosiaalityö ja vihreä sosiaalityö (Besthorn 2015, 874, alkuperäiskäsitteet ks. lähde) sekä ekologinen sosiaalityö (McKinnon & Alston 2016). Käsitteet määrittelevät myös ihmisen osaksi luontoa (Alston ym. 2016, 218; Närhi & Matthies 2016, 29). Fyysistä ympäristöä ja luontoa korostavat sosiaalityön käsitteellistykset ja lähestymistavat edellyttävät ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen ja näiden hyvinvoinnin keskinäisriippuvuuden tunnustamista ja siten ympäristökysymysten huomioon ottamista sosiaalityössä. Sosiaalityön teoreettinen kirjallisuus tarjoaa tähän joitakin suuntaviivoja.

Esimerkiksi John Coates (2003, 158) on hahmotellut sosiaalityötä, joka tähtää kokonaisvaltaiseen muutokseen yhteiskunnassa lisäämällä tietoisuutta ihmisistä osana luontoa ja edistämällä osallistumista, tasa-arvoa ja yhteenkuuluvuutta vahvan kansalaisyhteiskunnan avulla. Myös Annie Muldoon (2006) näkee sosiaalityön keskeisenä tehtävänä yhteisöjen arvojen ja toiminnan uudistamisen (reorganising communities and their values) ympäristön ja siten viime kädessä ihmiskunnan selviytymisen turvaamiseksi. Jef Peetersin (2012, 12- 13) sosiaalis-ekologinen malli hahmottelee sosiaalityön osaksi prosessia, jossa syrjäytymistä vähennetään lisäämällä ihmisten osallistumista ja mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöönsä. Viimekätinen tavoite on kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen muutos kohti kestäväää kehitystä, joka edellyttää niin ekologista, teknologista, taloudellista, sosiaalista, poliittista kuin rakenteellis-institutionaalista muutosta (Peeters 2016a, 177- 178; Peeters 2016b, 200). Arielle Dylan (2013) näkee sosiaalityön edistämässä muutosta kohti sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväää yhteiskuntaa tukemalla sosiaalisen ja ympäristöön liittyvän oikeudenmukaisuuden toteutumista. Konkreettisina keinoina Dylan esittää muun muassa asianajon (advocacy), yhteistyön sekä monialaiset käytännöt ja yhteistyön (Dylan 2013, 71). Erilaisia malleja yhdistää se, että yhtä lailla sosiaalisen syrjäytymisen kuin ympäristöongelmien ratkaisuna nähdään ihmisten osallistuminen (ks. myös Matthies ym. 2001, 7). Yhteistä on myös pyrkimys kokonaisvaltaiseen yhteiskunnalliseen muutokseen sekä sosiaalityö keskeisenä muutosagenttina.

Keskeinen käsite sosiaalityön ja ympäristön suhdetta käsittelevässä kirjallisuudessa on resilienssi, jolla tarkoitetaan yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan kykyä sopeutua muutoksiin kuten ympäristön vahingoittumisen tai ilmastonmuutoksen seurauksiin (Buckingham & Kina 2015, 819). Robert Case (2016) näkee yhteisön resilienssin jäsentävänä käsitteenä, joka tarjoaa sosiaalityölle lähtökohtia kuten lokalisaatio, yhteisön suhteiden rakentaminen, suoran osallistumisen edistäminen sekä omavaraisuuden lisääminen, jotta päätösvalta ja kontrolli välttämättömistä resursseista säilyy paikallisyhteisössä. Margaret Alston ja Fred Besthorn (2012, 65) näkevät, että resilienssiä kasvattamalla turvataan oikeus terveelliseen elinympäristöön, ravintoon, veteen, koulutukseen, työhön, infrastruktuuriin ja palveluihin sekä puututaan rakenteelliseen epäoikeudenmukaisuuteen kuten luonnonvarojen epätasa-arvoiseen jakautumiseen.

Muutokseen tähtäävällä ja ympäristökysymykset huomioon ottavalla sosiaalityöllä on kirjallisuudessa poliittinen luonne. Ekokriittinen lähestymistapa sosiaalityössä edellyttää modernien toimintamallien, jatkuvan kasvun ja rakenteellisten epätasa-arvoisuuksien kyseenalaistamista sekä pyrkimistä muutokseen (Närhi & Matthies 2016, 27; Dominelli 2012, 195). Sosiaalityön tulisi aktiivisesti edistää yhteiskunnallista muutosta kohti kestäväää elämäntapaa sen sijaan, että autetaan ihmisiä sopeutumaan ympäristön ja sosiaaliseen rappeutumiseen. Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (2013, 8) näkevät sosiaalityön tukevan muutosta esimerkiksi poliittisen aktivismin ja yhteisöjen organisoimisen kautta. Sosiaalityöntekijöiden poliittinen toiminta voi olla niin yhteiskunnallisten käytäntöjen kehittämistä, niin asianajoa (advocacy) kuin aktivismia, jolla pyritään saamaan ihmiset ja yhteisöt liikkeelle muutoksen edistämiseksi (Mason 2011, 390). Advocacy-käsitteellä voidaan viitata erilaiseen sosiaalityön toimintaan ja rooleihin: esimerkiksi Alston & Besthorn (2012, 66) tarkoittavat tällä epäkohtien esiin nostamista paikallisyhteisöjen kanssa, ja Coates (2003, 141) sellaisten organisaatioiden tukemista, jotka edistävät sosiaalisesti ja ympäristön kannalta kestäväää toimintaa. Myös empowerment eli voimaannuttaminen tai valtaistaminen tukemalla ihmisten osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia ympäristöönsä on keskeinen käsite tähän tutkimukseen liittyvässä teoriakirjallisuudessa (esim. Dominelli 2012, Peeters 2012a; Närhi & Matthies 2001, 33).

Yksilöiden ja yhteisöjen osallistumisen ja resilienssin lisääminen sekä poliittinen toiminta ovat laajasti määriteltyjä sosiaalityön tavoitteita ja keinoja kohti kestäväää yhteiskuntaa. Tiedon ja tietoisuuden lisääminen ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä ja muutoksen tarpeesta on tärkeää. Sosiaalityössä tämä voi tarkoittaa keskustelun herättämistä

aiheesta (McKinnon 2012, 272) tai kouluttamista, lobbaamista ja tieteellistä tutkimusta ja tutkimustiedon ymmärrettäväksi tekemistä (Dominelli 2012, 104, 201- 202). Perimmäinen toiminnan tavoite on muutos esimerkiksi ihmisten kulutustottumuksissa (McKinnon 2012, 275). Yhteydet ympäristön ja yksilöiden ja yhteiskuntien kehittymisen välillä ovat moniulotteisia, ja on tärkeää lisätä ymmärrystä siitä, millaisia vaikutuksia ihmisiin ja yhteisöihin ympäristön muutoksilla on. Sosiaalityöntekijöillä on hyvä mahdollisuus arvioida näitä vaikutuksia. Esimerkiksi Lisa Dominelli (2012) ja Kati Närhi (2001) näkevätkin sosiaalisten vaikutuksen arvioinnin yhtenä sosiaalityön tehtävänä. Vaikka globaali näkökulma ympäristökysymyksiin ja kestävään kehitykseen on tärkeä, nähdään näihin orientoitunut sosiaalityö paikallisesti ja kulttuurisesti määrittävänä (esim. Besthorn 2014; Dominelli 2012, 195). Kuitenkin jo paikallisessa yhteisössä tapahtuva muutos edellyttää yhteisön erilaisten ulottuvuuksien työstämistä. Siksi sosiaalityön yhteistyö muiden professioiden ja toimijoiden kanssa on olennaista kestäväen muutoksen aikaansaamiseksi (Dominelli 2012, 201- 202; Molyneux 2010, 65).

Tutkimusmenetelmät ja aineiston kuvaus

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä on systemaattinen kirjallisuuskatsaus, koska se mahdollistaa laajan materiaalin läpikäynnin ja tarjoaa määritellyn prosessin aineiston keruuseen ja arviointiin (Saini & Shlonsky 2012; Aveyard 2010). Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla koottu tutkimustieto on perinteisesti ollut kvantitatiivista. Kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta ja aineistoa yhdistelevää kirjallisuuskatsausta on kutsuttu integratiiviseksi kirjallisuuskatsaukseksi (Whittemore & Knafel 2005, 546- 547). Kuitenkin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa systemaattisin kirjallisuuskatsaus on koottu erilaisin tutkimusmenetelmin toteutettua tutkimusta ja materiaalia tutkimuskysymyksestä riippuen (Aveyard 2010, 43, 57). Tässä artikkelissa kuvattu kirjallisuuskatsaus on yhdistelmä integratiivisesta ja systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta, sillä se yhdistää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimuksia hyödyntäen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen prosessi- ja laatuvaatimuksia. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus edellyttää läpinäkyvyyttä, laajaa hakustrategiaa sekä katsaukseen sisällytettävän kirjallisuuden valintaa ohjaavan kriteeristön määrittelyä (mt., 20). Kriteeristö määrittellään aineiston laadun ja relevanssin varmistamiseksi (Saini & Shlonsky 2012, 80). Aineiston kriteereiksi määrittelin, että aineisto 1) kuvaa konkreettista, toteutunutta

sosiaalityön käytäntöä, jossa huomioidaan fyysinen ympäristö ja/tai kestävä kehitys 2) aineisto on julkaistu 1990- sekä 3) aineisto on julkaistu englanniksi. Lisäksi valitsin ensisijaisesti vertaisarvioituja aineistoja.

Tietokantahakua varten koostin tutkimuksen asiasanoista hakulauseen ”social work” AND eco-social OR ecosocial OR ecological OR environment* OR green OR conservation OR sustainab* OR ”sustainable development”. Tietokantahaun toteutin kesällä 2016 seuraavissa tietokannoissa: Social Services Abstracts (ProQuest), Sociological Abstracts (ProQuest), Applied Social Sciences Index and Abstracts (ProQuest), Social Sciences Citation Index (Web of Science), Social Care Online, Scopus ja Google Scholar. Aineiston esivalinta tapahtui tietokantojen valmiita tiedonhakukriteerejä käyttäen ja sen jälkeen lukemalla artikkelien tiivistelmät tietokannasta. Alustavan aineiston määrä oli 66 artikkelia, jotka luin kokonaisuudessaan. Valintakriteerejä soveltamalla päädyin sisällyttämään aineistoon 21 tietokannoista löytynyttä artikkelia. Näiden lisäksi sisällytin aineistoon kahdeksan sosiaalityötä ja ympäristöä käsittelevistä kokoomateoksista löytynyttä artikkelia, jotka ovat olennaisia tutkimuskysymyksen kannalta ja vertaisarviointia lukuun ottamatta kriteerit täyttäviä. Lopullinen aineisto koostui 29 artikkelista.

Aineiston tieteellinen laadukkuus on systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tärkeää, ja siksi vertaisarvioitujen artikkelien käyttäminen on suositeltavaa (Kiteley & Stogdon 2014, 14). Tutkimukseen kokosin kuitenkin ensisijaisesti tutkimuskysymyksen kannalta relevantin aineiston ilmiön kuvaamiseksi ja arvioin aineistoa kriittisesti ja läpinäkyvästi osana tutkimuksen raportointia. Konteksteiltaan vaihtelevan laadullisen tutkimuksen käyttäminen kirjallisuuskatsauksessa edellyttää joka tapauksessa systemaattisuutta ja avoimuutta valitun aineiston tarkastelussa ja arvioinnissa (Saini & Shlonsky 2012, 68). Aineiston ja sen heikkouksien ja vahvuuksien arviointiin sovelsin muutamia yksinkertaisia kysymyksiä koskien aineiston relevanssia suhteessa tutkimuskysymykseen sekä tutkimuksen laatua (mukaillen Hek & Langton 2000, 51): onko artikkelin aihe ja sisältö relevantti tutkimuskysymyksen kannalta? Onko artikkeli vertaisarvioitu tai sen laatu varmistettu muulla tavoin? Onko artikkeli tutkimusmenetelmien ja toteutetun sosiaalityön kuvauksessaan uskottava?

Aineiston artikkelit käsittelevät esimerkiksi sosiaalityön keinoja puuttua ympäristöongelmiin tai ympäristöteemoja sosiaalityön koulutuksessa tai ne kuvaavat sosiaalityön tapaustutkimuksia. Suurin osa artikkeleista on julkaistu 2010-luvulla. Aineistoon kuuluu sekä tutkimus- että kuvailevia artikkeleita. Suurin osa tutkimuksista on kvalitatiivisia. Aineiston

tieteellinen laatu on hyvä, sillä 29 artikkelista 21 on julkaistu vertaisarvioituissa tieteellisissä julkaisuissa ja loput sosiaalityön toimitetuissa kokoomateoksissa. Aineiston heikkous on se, että osassa artikkeleista on vaikeaa erottaa, kuvataanko tekstissä todellisuudessa toteutunutta sosiaalityötä vai mahdollisia sosiaalityön toimintatapoja. Artikkeleissa kuvatuista sosiaalityön toiminnoista suurin osa sijoittui Pohjois-Amerikkaan sekä Australiaan, mutta esimerkkejä löytyi myös Aasiasta, Afrikasta, Euroopasta sekä yksi Etelä-Amerikasta. Tutkimuksen aineiston viitetiedot löytyvät artikkelin lopusta.

Aineiston analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia, täsmällisemmin koodausta. Koodaus on menetelmä aineiston järjestämiseen ja säännönmukaisuuksien löytämiseen aineistosta (Auerbach & Silverstein 2003, 31). Koodauksessa kootaan aineistosta analysoitava raakateksti, josta etsitään koodeja sekä samankaltaisten koodien toistuvuuksia ts. koodiryhmiä (repeating ideas) ja jäsennetään näistä toistuvista koodeista laajempia teemoja tutkimuskysymykseen vastaamiseksi (ks. ed., 31- 35; Aveyard 2010, 130-131, 134). Analyysin suoritin erottamalla ensin artikkeleista toteutetun sosiaalityön kuvauksista koostuvan raakatekstin analyysia varten. Raakatekstistä etsin toimintaa kuvaavia koodeja, joista ryhmittelin 27 sisäisesti samankaltaista toimintaa kuvaavaa koodiryhmää. Näistä ryhmittelin vielä laajempia, kuitenkin koherentteja teemoja eli sosiaalityön erilaisia käytäntöjä kuvaavia luokitteluja. Lopullisen analyysin tuloksena oli 10 sosiaalityön käytäntöä kuvaavaa teemaa, jotka on koottu taulukkoon 2. Alla olevassa taulukossa 1 on kuvattu yksittäinen teema siihen sisältyvine koodiryhmineen ja koodeineen esimerkkinä analyysi- ja koodausprosessin toteuttamisesta.

Taulukko 1. Esimerkki teemasta koodiryhmineen

<p>I TEKNISEN INFRASTRUKTUURIN KEHITTÄMINEN</p>
<p>1. VETEEN LIITTYVÄN INFRASTRUKTUURIN KEHITTÄMINEN sadeveden keruujärjestelmien rakentaminen (Ranta-Tyrkkö & Das 2016); keinokastelujärjestelmän korjaaminen (Agoramoorthy & Hsu 2015); veteen liittyvien projektien suunnittelu ja toteutus (Mutie 2014); vedensaannin parantaminen (Lombard & Twikirize 2014); keinokastelu-, veden keruu- ja varastointijärjestelmien rakentaminen (Agoramoorthy & Hsu 2008)</p>
<p>2. ENERGIAAN LIITTYVÄN INFRASTRUKTUURIN KEHITTÄMINEN JA ENERGIANKÄYTÖN VÄHENTÄMINEN Energia-allianssin toteuttaminen ja energiateknologian parantaminen (Weber 2012); kotitalouksien energiankäyttöön liittyvä auditointi ja neuvonta (Vandenabeele ym. 2016; Weber 2012; Borrell ym. 2010); biokaasulaitosten rakentaminen maaseudulle (Agoramoorthy & Hsu 2008); asuntojen energiatohokkuuden parantaminen (Vandenabeele ym. 2016)</p>
<p>3. JÄTEHUOLLON JA VIEMÄRÖINNIN PARANTAMINEN Viemäröinnin ja jätehuollon saatavuuden parantaminen (Lombard & Twikirize 2014); wc- ja suihkurakennusten rakentaminen maaseudulle (Agoramoorthy & Hsu 2008)</p>

Toisella analyysikierroksella kävin raakatekstin uudelleen läpi etsien aineistosta sosiaalityön toimijoita ja konteksteja kuvaavia koodeja. Toisen analyysivaiheen tuloksena on kuvaus ympäristön ja kestävä kehityksen huomioivan sosiaalityön erityispiirteistä, kuten sosiaalisten tavoitteiden ensisijaisuus, toiminnan muotoutuminen paikallisista lähtökohdista sekä yhteisöjen kanssa tehtävän työn korostuminen. Erityispiirteet on kuvattu tarkemmin seuraavan luvun lopussa.

Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tuloksena on luokittelu ympäristön ja kestävä kehityksen huomioivan sosiaalityön erilaisista käytännöistä sekä kuvaus sen yleisimmistä piirteistä aineistossa.

Aineiston analyysissa käytäntö jäsenyi kymmeneen teemaan, jotka on kuvattu seuraavassa taulukossa 2.

Taulukko 2. Analyysin tulokset

I	Teknisen infrastruktuurin kehittäminen
	1. Veteen liittyvän infrastruktuurin kehittäminen
	2. Energiaan liittyvän infrastruktuurin kehittäminen ja energiankäytön vähentäminen
	3. Jätehuollon ja viemäröinnin parantaminen
II	Luonnonvarojen hallinnoinnin ja maatalouden kehittäminen
	4. Metsänhoidon kehittäminen
	5. Maanviljelyn kehittäminen
	6. Eläintenpidon kehittäminen
III	Ruohonjuuritason talouden kehittäminen
	7. Ruohonjuuritason taloudellisen toiminnan kehittäminen
	8. Työllisyyden tukeminen
IV	Ympäristön ennallistaminen ja suojele
	9. Ympäristön ennallistaminen ja siistiminen
	10. Jätteen vähentäminen
V	Yhteisön tarpeiden ja sosiaalisten vaikutusten arviointi
	11. Yhteisön tarpeiden ja sosiaalisten vaikutusten arviointi
VI	Tietoisuuden ja tiedon lisääminen
	12. Tietoisuuden lisääminen
	13. Tutkimus
VII	Osallistumisen turvaaminen ja empowerment
	14. Osallistumisen edistäminen
	15. Ihmisten mobilisointi ja toiminnan organisointi
	16. Sosiaalisten instituutioiden kehittäminen
	17. Empowerment
VIII	Ympäristöön liittyvän oikeudenmukaisuuden turvaaminen
	18. Asianajo (advocacy)

	19. Ristiriitojen sovittelu ja välittäjänä toimiminen
IX	Resurssien kokoaminen ja koordinointi
	20. Vaikutusvallan ja tuen varmistaminen
	21. Varainkeruu
	22. Kumppanuuksien ja verkostojen rakentaminen
	23. Kumppanuuksien ja verkostojen johtaminen
X	Kestävien toimintamallien omaksuminen töissä ja kotona
	24. Casework osana ympäristöön liittyviä hankkeita
	25. Kestävien toimintamallien kehittäminen työssä
	26. Ympäristön muutokseen sopeutuminen työssä
	27. Elämäntapoihin liittyvät muutokset

Neljä ensimmäistä teemaa kuvaavat sosiaalityön käytäntöjä, joilla pyritään suoraan parantamaan fyysistä ympäristöä ja resursseja. Teemat V-IX liittyvät eri näkökulmista sosiaaliseen organisointiin ja resursseihin. Kymmenes teema sisältää toimintatapoja ympäristöystävällisyyden ja kestävän kehityksen huomiointiin sosiaalityön arjessa ja vapaa-ajalla. Koska useat koodeista olisivat yhtä lailla sopineet useaan kategoriaan, limittyvät teemat toisiinsa. Vaikka kirjallisuuskatsauksissa analyysi on yleensä luonteeltaan induktiivista, tässä tutkimuksessa aiheeseen perehtyminen etukäteen saattoi vaikuttaa analyysin tuloksena oleviin luokitteluihin olettaen, että kirjallisuus on tarjonnut vision käytännön sosiaalityölle. Monet käytännöistä ovat myös ominaisia sosiaalityölle yleisesti.

(I) Teknisen infrastruktuurin kehittäminen aineiston sosiaalityössä on esimerkiksi kastelu- ja puhtaan veden saantiin ja kastelujärjestelmiin liittyviä hankkeita (Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Agoramoorthy & Hsu 2015 & 2008; Mutie 2014; Agoramoorthy ym. 2009) sekä energiantuotannon ja –kulutuksen tehokkuutta parantavien ratkaisujen kehittämistä (Weber 2012; Dominelli 2011; Borrell ym. 2010; Agoramoorthy & Hsu 2008). Sosiaalityöntekijät edistävät ympäristöystävällisiä paikallisia ratkaisuja tavoitteena hyödyttää sekä yksilöitä ja yhteisöä että suojella ympäristöä ja edistää kestävästä kehityksestä.

(II) Luonnonvarojen hallinnoinnin ja maatalouden kehittäminen tarkoittaa sosiaalityön toimintoja, joilla pyritään parantamaan ja tukemaan maataloutta, maanviljelyä ja eläintenpitoa. Maatalouden tukeminen on esimerkiksi siemen- ja kasvintuotantoa

maatalouden käyttöön (Ranta-Tyrkkö & Das 2016, Lombard & Twikirize 2014), yhteisöpuutarhojen perustamista (Lane 1997) ja pienviljelyn kehittämistä (Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Agoramoorthy & Hsu 2008). Luonnonvarojen hallinnoinnin nostin teeman otsikkotasolla esiin, sillä se toistuu aineistossa, vaikka hajautuukin eri teemojen välille.

(III) Ruohonjuuritason talouden kehittäminen viittaa sosiaalityön toimintoihin, joilla edistetään paikallista toimintaa kuten vaihdantataloutta (Lane 1997) tai osallistumista ympäristön kohentamiseen tarjoamalla vastineeksi rinnakkaisvaluuttaa paikallisten palvelujen ja tuotteiden hankintaan (Vandenabeele ym. 2016). Lisäksi teema käsittää työllisyyttä ja samalla ympäristöä tukevia sosiaalityön toimenpiteitä (Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Agoramoorthy & Hsu 2015; Philip & Reisch 2015; Agoramoorthy ym. 2009; Lane 1997). Kuten edeltävissä teemoissa, ratkaisujen tulee olla paitsi sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäviä myös ympäristön kannalta edullisia. Kolmen ensimmäisen teeman välillä on toinenkin yhtäläisyys: kuvatut käytännöt parantavat yhteisöjen omavaraisuutta ilman tarvetta riistää paikallista ympäristöä.

(IV) Ympäristön ennallistaminen ja suojele sosiaalityössä on paikallisen luonnon ennallistamista tai kunnostamista yhdessä sosiaalityön asiakkaiden tai paikallisyhteisön kanssa (Norton ym 2013; Lucas-Darby 2011) sekä kertyvän jätteen vähentämistä esimerkiksi nollajätestrategioita kehittämällä (Philip & Reisch 2015). Sosiaalisia ja ympäristöön liittyviä tavoitteita yhdistetään esimerkiksi siten, että ympäristönhuoltotyö on osa asiakkaiden kuntoutusta (Norton ym. 2013).

(V) Yhteisön tarpeiden ja sosiaalisten vaikutusten arviointi on esimerkiksi vahvuuksien, haavoittuvuuksien ja sosiaalisten verkostojen arviointia luonnonkatastrofien varalta (Ersing ym. 2016), näkemysten kartoittamista sosiaalisista ja ympäristövaikutuksista (Al-Makhamreh ym. 2016; Stehlik 2013) ja yhteisten tarpeiden ja projektien määrittelyä (Dominelli 2012; Lucas-Darby 2011). Aineistossa arvioinnilla viitataan tarpeiden ja vaikutusten arviointiin niin yksilö-, perhe- kuin yhteisötasolla. Arviointi kohdistuu nimenomaan ympäristöön ja sen muutoksiin liittyviin tarpeisiin ja ympäristön muutosten sosiaalisiin vaikutuksiin.

(VI) Tietoisuuden ja tiedon lisääminen ympäristökysymyksistä, ympäristöön liittyvistä muutoksista ja niiden vaikutuksista sosiaalityössä on esimerkiksi koulutusten ja tilaisuuksien järjestämistä (Vandenabeele ym. 2016; Dylan 2015; Lysack 2015; Weber 2012; Cetingok & Rogge 2001), mediahuomion keräämistä (Philip & Reisch 2015; Shepard 2013) sekä lobbausta (Marlow & Van Rooyen 2001). Aiheet vaihtelevat kierrätyksestä ja paikallisista

kysymyksistä ilmastonmuutokseen ja ympäristöön liittyvään oikeudenmukaisuuteen. Teemaan sisältyy myös tutkimus tiedon lisäämisenä (esim. Ersing ym. 2016; Weber 2012; Rogge ym. 2006).

(VII) Osallistumisen turvaaminen ja empowerment pitää sisällään useita sosiaalityön toimintoja kuten osallistumisen edistäminen, ihmisten mobilisointi ja toiminnan organisointi sekä empowerment. Osallistumisen turvaaminen viittaa sekä osallistumisen edistämiseen yhteisöissä ylipäänsä (Mutie 2014; Agoramoorthy ym. 2009; Cetingok & Rogge 2001) että tiettyjen ryhmien kuten naisten, työttömien tai vähemmistöjen, osallistumisen turvaamiseen yhteisön sisällä (Ersing ym. 2016; Agoramoorthy & Hsu 2015; Lombard & Twikirize 2014). Ihmisten mobilisointi ja toiminnan organisointi tarkoittavat käytännössä esimerkiksi kansalaistoiminnan organisointia ja tukemista (Philip & Reisch 2015; Shepard 2013; Lane 1997). Sosiaalisten instituutioiden ja yhteistoiminnan kuten osuuskuntien ja komiteoiden kehittämisellä (Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Agoramoorthy & Hsu 2015) tai erilaisten ryhmien ja kerhojen perustamisella (Agoramoorthy & Hsu 2008) pyritään luomaan vakiintuneita sosiaalisia instituutioita ja rakenteita yhteisön vahvistamiseksi. Empowerment on aineistossa yksilöiden ja yhteisöjen tukemista ottamaan asioiden hoito ja siten oma tai yhteisön tulevaisuus omiin käsiinsä. Osallistumisen tai osallisuuden edistäminen ja empowerment ovat sosiaalityölle yhteistä, mutta tässä osallistumisella pyritään ratkomaan paitsi sosiaalisia myös ympäristöön liittyviä kysymyksiä. Esimerkiksi kyläkomiteoiden toiminnalla pyritään turvamaan sekä osallistumismahdollisuuksia, turvataan paikallista päätösvaltaa, että pyritään sosiaalisesti oikeudenmukaiseen ja ympäristön kannalta kestävään paikallisten luonnonvarojen jakoon ja käyttöön.

(VIII) Ympäristöön liittyvän oikeudenmukaisuuden varmistaminen on aineiston sosiaalityössä asianajoa (advocacy) ja ristiriitojen sovittelua tai välittäjänä toimimista (mediation) yhteisöihin ja näiden elinympäristöön liittyvissä asioissa. Asianajo on käytännössä yksilöiden tai ryhmien puolien pitämistä esimerkiksi energiankulutuksen ja siten kulujen ollessa asukkaiden kontrolloimattomissa (Borrell ym. 2010) tai ympäristöön liittyvien etujen ja riskien tasapuolisen jakautumisen varmistamista (Dominelli 2011; Cetingok & Rogge 2006). Myös ristiriitoja sovittelemalla tai välittäjänä toimimalla pyritään sosiaalisen ja ympäristöön liittyvän oikeudenmukaisuuden toteutumiseen yhteisöissä ja niiden välillä (Agoramoorthy & Hsu 2015).

(IX) Resurssien kokoaminen ja koordinointi viittaa esimerkiksi vaikutusvaltaisten tukijoiden (Lysack 2015; Shepard 2013; Weber 2012; Rogge ym. 2006), taloudellisten varojen

(Agoramoorthy & Hsu 2015; Dylan 2015; Shepard 2013; Lucas-Darby 2011; Rogge ym. 2006) tai kumppanuuksien ja verkostojen (Al-Makhamreh ym. 2016; Lysack 2015; Weber 2012; Dominelli 2011) kokoamiseen ja koordinointiin. Sosiaalityö saattaa eri toimijat yhteen ja kerää ja koordinoi resursseja yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi.

(X) Kymmenes teema kokoaa sosiaalityön työyhteisöjen ja sosiaalityöntekijöiden omaksumia kestävästä kehitystä tukevia toimintamalleja työpaikalla ja vapaa-ajalla. Työpaikoilla on esimerkiksi perustettu uusia tehtäviä ja työryhmiä ympäristökysymysten ratkomiseen (Evans ym. 2012; Lane 1997) sekä uudistettu logistiikkaan ja hankintoihin liittyviä toimintatapoja (McKinnon 2013; Evans ym. 2012; Marlow & Van Rooyen 2011).

Aineistosta etsin myös piirteitä, jotka luonnehtivat ympäristökysymykset ja kestävän kehityksen huomioon ottavaa sosiaalityötä. Yleensä toiminnassa ensisijaisia ovat sosiaaliset tavoitteet, esimerkiksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen edistämällä ympäristöön liittyvien riskien ja etujen reilua jakautumista (Philip & Reisch 2015; Cetingok & Rogge 2001), elämänlaadun parantaminen yhteisöissä (Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Dominelli 2011) tai taloudellisen epätasa-arvon vähentäminen (Weber 2012; Borrell ym. 2010; Rogge ym. 2006). Ympäristöystävällisyys ja kestävä kehitys ovat usein pikemmin toimintaa ohjaava periaate kuin toiminnan varsinainen tavoite (esim. Agoramoorthy & Hsu 2015 & 2008; Lombard & Twikirize 2014; Stehlik 2013). Työtä tehdään yleisimmin *yhteisöjen kanssa* (esim. Al-Makhamreh ym. 2016; Ersing ym. 2016; Ranta-Tyrkkö & Das 2016) tai sekä yhteisöjen että yksilöiden parissa (esim. Vandenabeele ym. 2016; McKinnon 2013; Stehlik 2013). Työtä tehdään *sekä maaseudulla* (esim. Dylan 2015; Lombard & Twikirize 2014; Stehlik 2013) *että kaupunkiympäristössä* (esim. Vandenabeele ym. 2016; Shepard 2013; Weber 2012). Työtä tehdään *erilaisten organisaatioiden ja toimijoiden toimesta ja usein monialaisena yhteistyönä*. Toimijoina on esimerkiksi sosiaalityön tutkijoita tai opiskelijoita (esim. al-Makhamreh ym. 2016; Boetto & Bell 2015; Rogge ym. 2006), julkisen sektorin sosiaalityöntekijöitä (esim. Stehlik 2013; Evans ym. 2012; Lane 1997) tai kolmannen sektorin järjestöjä (Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Agoramoorthy & Hsu 2015; Lombard & Twikirize 2014). Monialainen työ toteutuu esimerkiksi osana monialaisia verkostoja tai työryhmiä (esim. Lysack 2015; Borrell ym. 2010; Carrilio 2007) tai yhteistyössä paikallishallinnon ja ympäristötoimijoiden kanssa (Norton ym. 2012; Lucas-Darby 2011). Ympäristökysymykset ja kestävän kehityksen huomioon ottavaa sosiaalityötä kuvaa myös slogan 'think global, act local'. Ratkaisuja kehitetään paikallisista lähtökohdista

ja paikallisiin tarpeisiin (esim. Al-Makhamreh ym. 2016; Ranta-Tyrkkö & Das 2016; Evans ym. 2012).

Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella sosiaalityön ja ympäristön suhdetta sekä erityisesti sitä, millaisena ympäristökysymykset ja kestävä kehitys huomioivat sosiaalityön käytännöt näyttäytyvät systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla. Monet toiminnoista ovat ominaisia sosiaalityölle yleensä, mutta aineistossa niitä sovelletaan vastaamaan paitsi sosiaalisin myös luontoon ja ympäristöön sekä kestäväan kehitykseen liittyviin tavoitteisiin. Tulokset on tiivistetty seuraavaan kuvioon 1, jossa ulkokehälle on kuvattu sosiaalityön toimintamuodot ja kehän sisälle sen erityispiirteet.

KUVIO 1. Ympäristön ja kestävä kehityksen huomioon ottavan sosiaalityön käytäntö

Ennen kirjallisuuskatsauksen tekemistä perehdyin aiheesta saatavilla olevaan sosiaalityön teoreettiseen kirjallisuuteen. Siten analyysin tulokset eivät ole puhtaasti induktiivisia. Teoreettisen kirjallisuuden ja aineistosta rakentuvan sosiaalityön käytännön välillä on kuitenkin yhtäläisyyksiä. Osallistumisen varmistaminen ja empowerment ovat merkittäviä sosiaalityön tehtäviä myös teoreettisen kirjallisuuden mukaan (esim. Peeters 2016b & 2012; Dominelli 2012; Mason 2011; Matthies ym. 2001). Yhtä lailla tietoisuuden kasvattaminen (esim. Dominelli 2012; McKinnon 2012) ja sosiaalisten vaikutusten arviointi (Dominelli 2012; Närhi 2001) ovat ekososiaalisen tai vihreän sosiaalityön tehtäviä, joita on sovellettu käytännössä. Myös käytännön määrittäminen paikallisesti, painotus yhteisöjen kanssa tehtävään työhön sekä monialainen yhteistyö ovat ominaisia sekä teoreettisessa kirjallisuudessa hahmotellulle, että aineistossa kuvatulle sosiaalityölle. Teoreettisen kirjallisuuden ja aineistosta rakentuvan sosiaalityön käytännön välillä on toki myös eroja. Fyysisen ja teknisen infrastruktuurin kehittäminen on osa toteutuneen sosiaalityön käytäntöä, mitä ei kuvattu teoreettisessa kirjallisuudessa. Toisaalta laaja yhteiskunnallinen muutos tai siirtymä kohti kestävästä kehitystä ei teoreettisen kirjallisuuden tavoin välittynyt tutkimuksen aineistosta. Aineistossa kuvattu sosiaalityö ja tapahtumat voivat kuitenkin olla osa kokonaisvaltaista muutosta, joka realisoituu pidemmällä aikavälillä.

Aineistosta rakentuva sosiaalityön käytäntö mukailee niin ekososiaalisen, ekologisen kuin vihreän sosiaalityön teoreettis-metodologisia traditioita. Myös fyysinen ympäristö nähdään sosiaalityössä olennaisena sekä ihmisen ja luonnon hyvinvointi yhteen kietoutuneina. Mitä tulee ekokriittiseen sosiaalityön suuntaukseen (Dominelli 2012, 194; Närhi & Matthies 2001), on vaikeaa sanoa edellyttävätkö aineistossa kuvattu sosiaalityö radikaalisti uusia arvoja ja toimintamuotoja sosiaalityössä, ellei luonnon ja fyysisen ympäristön näkemistä olennaisena sosiaalityössä pidetä tällaisena. Toisaalta osa aineistossa kuvatusta toiminnasta, esimerkiksi mielenosoitukset, kadunvaltauksiset ja kansalaistottelemattomuus (Shepard 2013), on luonteenomaisempaa poliittiselle aktivismille kuin perinteiselle sosiaalityölle. Myös ympäristöön liittyvän oikeudenmukaisuuden omaksuminen sosiaalityön tehtäväksi implikoi, että sosiaalityössä pyritään puuttumaan rakenteelliseen epätasa-arvoon ja pyritään ympäristöön liittyvien etujen ja riskien uudelleen jakamiseen. Tutkimuksen tulokset osoittavat myös, että ympäristöstä ja kestävästä kehityksestä kiinnostuneille sosiaalityöntekijöille on olemassa esimerkkejä ja tuttuja työmuotoja, joita soveltaa paikallisesti. Ratkaisujen kehittäminen edellyttää monialaista yhteistyötä ja verkostojen

rakentamista tarvittavan tietotaidon, tuen ja resurssien kokoamiseksi, jotta on mahdollista päästä tavoiteltuun muutokseen.

Tutkimuksen aineisto

Agoramoorthy, Govindasamy & Hsu, Minna (2015) Irrigation-based social work relieves poverty in India's drylands. *International Social Work* 58 (1), 23–31.

Agoramoorthy, Govindasamy & Hsu, Minna (2008) Reviving India's grassroots social work for sustainable development. *International Social Work* 51 (4), 544–555.

Agoramoorthy, Govindasamy & Chaudary, Sunita & Hsu, Minna (2009) Sustainable development using small dams: an approach to avert social conflict and relieve poverty in India's semi-arid regions. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development* 19 (2), 52–69.

Al-Makhamreh, Sahar & Alnabulsi, Hana & Asfour, Hana (2016) Social Work Field Training for the Community: A Student Self-Directed Approach in the Environmental Domain in Jordan. *British Journal of Social Work* 46 (4), 855–872.

Boetto, Heather & Bell, Karen (2015) Environmental sustainability in social work education: An online initiative to encourage global citizenship. *International Social Work* 58 (3), 448–462.

Borrell, Jennifer & Lane, Sharron & Fraser, Sue (2010) Integrating environmental issues into social work practice: lessons learnt from domestic energy auditing. *Australian Social Work* 63 (3), 315–328.

Carrilio, Terry (2007) Utilizing a social work perspective to enhance sustainable development efforts in Loreto, Mexico. *International Social Work* 50 (4), 528–538.

Cetingok, Muammer & Rogge, Mary (2001) Turkey's Southeast Anatolia Project (GAP), Environmental Justice and the Role of Social Work. *Social Development Issues* 23 (3), 12–17.

Dominelli, Lena (2011) Climate change: social workers' roles and contributions to policy debates and interventions. *International Journal of Social Welfare* 20 (4), 430–438.

Dylan, Arielle (2015) Ecology and Social Justice: A Course Designed for Environmental Social Work in Rural Spaces. *Contemporary Rural Social Work* 7 (1), 26–38.

- Ersing, Robin & Ayivor, Jesse Sey & Alhassan, Osman & Caruson, Kiki (2016) Ecological social work in a developing nation: Africa. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological Social Work. Towards Sustainability*. Lontoo: Palgrave, 125–140.
- Evans, Simon & Hills, Sarah & Orme, Judy (2012) Doing More for Less? Developing Sustainable Systems of Social Care in the Context of Climate Change and Public Spending Cuts. *British Journal of Social Work* 42 (4), 744–764.
- Lane, Mary (1997) Community work, social work: Green and postmodern? *British Journal of Social Work* 27 (3), 319–341.
- Lombard, Antoinette & Twikirize, Janestic (2014) Promoting social and economic equality: Social workers' contribution to social justice and social development in South Africa and Uganda. *International Social Work* 57 (4), 313–325.
- Lucas-Darby, Emma (2011) The New Color Is Green: Social Work Practice and Service-Learning. *Advances in Social Work* 12 (1), 113–125.
- Lysack, Mishka (2015) Effective policy influencing and environmental advocacy: Health, climate change, and phasing out coal. *International Social Work* 58 (3), 435–447.
- Marlow, Christine & Van Rooyen, Colin (2001) How Green Is the Environment in Social Work? *International Social Work* 44 (2), 241–254.
- McKinnon, Jennifer (2013) The Environment: A Private Concern or a Professional Practice Issue for Australian Social Workers? *Australian Social Work* 66 (2), 156–170.
- Mutie, Pius (2014) The Quest for Clean Water in Kenya: Social Workers' Uneasy Role. Teoksessa Sven Hesse (toim.) *Environmental Change and Sustainable Social development Social Work – Social Development volume II*. Lontoo: Ashgate, 91–100.
- Norton, Christine & Holguin, Barbara & Manos, Jarid (2013) Restoration not incarceration: An environmentally based pilot initiative for working with young offenders. Teoksessa Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (toim.) *Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge, 172–192.
- Philip, Dawn & Reisch, Michael (2015) Rethinking Social Work's Interpretation of 'Environmental Justice': From Local to Global. *Social Work Education* 34 (5), 471–483.
- Rambaree, Komalsingh (2013) Social Work and Sustainable Development: Local Voices from Mauritius. *Australian Social Work* 66 (2), 261–276.

- Ranta-Tyrkkö, Satu & Das, Arpita (2016) Grassroots ecological social work in India. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret (toim.) Ecological Social Work. Towards Sustainability. Lontoo: Palgrave, 141–157.
- Rogge, Mary & Davis, Kimberly & Maddox, Deborah & Jackson, Milton (2006) Leveraging environmental, social, and economic justice at Chattanooga Creek. *Journal of Community Practice*, 13 (3), 33–53.
- Ross, Dyann (2013) Social work and the struggle for corporate social responsibility. Teoksessa Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (toim.) *Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge, 193–210.
- Shepard, Benjamin (2013) Community gardens, creative community organizing, and environmental activism. Teoksessa Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (toim.) *Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge, 121–134.
- Stehlik, Daniela (2013) Social work practice with drought-affected families: An Australian case study. Teoksessa Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (toim.) *Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge, 135–155.
- Vandenabeele, Joke & van Poeck, Katrien & Peeters, Jef (2016) Building sustainable urban communities. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological Social Work. Towards Sustainability*. Lontoo: Palgrave, 78–93.
- Weber, Bret (2012) Social Work and the Green Economy. *Advances in Social Work* 13 (2), 391–407.

Kirjallisuus

- Alston, Margaret & Besthorn, Fred (2012) Environment and Sustainability. Teoksessa Karen Lyons, Terry Hokenstad, Manohar Pawar, Nathalie Huegler & Nigel Hall (toim.) *The SAGE Handbook of International Social Work*. Lontoo: Sage Publications Ltd., 56- 69.
- Alston, Margaret & Matthies, Aila-Leena & McKinnon, Jennifer (2016) Conclusion: Developing an ecological practice framework. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological Social Work. Towards Sustainability*. Lontoo: Palgrave, 218- 221.
- Auerbach, Carl & Silverstein, Louise (2003) *Qualitative Data: An Introduction to Coding and Analysis*. New York/Lontoo: New York University Press.

- Aveyard, Helen (2010) *Doing a literature review in health and social care: a practical guide* (2. painos). Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Bartlett, Harriet (2003) Working Definition of Social Work Practice. *Research on Social Work Practice* 13 (3), 267- 270.
- Besthorn, Fred (2015) Ecological Social Work: Shifting Paradigms in Environmental Practice. *Hakuteoksessa Elsevier International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (2. painos), 871- 877.
- Besthorn, Fred (2014) Environmental Social Work: A Future of Curiosity, Contemplation and Connection. *Teoksessa Sven Hessle (toim.) Environmental Change and Sustainable Social Development. Social Work – Social Development Volume II*. Lontoo: Ashgate, 13- 22.
- Bexell, Sarah & Rechkemmer, Andreas (2017) A Critical Analysis of Inclusion Gaps in Directly Relevant Sustainable Development Themes, Facts and Findings in Recent Social Work Research. <http://sswr.confex.com/sswr/2016/webprogram/Paper26054.html> Luettu 25.4.2017
- Buckingham, Susan & Kina, Victoria (2015) Sustainable development and Social Work. *Hakuteoksessa Elsevier International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (2. painos), 817- 822.
- Case, Robert (2016) Eco-social work and community resilience: Insights from water activism in Canada. *Journal of Social Work*. Julkaistu verkossa, doi: 10.1177/1468017316644695.
- Coates, John (2003) *Ecology and Social Work. Toward a New Paradigm*. Halifax: Fernwood.
- Dominelli, Lena (2012) *Green Social Work. From Environmental Crises to Environmental Justice*. Cambridge: Polity Press.
- Dylan, Arielle (2013) Environmental sustainability, sustainable development and social work. *Teoksessa Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (toim.) Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge, 62- 87.
- Gray, Mel & Coates, John & Hetherington, Tiani (toim.) (2013) *Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge.
- Hek, Gill & Langton, Helen (2000) Systematically searching and reviewing literature. *Nurse Researcher* 7 (3), 40- 58.

- Hessle, Sven (toim.) (2014) *Environmental Change and Sustainable Social Development. Social Work – Social Development Volume II*. Lontoo: Ashgate.
- Karls, James & Wandrei, Karin (1992) PIE: A New Language for Social Work. *Social Work* 37 (1), 80_85.
- Kemp, Susan (2011) Recentring environment in social work practice: necessity, opportunity, challenge. *British Journal of Social Work* 41 (6), 1198_1210.
- Kiteley, Robin & Stogdon, Christine (2014) *Literature Reviews in Social Work*. Lontoo: Sage.
- Lombard, Antoinette & Twikirize, Janestic (2014) Promoting social and economic equality: Social workers' contribution to social justice and social development in South Africa and Uganda. *International Social Work* 57 (4), 313–325.
- Lyons, Karen & Hokenstad, Terry & Pawar, Manohar & Huegler, Nathalie & Hall, Nigel (toim.) (2012) *The SAGE Handbook of International Social Work*. Lontoo: Sage Publications Ltd.
- Mason, Robyn (2011) *Confronting Uncertainty: Lessons from Rural Social Work*, *Australian Social Work*, 64 (3), 377_394.
- Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati & Ward, Dave (2001) Taking the eco-social approach to social work. Reflections on three European countries. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Kati Närhi & Dave Ward. *The eco-social approach in social work*. Jyväskylä: SoPhi, 5-15.
- McKinnon, Jennifer (2012) *Social Work and Changing Environments*. Teoksessa Karen Lyons, Terry Hokenstad, Manohar Pawar, Nathalie Huegler & Nigel Hall (toim.) *The SAGE Handbook of International Social Work*. Lontoo: Sage Publications Ltd, 265_278.
- McKinnon, Jennifer & Alston, Margaret (toim.) (2016) *Ecological Social Work. Towards Sustainability*. Lontoo: Palgrave.
- Molyneux, Rebecca (2010) *The Practical Realities of Ecosocial Work: Review of the Literature*. *Critical Social Work* 11 (2), 61_69.
- Muldoon, Annie (2006) *Environmental efforts: The next challenge for social work*. *Critical Social Work* 7 (2), 1_7.

Närhi, Kati (2001) Social impact assessment. New challenges for social work? Teoksessa Aila-Leena Matthies, Kati Närhi & Dave Ward (toim.) The eco-social approach in social work. Jyväskylä: SoPhi, 54_83.

Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016) Conceptual and historical analysis of ecological social work. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) Ecological Social Work. Towards Sustainability. Lontoo: Palgrave, 21_38.

Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2001) What is the ecological (self-)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Kati Närhi & Dave Ward (toim.) The eco-social approach in social work. Jyväskylä: SoPhi, 16_53.

Nöjd, Taija (2016) A Systematic Literature Review on Social Work Considering Environmental Issues and Sustainable Development. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

Payne, Malcolm (2014) Modern Social Work Theory (4. painos). Basingstoke/New York: Palgrave MacMillan.

Peeters, Jef (2016a) A safe and just space for humanity: The need for a new concept of well-being. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) Ecological Social Work. Towards Sustainability. Lontoo: Palgrave, 177_196.

Peeters, Jef (2016b) Empowerment, resilience and social capital: Building blocks for a sustainability transition. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) Ecological Social Work. Towards Sustainability. Lontoo: Palgrave, 197_217.

Peeters, Jef (2012) Social work and sustainable development: towards a social-ecological practice model. Journal of Social Intervention: Theory and Practice 21 (3), 5–26.

Ranta-Tyrkkö, Satu & Das, Arpita (2016) Grassroots ecological social work in India. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) Ecological Social Work. Towards Sustainability, 141–157.

Rapeli, Merja (2016) Sosiaalityö ja katastrofitilanteet kansainvälisissä tutkimuksissa – kirjallisuuskatsaus. Teoksessa Maija Jäppinen, Anna Metteri, Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016. Tallinna: United Press Global, 248_272.

Saini, Michael & Shlonsky, Aron (2012) *Systematic Synthesis of Qualitative Research*. New York: Oxford University Press.

Shepard, Benjamin (2013) Community gardens, creative community organizing, and environmental activism. Teoksessa Mel Gray, John Coates & Tiani Hetherington (toim.) *Environmental Social Work*. Lontoo/New York: Routledge, 121–134.

Whittemore, Robin & Knaf, Kathleen (2005) The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing* 52 (5), 546–553.

4 Kestävä elämäntapa toimijan projektina

Marianne Väyrynen

Yksilön, yhteiskunnan ja ympäristön välinen suhde

Tämä artikkeli perustuu pro gradu-tutkielmaani Kestävä elämäntapa toimijan projektina (Väyrynen 2018) ja siinä tarkastellaan ihmisiä, jotka pyrkivät omassa toiminnassaan kunnioittamaan luonnon kantokyvyn rajoja. Tutkielman lähtökohtana on vallitseva tilanne, jossa viimeisen kahden vuosisadan aikana ihmisen ja ympäristön välinen suhde on oleellisesti muuttunut. On esitetty, että maapallon historiassa on siirrytty uuteen geologiseen epookkiin, antroposeeniin, joka johtuu pääosin ihmisen toiminnan vaikutuksesta ympäristöön. Ihmiskunnasta on tullut merkittävin, luonnonvoimia vastaava globaali geofyysinen voima. Antroposeeni käsitteenä on vakiintunut tiedeyhteisössä, mutta sille ei ole myönnetty virallista statusta. (Steffen, Grinevald, Crutzen & McNeill 2011, 843.)

Muutos ihmisen ja ympäristön välisessä suhteessa juontaa juurensa 1700-luvulla alkaneeseen teolliseen vallankumoukseen, joka johti fossiilisten energialähteiden valjastamiseen ihmisen käyttöön. Se mahdollisti kiihtyvän talouskasvun ja luonnonvarojen kulutuksen. Fossiilisten polttoaineiden käytöstä johtuvat hiilidioksidipäästöt ovat merkittävin yksittäinen ilmastonmuutoksen aiheuttaja (IPCC 2014, 4-5.) Ilmaston lämpeneminen on vain yksi ihmisen aiheuttamista ympäristövaikutuksista. Ihmisen toiminta vaarantaa biogeokemiallisia ainekiertokulkuja ja veden kiertoa. Maapallolla on meneillään kuudes sukupuuttoaalto, jonka myötä lajeja katoaa nopealla tahdilla ja luonnon monimuotoisuus heikkenee. Nämä muutokset vaarantavat myös ihmisen hyvinvoinnin perustan. (Steffen ym. 2011, 843, 850; WWF 2016, 12.) Lisäksi luonnonvarojen kulutus ja päästöjen tuottaminen jakautuvat globaalisti ihmisten kesken epätasaisesti. Merkittävä syy ympäristöongelmiin on länsimainen, pohjoiselle pallonpuoliskolle keskittyvä elämäntapa, joka kuluttaa luonnonvaroja yli luonnon kantokyvyn rajojen sekä tuottaa enemmän päästöjä. (WWF 2016, 13, 78–79.)

Makrotasolla kestävyyskäsitettä koskevassa keskustelussa kyse on yksilön, yhteiskunnan ja ympäristön välisen suhteen määrittelemisestä. Keskeinen kysymys on, riittävätkö muutokset nykyisen yhteiskuntajärjestelmän sisällä vai tarvitaanko laajempi rakenteellinen muutos yhteiskuntajärjestelmässä, etteivät ennustetut uhkakuvat toteutuisi. (Robinson 2004, 377.) Alkuperäisen YK:n määritelmän mukaisen kestävä kehityksen tavoitteena on tyydyttää nykyisten sukupolvien tarpeet viemättä tulevien sukupolvien mahdollisuuksia tyydyttää

heidän tarpeensa (World Commission on Environment and Development 1987). Ajan saatossa ekologisen kestävyuden painoarvo kestävässä kehityksen määritelmässä on vähentynyt ja aiemmin ympäristön kannalta ongelmallisena pidetty talouskasvu kääntyi keskeiseksi ympäristöongelmien ratkaisukeinoksi. Nykyisessä kestävässä kehityksen kehityksessä ratkaisuja ympäristöongelmiin haetaan markkinoilta ja teknologisista ratkaisuista (Joutsenvirta ym. 2016, 181). Kestävyuden käsite keskittyy painottamaan elämisen mahdollisuuksien ylläpitämiseen luonnon kantokyvyn rajoissa ja haastamaan syvällisemmin ympäristöongelmien rakenteellisia juurisyytä (Robinson 2004, 370).

Tässä artikkelissa tarkastelen pro gradu-tutkielmani (Väyrynen 2018) pohjalta sellaisten ihmisten elämäntapaa, jotka pyrkivät omassa elämässään ottamaan huomioon luonnon kantokyvyn rajat ja tätä kutsutaan tutkielmassa kestäväksi elämäntavaksi. Huomion kohteena on siis kestävyteen pyrkiminen mikrotasolla. Ympäristöön liittyviä elämäntapavalintoja ja käytäntöjä on tutkittu monista eri näkökulmista. Aikaisemmissa kestävästä elämäntapaa käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että kestävä elämäntapa edustaa usein yksilön reaktiota hänen havaitsemiinsa ympäristöuhkiin (esim. Lorenzen 2012; Davidson 2012; Wolf, Brown, Conway 2009). Näin ollen kestävästä elämäntapaa voidaan tutkia refleksiivisyyden näkökulmasta. Paljon on tutkittu sitä, miksi ihmiset eivät reagoi esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamaan uhkaan, mutta vähemmän sellaisia ihmisiä, jotka ottavat uhan huomioon omassa elämässään ja toimivat sen estääkseen (Davidson 2012, 618).

Kestävästä elämäntavan on havaittu olevan jatkuva prosessi, joka edellyttää yksilöltä jatkuvaa neuvottelua ja harkintaa suhteessa erilaisiin sosiaalisiin käytäntöihin (Lorenzen 2012; Evans & Abrahamse 2009). Evans ja Abrahamse (mt, 491) ovatkin ehdottaneet, että elämänprojekti kuvaisi ilmiötä osuvammin kuin elämäntapa. Useissa tutkimuksissa on todettu, että kestävästä elämäntavan toteuttamisen mahdollisuudet törmäävät usein yhteiskunnan rakenteellisiin ja kulttuurisiin tekijöihin, kuten sosiokulttuurisiin normeihin, olemassa olevaan infrastruktuuriin ja tuotantojärjestelmiin (Wolf ym. 2009, 518; Evans ja Abrahamse 2009, 497–489; Berg 2011, 360). Kestävästä elämäntapaa estäviä ja mahdollistavia tekijöitä sekä niiden vaikuttavia mekanismeja ollaan harvassa aikaisemmassa tutkimuksessa eritelty tarkemmin (Davidson 2012, 618).

Tutkimusasetelma

Tutkielmani (Väyrynen 2018) tutkimusasetelma muodostui siten, että yksilönäkökulmasta huolimatta kestävään elämäntapaan liittyvät rakenteelliset ja kulttuuriset tekijät tulisivat huomioituiksi. Teoreettisena lähtökohtana on kriittinen realismi, joka mahdollistaa yksilön, rakenteen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelemisen (Väyrynen 2009, 50; Bhaskar 2012, 10–11; Bhaskar 1986, 221–222). Margaret Archer on (2003, 130) täsmentänyt edelleen kriittisten realistien käsitystä siitä, että sosiaalisissa ja kulttuurisissa rakenteissa piilevä kausaalivoima välittyy toimijuuden kautta. Rakenteiden välittymisen kannalta keskeisessä roolissa on sisäinen keskustelu, joka on linkki rakenteen ja toimijan välillä. Sisäinen keskustelu on säännöllistä päänsisäistä mentaalista harkintaa, jossa yksilö punnitsee omia toimintamahdollisuuksiaan suhteessa sosiaalisiin olosuhteisiinsa. (Mt, 130.)

Kestävä elämäntapa mielletään tutkielmassa Archerin käsittein toimijan projektina, jonka muodostuminen voidaan kuvata kolmivaiheisena prosessina:

Sitoumukset → Toimijan projekti → Käytännöt

Sitoumukset tarkoittavat ihmiselle tärkeitä asioita ja muita huolenaiheita ja yksilö käy sisäistä keskustelua muodostaessaan niiden tärkeysjärjestystä. Yleensä ihmisellä on yksi perimmäinen sitoumus, jolle muut sitoumukset ovat alisteisia. Lisäksi yksilön on mukautettava projektinsa suhteessa luonnollisen, käytännöllisen ja sosiaalisen todellisuuden alaan. Luonnollisen todellisuuden ala viittaa fyysiseen hyvinvointiin. Käytännöllisen todellisuuden ala koskettaa käytännön tason suoriutumista ja sosiaalisen todellisuuden alalla pyritään itsearvostuksen saavuttamiseen. Sitoumusten priorisoinnin ja mukauttamisen myötä syntyy sellainen sitoumusten ja käytäntöjen joukko, joihin yksilö voi sitoutua ja joiden kanssa hän voi elää. Näin syntyy yksilöllinen *modus vivendi*, tapa elää, joka ilmentää toimijan identiteettiä ja on toimijan tärkein henkilökohtainen emergentti voima. (Archer 2003, 138–139.)

Tutkielmassani sitoutumisen kestävyys tavoitteluun oletetaan Archerin ajattelun mukaisesti tapahtuvan sisäisen keskustelun myötä. Punnitessaan erilaisia toimintavaihtoehtoja sekä niiden toteuttamismahdollisuuksia vallitsevissa sosiaalisissa olosuhteissa, toimijat käyvät sisäistä keskustelua, jota tutkimalla voidaan saada tietoa tekijöistä, jotka näyttäytyvät toimijalle kestävä elämäntapaa estävinä tai mahdollistavina. Sitoumukset muodostavat sisäiselle keskustelulle eräänlaisen kaikupohjan, jonka kautta rakenteelliset ja kulttuuriset tekijät välittyvät toimijalle (Archer 2003, 143). Kyse ei ole

ainoastaan siitä, miten rakenteelliset ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat yksilöön, vaan myös siitä, millä tavoin toimija reagoi tai vastaa havaitsemiinsa estäviin ja mahdollistaviin tekijöihin (Archer 2003, 131).

Tutkimuskysymykset muodostin edellä esitellyistä lähtökohdista. Realismiin nojaavan laadullisen tutkimuksen keskeinen lähtökohta on ymmärrys tutkittavan kohteen luonteesta (Danermark 2002, 164; Sayer 1992, 243). Archerin mukaan (2003, 130–131) vain sisäisiä keskusteluja tarkastelemalla voidaan selittää, mitä yksilöt tekevät. Tutkielman tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä tutkittavien henkilöiden lähtökohdista kysymällä, millaisia kestäväan elämäntapaan liittyviä sisäisiä keskusteluja ja sitoumuksia haastateltavat tuovat esille. Tämän lisäksi tutkielmassa tarkastellaan, mitkä tekijät mahdollistavat tai estävät kestäväan elämäntavan toteuttamista.

Tutkielmani aineisto koostuu kymmenestä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, joilla pyritään saamaan esiin haastateltavan kuvauksia omasta elämismaailmasta kestäväan elämäntavan suhteen sekä kuvauksille annettuja merkityksiä (Kvale 2007, 11–12).

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa keskityin tiettyihin ennalta valittuihin teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48). Haastattelun teemat rakensin Archerin teoreettisten käsitteiden perusteella, jossa teoreettisena pääkäsitteenä oli toimijan projekti. Sisäistä keskustelua toimijan projektiin liittyen pyrittiin herättämään kolmen teema-alueen kautta, jotka ovat käytännön valinnat, sosiaaliset olosuhteet sekä sitoumukset ja hyvinvointi. Haastateltavilta kysyttiin muun muassa, mistä kestäväan elämäntavan tavoittelu oli saanut alkunsa, millaisia toimintatapoja heillä on sekä mitkä asiat estävät tai edesauttavat kestäväan elämäntavan toteuttamista.

Ensimmäiset haastateltavat sain ECOSOS-tutkimushankkeen kautta¹. Näiden lisäksi hain hankkeen kautta saatujen kontaktien välityksellä lisää haastateltavia. Lähetin Salon TasausKohtuus-Pajan kautta Suomen kestäväan elämäntavan yhteisö ry:n ja permakulttuurista kiinnostuneiden ihmisten sähköpostilistoille viestin, jossa haettiin tutkittavaksi ihmisiä, jotka elävät niukasti tai kohtuullisesti, ympäristöä mahdollisimman vähän kuormittaen. Haastattelut tehtiin toukokuussa 2016. Haastatteluista kahdeksan tehtiin kasvotusten ja kaksi Skype-videopuheluna. Kaikki kymmenen haastattelua nauhoitettiin. Nauhoitettua aineistoa kertyi 11 tuntia ja 30 minuuttia. Nauhoitettu aineisto litteroitiin sanatarkasti, puhekielistä kieliasua

¹ECOSOS – Sosiaalityön ja toimeentulojärjestelmien kontribuutio yhteiskuntien ekososiaaliseen siirtymään – tutkimushanke on Suomen Akatemian rahoittama (2015–2019) hanke, jossa tutkitaan kestäviä työn ja toimeentulon muotoja erityisesti nuorten aikuisten näkökulmasta.

noudattaen. Haastateltavien nimet on muutettu artikkelia varten tunnistettavuuden välttämiseksi.

Haastateltavat asuivat Etelä- ja Keski-Suomen alueella. Haastateltavista yhdeksän oli naisia ja yksi mies. Haastateltavien iät vaihtelivat 30 ja 67 ikävuoden välissä haastateltavien keski-ikä ollessa 49 vuotta. Kaikilla haastateltavilla oli vähintään toiseen asteen tutkinto ja yli puolella oli joko ylempi- tai alempi korkeakoulututkinto. Haastateltavien koulutustaustassa korostuivat humanistiset tieteet, yhteiskuntatieteet sekä taiteenala. Suurimmalla osalla oli useampia koulutustaustoja. Noin puolet haastateltavista voidaan katsoa kuuluvan toimentulonsa puolesta niin sanottuun prekariaattiin, jota leimaa epävarmuus ja epäjatkuvuus. Heidän tulonsa koostuivat palkkatuloista, etuuksista, apurahoista tai edellisten yhdistelmistä. Haastateltavien joukossa oli yksi opiskelija ja yksi eläkeläinen. Loput haastateltavista voidaan muodollisesti kategorisoida työttömiin, mutta myös he toimivat aktiivisesti esimerkiksi vapaaehto- ja talkootöissä sekä kansalaistoiminnassa ja heistä osa oli kokonaan virallisten toimeentulojärjestelmien ja palkkatyön ulkopuolella. Haastateltavista kolme oli yksin asuvia ja loput asuivat yhdessä puolisonsa ja/tai lastensa kanssa.

Haastatteluaineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällön analyysin avulla. Archerin käsitteet ohjasivat koodien ja teemojen muodostamista. Vaikka Archerin teoreettiset käsitteet vaikuttivat analyysiin vahvasti, kyse ei kuitenkaan ole varsinaisesta teorialähtöisestä sisällönanalyysistä, jossa kestävä elämäntapaa koskeva aikaisempi tieto määrittäisi, miten aineisto järjestellään ja miten tutkittava ilmiö määritellään. Archerin teoria on eräänlainen yleisteoria, joka mallintaa ihmisen toimintaa suhteessa mihin tahansa ihmiselle tärkeään asiaan yleisellä tasolla, eikä se sano mitään kestävästä elämäntavasta (Tapola-Haapala 2011, 33; Layder 1998, 5.) Näin ollen analyysissä jää tilaa aineistolähtöisyydelle ja kestävä elämäntavan määrittely on vapaa suhteessa sitä koskevaan aikaisempaan tietoon, mikä on tyypillistä aineistolähtöisessä ja teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä (Tuomi, Sarajärvi 2009, 95–97). Seuraavaksi esitellään toimijan projektin perustana olevat sitoumukset kolmen teeman kautta. Tämän jälkeen toimijan projektiin liittyviä sisäisiä keskusteluja tarkastellaan löyhästi suhteessa Archerin määrittelemiin luonnollisen, käytännöllisen ja sosiaalisen todellisuuden alaan. Samalla tulevat esiin kestävä elämäntapaa estävät ja mahdollistavat tekijät. Haastateltavien nimet on muutettu tunnistamisen vuoksi.

Litteroinnissa käytetyt merkit:

H Haastattelija

// Tekstikatkelma alkaa tai päättyy keskeltä puheenvuoroa

//...// Puheenvuorosta on poistettu osa sen lyhentämiseksi tai tunnistettavuuden välttämiseksi

.. Noin 1-2 sekunnin tauko puheessa

(...) Naurahdukset ja muut tunnelmaisut on merkitty sulkumerkkien sisälle

Kestävän elämäntavan perusta

Archerin (2003, 139) mukaan sitoumukset, eli ihmiselle tärkeät asiat ja huolenaiheet muodostavat toimijan projektin perustan. Haastateltavien sitoumukset eivät aina olleet selvästi julkilausuttuja, vaan luonnon kantokyvyn rajojen kunnioittaminen näyttäytyi itsestään selvänä lähtökohtana. Monet haastateltavat kertoivat aina eläneensä enemmän tai vähemmän kestäväällä tavalla ja he tunnistivat elämäntapaan ohjanneiden arvojen juurien olevan lapsuudessa tai nuoruudessa.

Aineiston perusteella sitoumuksissa on olennaisesti kyse siitä, mikä yksilölle itselleen on tärkeää. Näin ollen sitoumusten muodostuminen liittyy läheisesti yksilön arvoihin ja identiteettiin. Useista haastatteluista oli tulkittavissa, että sitoumukset ovat muotoutuneet jonkinlaisen henkisen prosessin kautta, jossa yksilö on pysähtynyt kuuntelemaan itseään ja kyseenalaistanut omia arvoja, haluja ja tarpeitaan. Haastateltavien sitoumuksista on erotettavissa kolme teemaa, jotka ovat luonnon kunnioittaminen, huoli ympäristön tuhoutumisesta ja henkilökohtaisen vastuun kantaminen. Sitoumusten pohjalta muodostuvat toimijan projektia ohjaavat periaatteet ja ihanteet.

Luonnon kunnioittaminen

Luonnon kunnioittaminen nousee esiin aineistossa haastateltavien kaikkein merkittävimpana sitoumuksena. Archerin teoreettisiin käsitteisiin verraten luonnon kunnioittamista voidaan pitää perimmäisenä sitoumuksena, jolle kaikki muut sitoumukset ovat jossain määrin alisteisia ja johon muut sitoumukset mukautetaan. Keskeistä haastateltavien näkemyksissä

on, että luonto nähdään kaiken olemassa olevan ja myös ihmisten hyvinvoinnin perustana, kuten Tuula alla ilmaisee.

Tuula: // Mä en pääse niinku yli enkä ympäri siitä, että se luonto se on se tärkein, koska jos ei sitä oo, niin haloo, ei oo meitäkään oo sitte siinä vaiheessa.

Luonnon kunnioittaminen perustuu haastateltavien ei-ihmiskeskeiseen näkemykseen luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta. Haastateltavat pitävät ihmistä tasavertaisena olentona suhteessa muihin luontokappaleisiin. Heidän mukaansa ihminen ei ole luonnosta irrallinen eikä ihminen ole luonnon yläpuolella, vaan osa luonnon kokonaisuutta, mikä näkyy Venlan haastatteluotteessa.

H: Millaiset asiat ja arvot on sulle elämässä tärkeitä?

Venla: // Jos maailmankuvasta puhuu niin mun arv-, mitenkä mä nyt sen selit-, mä oon kuvannu sitä omaa maailmankuvaani semmosena et se on tavallaan sen symboli vois olla tällanen tasasivuinen aurinkoristi. Mutta se on sillä lailla, ei kaksiulotteinen vaan kolmiulotteinen. Et siin on siis se että minä olen, tasaveroinen kaiken sen kanssa mikä on hengissä nyt tai missä henget ovat nyt. Elikkä kaikki mikä on olemassa tällä hetkellä. Kaikki missä se alkuperäinen puhdas elämän tuli nyt on. Ja sitten toisaalta tää yhteys maahan ja taivaaseen. Aurinkoon. Ja sitten toisaalta sit se semmonen toisest, täst suunnast tuleva jatkumo sillä lailla menneisiin sukupolviin ja tuleviin sukupolviin. Jotenkin se semmonen oman arvon hyväksyminen. Että mä olen minä olen aivan yhtä arvokas kuin kaikki ne menneet sukupolvet ja ne tulevat sukupolvet ja ... Toisaalta en oo arvokkaampi vaan oon yhtä arvokas. Ehkä se on ollu vaikeempaa hyväksyä se että on yhtä arvokas kuin kaikki muutkin ja kuin kaikki muu luonto ja kuin menneet sukupolvet ja tulevat sukupolvet. Ja sit toisaalta myös se vastuu mikä siitä tulee että mä tällä hetkellä edustan kaikkia niitä edesmenneitä myös.

Haastateltavien näkemykset luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta tulevat lähelle syväekologien tai laajemmin radikaalien ympäristönsuojelijoiden näkemyksiä ja ainakin yksi haastateltavista ilmaisee ajattelevansa syväekologien tavoin. Syväekologian ja yleisemmin radikaalin ympäristönsuojelun piirissä kaikkia luontokappaleita pidetään arvokkaina riippumatta niiden hyödyllisyydestä ihmiselle eikä ihmisellä ole oikeutta heikentää luonnon rikkautta ja monimuotoisuutta (Naess, Rothenburg 1989, 29; Robinson 2004, 371–372). Tällaisessa ajattelussa on kyse ihmisen toimintaan ja instituutioihin kohdistuvasta kritiikistä, joka tavoittelee perustavanlaatuaista muutosta vallitsevassa maailman katsomuksessa sekä yhteiskunnallisissa rakenteissa (Katz ym. 2000, 9). Haastateltavien kestävän elämäntavan

perusta on siis syvällisellä tavalla ihmistä ja luontoa koskevan jaottelun ja niiden välisen suhteen kyseenalaistamisessa.

Huoli ympäristön tuhoutumisesta

Toinen, luonnon kunnioittamiselle alisteinen sitoumus, haastateltaville on huoli ympäristön tuhoutumisesta. Haastateltavat kertovat olevansa huolissaan ilmastonmuutoksesta ja luonnon monimuotoisuuden tuhoutumisesta, mutta myös globaalista eriarvoisuudesta ihmisten välillä. Tässä yhteydessä tulee esiin kestävään elämäntapaan liittyvä refleksiivisyys. Kuten Lorenzen (2012, 94) havaitsi, myös tässä tutkielmassa haastateltavien yritys elää kestävämmällä tavalla edustaa ainakin osittain yksilön reaktiota hänen havaitsemiinsa ympäristöongelmiin. Samoin verraten Davidsonin (2012, 618–619) tutkimukseen myös tämän tutkielman haastateltavat suhtautuvat ilmastonmuutokseen vakavasti ja pystyvät käsittelemään sen aiheuttamaa uhkaa.

Monet haastateltavat kertovat, että esimerkiksi vaikuttavat kirjat, uutiset, lehdet, dokumenttielokuvat tai henkilöt ovat saaneet heidät ajattelemaan uudella tavoin ja kyseenalaistamaan silloista elämäntapaansa. Erilaiset kulutuskulttuuria kritisoivat ja ympäristöongelmista kertovat teokset ovat jollain tapaa havahduttaneet haastateltavaa, kuten Kerttu seuraavassa haastatteluotteessa kuvaa.

H: Millon sä aloit ajattelemaan tällöisiä asioita?

Kerttu: Oikeestaan niinku kunnollisemmin silloin ku mä täytin 30 vuotta ja mun appiukko anto mulle semmosen Erich Frommin kirjan kun Haben oder Sein, olla vai omistaa. Me asuttiin silloin ulkomailla ja mun mies oli siellä pankinjohtajana, että oli mersut ja oli Rivieran lomat ja kaikki ja sitte ku luki sen kirjan niin mä aattelin, että jos me saastutetaan täällä näin paljon ja silti mä en haluu mitään muuta ku kuolla pois, niin tässä ei oo niinku mitään järkeä tällösessä elämäntavassa? Siitä se oikeestaan varmasti.

Haastateltavat pitävät ympäristön tuhoutumisen syynä tuotantojärjestelmiä ja kulutuskulttuuria. Haastateltavat kuvaavat järjestelmää usein järjettömäksi. Lisäksi he tuovat esiin, että tuotantojärjestelmiin ja kulutuskulttuuriin kietoutuu myös globaaliin sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä ongelmia. Heidän mukaansa tuotantojärjestelmät ja kulutuskulttuuri eivät ainoastaan tuhoa ympäristöä, vaan myös riistävät toisia ihmisiä. Kestävyteen liitetään siis myös muita kuin pelkästään ympäristöön liittyviä merkityksiä ja näin ollen havainto vastaa Evansin ja Abrahamsen (2009, 492–493) tutkimusta, jossa

havaittiin, että kestäväällä tavalla elävät ihmiset yhdistävät kulutuskritiikin usein globaalin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.

Henkilökohtaisen vastuun kantaminen

Jatkumona sitoutumiselle luonnon kunnioittamiseen ja ympäristöön liittyviin huoliin seuraa sitoutuminen henkilökohtaisen vastuun kantamiseen niin ympäristöstä kuin muista ihmisistä ja se ilmenee aineistossa usein vastuuntuntona ja huonoon omatuntoon liittyvinä tuntemuksina, kuten haastateltavien Sannan ja Leenan haastatteluotteet osoittavat.

H: // Minkälainen on sun mielestä semmonen ihanteellinen elämäntapa .. millasta sä itse tavoittelet?

Sanna: Mä voisin vertauskuvallisesti sanoa silleen, että kantaa niinkun oman reppunsa tavallaan. Että jos ei nyt puhuttais tästä kestävästä kehityksestä niin, sitten vois vastata vaikka tälleen, että ei riistä eikä vahingoita toisia //

Leena: // Mun mielestä tää muistuttaa vähän jo semmosta jopa uskonnollista melkein, koska tää on nyt toinen kerta ku mul tuli tämmönen ajatus jostain synnillisyydestä. Se veden tuhlaminen on oikeesti niin paha asia. Niin sit mä tavallaan yritän sovittaa nyt näitä mun menneitä paheitani. Että käyttää sitä mahdollisimman vähän // ... // Jotenkin on huono omatuntokin siitä et on itsekin niin paljon kaikkee tuhlanut ja yhä tuhlaa. Ja ylipäänsä olemassaololla tääl tuntuu et tuhlaa. Silleen sen koen.

Muutamit haastateltavat kertovat, että kestävä elämäntavan motivaationa on jälkikasvun ja tulevien sukupolvien hyvinvointi. Näin ollen sitoumus henkilökohtaisen vastuun kantamiseen ulottuu myös tuleviin sukupolviin.

Kestävää elämäntapaa ohjaavat periaatteet

Kestävä elämäntapa toimijan projektina perustuu edellä esiteltyihin yksilön sitoumuksiin. Kuten edellä tuotiin esiin, keskeisenä lähtökohtana haastateltavien elämäntavalle on heidän havaintonsa siitä, etteivät ihmiset elä tasapainossa luonnon kantokyvyn rajojen kanssa, vaan ihmisen toiminta tuhoaa ympäristöä monin eri tavoin esimerkiksi kuluttamalla luonnonvaroja yli luonnon kantokyvyn rajojen. Huoli ympäristön tuhoutumisesta on keskeinen sitoumus kestävä elämäntavan taustalla ja se näkyy toimijan projektissa pyrkimyksenä tasapainoon

luonnon kanssa, joka määrittää toimijan projektia olennaisella tavalla. Edellä kuvattiin, kuinka haastateltavat pitävät ympäristöongelmien syinä ympäristöä tuhoavia tuotantojärjestelmiä sekä kulutuskulttuuria. Näin ollen olennaista haastateltavien toimijan projektissa on pyrkimys riippumattomuuteen tai riippuvuuden vähentämiseen ympäristöä tuhoavista järjestelmistä, kuten Juhan haastatteluote havainnollistaa.

H: Elikkä onko näin sitten et tavallaan semmonen rahankäytön ja kulutuksen välttäminen on ollu keskeiset?

Juha: Joo. Mä itse asiassa pidin 80-luvun alussa semmosen esitelmän aiheesta tietoinen kulutuksen vieroksunta. (naurahtaa). // ... // Elikkä siin on semmonen ajatus että, ehkä niin no tommonen slogan että varaa olla ilman. Että rahat on varallisuutta tai varoja niin sitten, niin täs on tämmönen että varaa olla ilman. Et se on tietysä mielessä vapaampaa ja riippumattomampaa varallisuutta ku se rahan omistaminen.

Tasapainoinen elämäntapa suhteessa luontoon ei tarkoita haastateltaville vain materiaalista tasapainoa, vaan monet haastateltavat pitävät tärkeänä myös henkistä luontoyhteyttä. Nämä ihanteet yhdistyvät alkuperäiskansojen elämäntavassa ja monet haastateltavat kertovat, että alkuperäiskansojen tapa elää sopusoinnussa heidän ympäristönsä kanssa edustaa heille ihannetta kestävästä elämäntavasta. Vastaavia tuloksia ovat saaneet myös Boetto ja Bowles (2016, 198), joiden tutkimuksessa kestäväällä tavalla elämään pyrkineet ihailivat Australian alkuperäisväestön elämäntavasta, johon liittyy voimakas luontoyhteys.

Riippumattomuus ympäristöä tuhoavista järjestelmistä merkitsee myös itse tuottaman ympäristökuorman minimoimista, jolloin kyse on tuhoavia järjestelmiä koskevan riippuvaisuuden vähentämisestä. Riippumattomuuteen pyrkimisen aste vaihtelee haastateltavien välillä sekä heidän projektinsa sisällä. Äärimmäisillään haastateltavat pyrkivät omavaraisuuteen ja malitillisemmin riippumattomuuden ihanne tulee esille esimerkiksi säästäväisyyden ja kierrättämisen periaatteiden kautta.

Kestävän elämäntavan sitoumusten yhteensovittaminen eri todellisuuden aloilla

Archerin (2003, 139) teoreettisista lähtökohdista katsoen haastateltavien sitoumukset, eli luonnon kunnioittaminen, huoli ympäristön tuhoutumisesta ja henkilökohtaisen vastuun kantaminen, muodostavat kaikupohjan sille, miten haastateltavat havaitsevat ja vastaavat objektiivisiin olosuhteisiin, joita he kohtaavat. Archerin teoreettinen jaottelu luonnollisen, käytännöllisen ja sosiaalisen todellisuuden alaan tarjoavat pohjan tarkastella kestävään

elämäntapaan liittyviä sisäisiä keskusteluja siitä, miten haastateltavat pyrkivät löytämään tasapainon sitoumustensa sekä eri todellisuuden alojen asettamien vaatimusten välillä.

Kestävän elämäntavan raamit

Archerin (2003, 138) mukaan luonnollisen todellisuuden ala liittyy ihmisen fyysiseen hyvinvointiin. Tutkielman kontekstissa ajattelen luonnollisen todellisuuden alan liittyvän keskeisesti ihmisen fyysiseen hyvinvointiin ja perustarpeiden tyydyttämiseen.

Tarkastellessani kestävästä elämäntapaa suhteessa luonnollisen todellisuuden alaan, keskityn erittelemään sisäisiä keskusteluja erityisesti suhteessa asumiseen ja toimeentuloon, joiden ajattelen liittyvän olennaisesti haastateltavien fyysisten perustarpeiden tyydyttämiseen. Ne muodostavat raamit toimijan projektille ja edellytykset muille siihen liittyville käytännöille.

Kuten edellä todettiin, omavaraisuuden ihanne liittyy pyrkimykseen riippumattomuuteen ympäristöä tuhoavista järjestelmistä. Haastateltavien puheissa omavaraisuuteen pyrkiminen liittyy erityisesti omaan taloon ja sen ympärille rakentuvaan elämäntapaan. Seitsemän kymmenestä haastateltavasta tavoitteli jollain tavalla omassa talossa asumista ja sen ympärille rakentuvaa elämäntapaa, joka mahdollistaa esimerkiksi ruoan viljelyn ja suljetun kierron. Kaksi haastateltavaa asui kokonaan tällä tavalla omassa talossa ja yksi puolittain kaupungissa ja omalla mökillään. Loput omavaraisuutta tärkeänä tavoitteena pitävistä haastateltavista haaveilivat omasta talosta.

Osa haastateltavista liitti omavaraisuuteen turvan näkökulman, jonka katson liittyvän fyysisestä hyvinvoinnista ja perustarpeista huolehtimiseen. Omavaraisuus mahdollistaa sen, ettei perustarpeiden tyydyttäminen ole niin paljon kiinni ympäristöä tuhoavista tuotantojärjestelmistä. Esimerkiksi turvasta puhuessaan Tuula tuo esiin, että hänen asumismuodossaan perustarpeiden kannalta keskeiset asiat kuten vesi ja lämmitysenergia ovat saatavilla. Omaan taloon ja sen ympärille rakentuva elämäntapa mahdollistaa hänelle fyysisen selviytymisen.

H: Koetko sä, että tässä elämäntavassa niin on kyse enemmän käytännön pakosta, niinku talouden sanelemasta pakosta vai onks nää kestävät toimintatavat enemmänkin sun oma valinta?

Tuula: No oma valinta. Mutta sitte toisaalta, kun on pätkätyöläinen, niin jossain vaiheessa aattelin, et ku mä ostin sen torpan, et mulla on tekemistä. Ja sit myös mulla on turvaa. Turva siinä sitte, ku mä mietin sitä, et mihin mä turvaan maailmassa elämässä, niin en oo siihen

parempaa keksiny. Ku se sit, et on omaa maata, missä pystyy elämään. Missä on oma vesi ja saa oman lämmitysenergian saa myös sieltä mettästä niin.

Aineiston perusteella keskeinen oman talon ympärille rakentuvan elämäntavan mahdollistava ja estävä tekijä on yksilön taloudellinen pääoma. Esimerkiksi omassa talossa asuva Kerttu tunnistaa, että hänen taloudellinen tilanteensa on mahdollistanut oman talon ympärille rakentuvan elämäntavan.

H: Jos ajatellaan tämmösiä kestäviä toimintatapoja, niin millaset asiat on edesauttanut tai helpottanut sitä elämäntavan muutosta, mikä on ollut helppoo?

Kerttu: No mulla on helpottanut se, että mulla on jotenki ollut se taustatuki niin paljon, että mä voin ottaa isoja riskejä rahan suhteen. // ... // Että mä tuun varakkaasta kotitaustasta, missä ei niinku sillai rahalle anna mitään arvoa, koska siitä ei ikinä oo ollut puutetta, niin se on tehnyt tän helpommaks //

Ne haastateltavat, jotka eivät ole saavuttaneet tavoitettaan omasta talosta ja sen ympärille rakentuvasta elämäntavasta tuovat esiin, että taloudellisen pääoman puute on estänyt tavoitteen toteutumisen, kuten omasta talosta haaveileva Pia alla olevassa haastatteluotteessa toteaa. Omavaraisuudesta haaveilevat haastateltavat olisivat henkisesti valmiita tekemään radikaalimpia muutoksia, mutta varallisuuden puute estää sen.

H: Entäs sitte toisinpäin ajateltuna, jos ajatellaan näitä kestäviä toimintatapoja, niin mikä on ollut hankalaa tai vaikeeta tai hidasta?

Pia: Tää asumisasiä, koska se ei vielääkään ole tapahtunut. Just se että.. ku mä en oo kauheen kiinnostunut rahasta enkä haalimaan rahaa, ni sitte siin on ristiriita sen kans et sit mä en.. tavallaan pääse siihen asumismuotoon mikä olis kiinnostava. Tai mikä olis se, että pystyis todellakin sitten vaikuttamaan siihen. En tiä keksiks mä muuta.

Tavoitellessaan omaa taloa ja sen ympärille rakentuvaa elämäntapaa haastateltavat törmäävät ristiriitoihin suhteessa varallisuuden hankkimiseen, kuten Pia yllä olevassa haastatteluotteessa toteaa. Yhtäältä varallisuus on välttämätöntä toivottavana pidetyn elämäntavan toteuttamisen kannalta. Toisaalta se merkitsee kontribuutiota ympäristön kannalta tuhoisaksi katsottuun järjestelmään, jota työn ja kuluttamisen muodostama kehä useille haastateltaville edustaa.

Asumisen ohella työ ja toimeentulo liittyvät olennaisesti fyysiseen hyvinvointiin ja tarpeiden tyydyttämiseen. Kapean talouskäsitteen mukaan kehittyneet yhteiskunnat on rakennettu sen varaan, että ihmiset käyvät töissä tuottamassa tavaroita ja palveluita, jotta he saavat

toimeentulon, jolla he voivat ostaa tarvitsemansa tuotteet ja palvelut (Joutsenvirta ym. 2016, 24–25). Työn ollessa toimeentulon hankkimisen normi, on se useimmille ihmisille myös fyysisen selviytymisen edellytys. Palkkatuloilla maksetaan esimerkiksi asuminen, ravinto ja vaatetus.

Työssä käyntiin ja kuluttamiseen perustuvaan yhteiskuntajärjestelmään liittyy piirteitä, jotka ovat vastoin monien haastateltavien sitoumuksia ja he kokevat, että tällainen yhteiskuntarakente on ristiriidassa kestävä elämäntavan toteuttamisen kanssa. Esimerkiksi Emmi tunnistaa, että yhteiskunnan jäsenenä häneltä odotetaan työmarkkinoille osallistumista ja hän pyrkii löytämään tavan, jonka avulla hän voi tasapainotella yhteiskunnan odotusten ja omien ihanteidensa välillä.

Emmi: // Ja ... Mikä hankaloittaa sen kestävä elämäntavan toteutumista? Mmm no se, et se yhteiskuntarakente tosi paljon, et kaheksan tuntii päivässä pitää tehdä työtä ja tai siis ei pidä mutta tai siis se on se ohjenuora. Viis päivää viikossa ja jotta saa sen rahan jotta voi sit kaupasta mennä ostaa ne jutut. Se on mulla tavoitteena, et mä voin yhdistää sen rauhasa luonnon kanssa elämisen ja sit sen yhteiskunnallisen toimijuuden et mä en ajaudu siihen, et mä oon kaheksan tuntii päivässä viis päivää viikossa töissä ja mä oon uupunu ja mä meen ostaa kokista abc:ltä ku mä en jaksa muuten. //

Haastateltavien sisäisissä keskusteluissa yhteiskuntarakenteeseen liittyvät ristiriidat yhdistyvät koko talousjärjestelmän laajempaan kritiikkiin. Useiden haastateltavien näkemyksien mukaan juuri jatkuvan talouskasvun tavoittelu liittyy ympäristön tuhoutumiseen ja estää kestävä elämäntapaan siirtymistä. Samoin osa haastateltavista suhtautuu kriittisesti talouskasvun ja kestävyden väliseen suhteeseen, kuten Juhan haastatteluote osoittaa.

Juha: // Mut tavallaan jotenkin tää kestävyys, must hyvin heijastuu tossa kysymyksessä tavallaan tän taloudellisuuden kaksinaisuusluonteesta. Et se tarkoittaa kahta päinvastaista asiaa se taloudellisuus ja sitten myös se kestävyys on pistetty tarkoittaa kahta päinvastaista asiaa. Et se yhtä aikaa tarkoittaa sitä että no joo kestävä siinä mielessä että sitten kuluttaa mahdollisimman vähän rahaa ja pystyy ylläpitämään elämää mahdollisimman vähällä kulutuksella ja toisaalta kuitenkin tarkoitetaan talouden kestävyydellä sitä nykyisin että no että pystytään pitämään se kasvu jatkuvassa kasvussa niin se on sitä kestävyyttä. Niin sillaikin, siltäkin on se taloudellisuuden ja kestävyden keskinäinen suhde ongelmallinen.

Luonnollisen todellisuuden alalla haastateltavien kestävä elämäntapa, fyysisten perustarpeiden tyydyttäminen, työ- ja kulutusyhteiskunta talouskasvu pyrkimyksineen muodostavat ristiriitaisen ja jännitteisen kentän, jolla kestävä elämäntapaa tavoittelevat

ihmiset joutuvat tasapainottelemaan. Kentällä vastaan tulee yhteiskunnan rakentumiseen liittyvä ydinkysymys siitä, miten yhteiskunnassa tyydytetään ihmisten tarpeet. Fyysisen selviytymisen kannalta täysi riippumattomuus ympäristöstä tuhoavaksi koetusta jatkuvaa kasvua tavoittelevasta työ- ja kulutusyhteiskunnasta näyttää aineiston perusteella näissä olosuhteissa jokseenkin mahdottomalta. Edellä kuvatut olosuhteet muodostavat kuitenkin eräänlaiset raamit kestävän elämäntavan käytännöille, joita tarkastellaan seuraavaksi.

Kestävän elämäntavan toteuttaminen käytännössä

Archerin (2003, 131) mukaan ihmiset toteuttavat projektejaan olosuhteissa, joita he eivät itse ole valinneet. Kaikki ihmiset ovat pakotettuja elämään ja työskentelemään tavalla tai toisella käytännöllisen todellisuuden tasolla (Archer 2000, 198). Kyse on siitä, millä tavoin haastateltavat tavoittelevat kestävää elämäntapaa niissä raameissa, jotka edellä esitettiin ja miten he onnistuvat projekteissaan. Suhteessa käytännöllisen todellisuuden alaan tarkastelen erityisesti sitä, miten haastateltavat toteuttavat kestävää elämäntapaa sekä miten he kokevat onnistuvansa siinä sekä käytännön todellisuuden tasoon liittyviä kestävää elämäntapaa estäviä ja mahdollistavia tekijöitä.

Kun luonnollisen todellisuuden tasolla korostuu pyrkimys riippumattomuuteen ympäristöstä tuhoavista järjestelmistä, niin käytännöllisen todellisuuden tasolla haastateltavat toimivat järjestelmän sisällä, mutta pyrkivät siihen, että olisivat sen kanssa tekemisissä mahdollisimman vähän tai muuten kestävällä tavalla. Haastateltavat tuovat esiin monia erilaisia käytäntöjä, joilla he pyrkivät säästämään luonnonvaroja sekä vähentämään tuottamiensa päästöjen määrää. Monet haastateltavat kertovat käyttävänsä julkista liikennettä ja välttävänsä lentämistä. Lisäksi he pyrkivät säästämään esimerkiksi vettä ja energiaa, kierrättämään, käyttämään tavaroita loppuun ja hankkimaan käytettyjä tavaroita.

Ruokaan liittyvät käytännöt ovat yksi keskeisimmistä arjen käytännöistä. Monet haastateltavat kertovat olevansa vegaaneja tai muuten kasvispainotteisesti syöviä ihmisiä. Lisäksi monet haastateltavat suosivat lähellä tuotettua ruokaa sekä luomuruokaa.

Asuminen ja sen muodot korostuvat myös käytännöllisen todellisuuden tasolla. Yleisesti haastateltavat pitävät yksin asumista epäekologisena, mutta toivat esiin paljon yhdessä asumiseen liittyviä ristiriitoja. Osa haastateltavista asuu tai on joskus asunut ekoyhteisössä ja he pitävät yhteisöasumista ihanteellisena, mutta myös haasteellisena, koska se vaatii kykyä sovittaa yhteen erilaisten ihmisten tapoja ja odotuksia sekä tehdä päätöksiä yhdessä. Osa

haastateltavista puolestaan kertoo, kuinka haastavaa kestävän elämäntavan toteuttaminen saattaa olla, jos perheenjäsenet tai puoliso eivät jaa tavoitetta. Haastateltavien mukaan yksin asuessa on kaikkein helpointa toteuttaa omaa näkemystään kestävästä elämäntavasta. Vaikka useimmat haasteltavat pitivät maalla asumista ihanteellisena, pitävät useat kaupungissa ja kerrostaloissa asuvat haastateltavat kaupungissa asumista ekologisena vaihtoehtona, sillä kaupungeissa on toimiva julkinen liikenne, hyvät mahdolliset kierrättämiseen ja hyödykkeiden yhteiskäyttöön sekä kenties paradoksaalisesti usein myönteisempi suhtautuminen ekologiin toimintatapoihin, kuin maaseudulla.

Haastateltavien suhtautuminen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja kansalaistoimintaan on melko jännitteistä. Suurin osa haastateltavista kertoo osallistuneensa jonkinlaiseen järjestö- tai yhdistystoimintaan tai muunlaiseen aktivismiin. Muutamat haastateltavat ovat osallistuneet puoluepolitiikkaan tai harkitsevat sitä. Monilla on kuitenkin pettymyksen kokemuksia politiikasta eikä poliittinen osallistuminen korostu aineistossa merkittävällä tavalla. Yhteiskunnallisissa vaikuttamispyrkimyksissä haastateltavat kertovat törmäävänsä haasteisiin siinä, miten välittää omia tavoitteita ja näkemyksiä muille ihmisille. Erityisesti vanhemmat haastateltavat tuovat esiin toivovansa, että he voisivat omalla esimerkillään vaikuttaa muihin. Alla olevassa haastatteluotteessa Emmi kuvaa tasapainoilua suhteessa kansalaisaktivismiin.

H: Tuleeks sulla mieleen vielä jotain muuta mikä olis jotenki palkitsevaa tai tyydytystä tuottavaa?

Emmi: Mm .. (huokaa) .. Kyl mä joskus aattelen et mä voisin olla skarpimpi ja tiukempi ja kantaa enemmän yhteiskunnallista vastuuta ja mennä johonki Talvivaara-mielenosotuksiin .. mm .. Et toisaalta mä koen sen et, vaik mä äsken sanoin et mulla on semmonen riittävyden tunne, et joskus tulee semmonen, et riittääks tää mitä mä teen. Mutta sit toisaalta pääsääntöisesti mulla kyllä on se semmonen täysinäinen olo ja sit se tietosuus siitä et mä voin tehdä valintoja. Mulla tulee hyvä olo siitä, että mä otan vastuuta ja en vaan omasta elämästäni, vaan myös niinku avaan sitä muillekin //

Keskeisimpänä kestävästä elämäntavasta mahdollistavana tekijänä käytännön tasolla haastateltavat pitävät erilaisten ekologisten käytäntöjen yleistymistä, kestävien kulutusvalintojen mahdollistavan valinnanvaran lisääntymistä ja kestäviä käytäntöjä koskevan tiedon saatavuuden helpottumista. Myös toisten ihmisten konkreettinen käytännön apu koetaan haasteltavien joukossa tärkeäksi kestävästä elämäntavasta mahdollistavaksi tekijäksi ja tätä pidetään erityisesti ekoyhteisöjen merkittävimpana etuna. Alla olevassa

haastatteluotteessa Eeva kuvaa, kuinka erityisesti vegaanina eläminen ja tavaroiden kierrättäminen ovat helpottuneet niiden yleistymisen myötä.

H: Jos ajatellaan näitä tämmösiä arjen kestäviä toimintatapoja niin millaiset asiat on helpottanu sitä elämäntavan muutosta? Tai edesauttanu sitä?

Eeva: Emmä tiedä. Mä en koe että mun elämäntavassa olis mitään vaikeeta. Tai jotenkin kun hirveen helposti sanotaan et se on joku, jotain uhrautumista kun, elää silleen luontoa säästäen niin emmä koe sitä yhtään niin. Et, no tietenkkin mä en oo ollu vegaani kauheen kauaa koska mä oon ollu aina silleen niin ku vegaani silloin ku se on helppoa. Mutta nyt se alkaa olla niin älyttömän helppoa että mä en näe mitään syytä miks ei olis vegaani. Koska siis, se on vaan niin paljon yleistyny niin joka paikas on kaikkea saatavilla ja, toi.. Ja sit tosiaan se et on noit kierrätyskutsuja säännöllisesti koko ajan. Ja tietty kevääl pihakirppiksiä ja siin on, emmä tiä. Must se on vaan helppoa. //

Huolimatta siitä, että osa haastateltavista kokee ympäristöystävällisen teknologian kehittymisen, ilmastopöimusten ja organisaatioiden ympäristösuunnitelmien mahdollistavan kestävän elämäntavan toteuttamista, niin haastateltavat kokevat yhteiskunnallisen sääntelyn ja byrokratian myös estävän ja jarruttavan kestävän elämäntavan toteuttamista. Esimerkiksi alla olevassa haastatteluotteessa Leena kuvaa, kuinka aikapankkitoiminta vaikutti hänestä aluksi innostavalta uudelta vaihdantamuodolta, mutta verottajan puuttuminen toimintaan vaikeutti alullaan olevaa toimintaa. Samoin ekoyhteisöä perustamassa ollut Kerttu kertoo, kuinka byrokratia teki ekoyhteisön pyörittämisestä kohtuuttoman vaikeaa ja sai lopulta hänet jättämään yhteisön. Osa haastateltavista toivoo, että erilaisille kokeiluille annettaisiin yhteiskunnassa tilaa ja mahdollisuus kehittyä pysyviksi toimintamuodoiksi.

H: Voisko olla sitten mitään mikä yhteiskunnassa tai kulttuurissa semmosia mitkä edesauttais tai helpottais kestävän elämäntavan toteutumista? Onko sellasii juttuja olemassa?

Leena: No ei kyl ihan heti tuu mieleen ku just vaan niit huonoi. (naurahtaa) Heti mietin se aikapankkijuttukin ku siitä ihmiset innoissaan Helsingiskin niin sitten kun verottaja siitäkin voi hyvänen aika siihen puuttui. Ja sitten alkoi se verotusshowkin siitä ja monella ihmisellä meni maku siitäkin. Mullakin meni itse asiassa. Mä ajattelin et no joo ei kyllä kiinnostasta. Tai et ainakin sit tehään sitä silleen et tyyliin hys-hys, tätä aikapankkitoimintaa, koska se tuntuu niin naurettavalta että.. //

Kerttu: // Ihmiset oli kyllä kiinnostuneita mutta se on tosi hirveetä, että suomalainen byrokratia tavallaan ajo meidät sieltä pois, ku ne ei osannu päättää mikä me ollaan,

kerrostalo vai yksityiskoti vai mitenkä. Ja meille tuli hirveitä veromätkyjä ja aina kun tuli nuoria ihmisiä sinne niin vaikka sillä paikkakunnalla oli iso työttömyys ja taatusti jokaiselle löydettiin työpaikka, niitten piti muuttaa pois //

Kuten aikaisemmissa kestäväää elämäntapaa koskevissa tutkimuksissa (esim. Lorenzen 2012; Evan ja Abrahamse 2009) on havaittu, myös tässä tutkielmassa kukaan haastateltavista ei koe pystyvänsä elämään täysin sillä tavoin kuin he haluaisivat. Suurin haastateltavista kuitenkin kokee, että on tehnyt parhaansa. He, kuten esimerkiksi Venla, tunnistavat ja hyväksyvät oman toimintavoimansa rajat yhteiskunnan asettamissa puitteissa.

H: Miten sä suhtaudut näihin ristiriitoihin?

Venla: No mä ajattelen sillä lailla että mä en oo tätä yhteiskuntaa luonu. Että emmä siitä syyllisyyttä ota. Mä pyrin muuttamaan maailmaan semmoseksi kuin se mun mielestä pitäis olla mutta emmä siitä itseäni syyllistä. Että mä oon nyt osa tätä olemassa olevaa yhteiskuntaa ja se on rakennettu tämmöseks rahan ja kilpailun yhteiskunnaks. Mä oon väistämättä osa sitä ja, se on vaan jollain lailla syntynyt tai synnytetty.

Kaiken kaikkiaan käytännön todellisuuden tasolla tulee näkyviin tasapainottelu ja neuvottelu omien periaatteiden ja arjen todellisuuden tarjoamien mahdollisuuksien välillä. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kestävään elämäntavan toteuttaminen on suhteellisen helppoa ja mahdollista niin pitkälle kuin se pysyy jo olemassa olevien tavanomaisten käytäntöjen puitteissa, mutta niitä pidemmälle menevien pyrkimysten toteuttaminen on hankalampaa ja herättää vastustusta muissa ihmisissä, mitä tarkastellaan seuraavaksi.

Kestävä elämäntapa sosiaalisen todellisuuden haastajana

Keskeinen osa ihmiselämää on ihmisten väliset sosiaaliset suhteet. Archerin (2003, 138) mukaan sosiaalisen todellisuuden alalla ihminen pyrkii itsearvostuksen saavuttamiseen ja ylläpitämiseen. Archer (2000, 197) puhuu sosiaalisen todellisuuden rinnalla myös diskursiivisesta todellisuudesta. Sovittaessaan sitoumuksiaan sosiaalisen todellisuuden alalla joutuvat toimijat ottamaan huomioon sosiaalisuuteen liittyvät tarpeet. Ihmisten välisissä suhteissa välittyy se, mitä pidetään yhteiskunnassa ihailtavana tai häpeällisenä. Kyse on siis normatiivisuudesta. (Archer 2000, 198–199.)

Tarkasteltaessa haastateltavien sisäisiä keskusteluja sosiaalisen todellisuuden tasolla korostuvat haastateltavien erilaiset ulkopuolisuuteen liittyvät kokemukset. Kaikki haastateltavat tuovat esiin tavalla tai toisella tilanteita ja kokemuksia, joissa he tunnistavat

toimivansa tai ajattelevansa toisin kuin ihmiset yleensä, siis vastoin jotakin normia. Alla olevissa haastatteluotteissa Minna kuvaa, kuinka hän ei löydä julkisesta keskustelusta itselleen tärkeitä asioita ja siitä tulee hänelle ulkopuolinen tunne.

Minna: // Mikä muu vois olla ristiriita? Se ei oo ristiriita, mutta ulkopuolisuus tulee vaikka paikallislehtiä ku mä katon. Siellä ei oo mitään mua koskettavaa, niin mä koen olevani väärässä ajassa ja paikassa //

Minna: // Haluaisin olla niinkun ulkona, irti yhteiskunnasta. Silti mä en ole, mikä se olikaan että kun käytetään sanoja syrjäytynyt, mutta mikä muu vois olla, ulkona yhteiskunnasta. Eihän voi olla omassa elämässään syrjäytynyt, vaan aina yksilö on oman elämänsä keskuksessa jotenkin. Mutta se ei ole välttämättä negatiivinen asia se syrjäytyminen, se varmaan nyt sitten olis terminologisesti, koska mä en sitten tee niitä asioita, mitä vois niin hallita //

Haastateltavat tuovat esiin ulkopuolisuuden kokemuksia monilla elämän osa-alueilla, kuten perhe- ja ystävyys-suhteissa sekä työelämässä. Näihin liittyy haasteltavilla myös kipeitä kokemuksia, kuten Emmi ja Kertun haastatteluotteet osoittavat.

H: Tuleeks sulla mieleen mikä sulle ois itelle henkilökohtaisesti erityisen helppoo tai vaikeeta tässä elämäntavan muutoksessa?

Emmi: No vaikeeta on ollu se että mun vanhemmat ei oo jotenki oikeen hyväksynyt tai et niillä kesti pitkään ennen ku, varsinkin niinku äidillä silleen, et se niinku petty itseensä kasvattajana että ku hänen lapsesta tuli tommonen ... //

H: Koetsä et sä oot joutunu luopumaan joistain asioista tai uhraamaan joitain asioita kestävyysnimissä?

Kerttu: Just nyt ku ruvettiin puhumaan näin näistä ammateista, niin kyllähän se sattuu, että mä en kelpaa tälle yhteiskunnalle. Kaikesta mitä mä teen, mä oon koko elämäni tehny hirveesti työtä. Mistään semmosesta työstä ei makseta mitään kaikki täytyy tehdä ilmasiks // ... // Ihan kaikki joka paikassa eli oonko mä joutunu uhrautumaan? Kaikesta oon joutunu uhrautumaan. Tietenki mun lapset tykkäis siitä kun mullakin ois raitoja tukassa ja joku muu kun mä itte oisin leikannu että mulla olis elegantit vaatteet ja kaikkee. Lapsille mä oon hirvee häpeepilkku tavallaan //

Ulkopuolisuuden kokemusten lisäksi haastateltavat kokevat, etteivät voi tai uskalla puhua itselleen tärkeistä asioista muiden ihmisten kanssa, sillä he kokevat tulevansa tavalla tai toisella torjutuksi, kuten seuraavassa haastatteluotteessa Sanna kuvaa. Monet haastateltavat

tulkitsevat torjunnan johtuvan toisissa ihmisissä heräävästä epämukavista syyllisyyden tunteista. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa kuitenkin hyvin paljon siihen, miten kestäviin toimintatapoihin suhtaudutaan ja haastateltavat korostavat saman henkisten ihmisten tärkeyttä.

Sanna: // Siis eihän nää ees tajua et mitä on kaupunkiviljely. Et se on niinku vitsi. Mä oon hyvin pian oppinu sen että missä seurassa mä alan puhumaan tällösiä mitä nyt puhun sulle. Jos tässä nyt istus mun paikkakuntalaisia tuttuja, niin en mä puhuis näin, koska niistä joutuu niin nopeesti naurunalaiseksi, koska se on näille niin kaukana //

Itsearvostus on keskeisesti riippuvainen sitoumusten luonteesta (Archer 2000, 199). Vaikka lähes kaikki haastateltavat kertovat jonkinlaisista ulkopuolisuuden kokemuksista, harva kertoo niiden suoranaisesti vaikuttavan heidän toimintaansa. He siis tunnistavat normit, mutta ne eivät vaikuta heihin tai he eivät välitä niistä. Seuraavassa haastattelutuotteessa Juha kertoo, kuinka sosiaalisista odotuksista irtautuminen mahdollisti hänen kohdallaan kestäväan elämäntapaan pyrkimisen. Tässä palataan jälleen yksilön sitoumuksiin. Kuten aikaisemmin todettiin, kestäväan elämäntavan alku liittyy monilla haastateltavilla henkiseen prosessiin, jossa haastateltavat ovat kysyneet itseltään, mikä heille on tärkeää ja merkityksellistä.

H: Mikä sai sut tekemään ne muutokset?

Juha: // Mut kuitenkin ehkä se oli joku semmonen mulle olennainen, että mä jotenkin irtauduin semmosesta sosiaalisesta todellisuudesta, jossa ihmisiä ohjaa jotkin semmoset sosiaaliset arvot, joita he ei oo itse luoneet jotka ei tuu heidän sisältään jossain mielessä, vaan enempi siitä että ”no näinhän tehdään” (naurahtaa) Niin tavallaan sitten otin etäisyyttä siihen ja mietin että mikä musta nyt on tärkeätä täällä ja sit sitä kautta jotain //... // Mä luulen et se kysymys on tavallaan siitä merkityksestä, et mistä se merkitys elämään tulee. Et niin kauan kun se merkitys tulee siitä, mitä muut odottavat minun tekeväni niin kauan sä oot myös siinä kulutusrullassa tietyllä tavalla enempi kiinni. Sitten jos se merkitys alkaakin tulla jostain muualta, et jokin muu on tärkeempää kuin se et mitä noi muut nyt sulta odottaa niin silloin pystyy ehkä irrottautuu helpommin myös siitä kulutuksesta.

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että riippumattomuuden käänköpuolena on ulkopuoliseksi joutuminen. Haastateltavat kertovat kohdanneensa torjuntaa muiden ihmisten taholta pyrkiessä toimimaan kestävästi tai tuodessaan esiin kestävyvyyteen liittyviä itselle tärkeitä asioita. Sama ilmiö on nähtävissä yhteiskunnassa myös laajemmin esimerkiksi siinä, miksi ilmastonmuutos kaikesta uhkaavuudestaan huolimatta vaikuttaa jäävän julkisessa keskustelussa sivurooliin. Sen tiedostaminen, että yhtäältä ihminen on luonnosta riippuvainen

ja toisaalta saanut aikaan ilmastonmuutoksen, aiheuttaa ihmisissä syyllisyyden ja ahdistuksen tunteita ja johtaa ongelman kieltämiseen, vähättelyyn tai torjuntaan (Lehtonen, Välimäki 2013, 48–49).

Johtopäätökset

Haastateltavat kunnioittavat luontoa ja ymmärtävät sen merkityksen kaiken olemassa olevan perustana. He kyseenalaistavat vallitsevan suhteen ihmisten ja ympäristön välillä sekä pitävät jakoa ihmisen ja luonnon välillä lähtökohdiltaan teennäisenä; ihminen on osa luontoa kuten kaikki muutkin luontokappaleet. Tavoitellessaan kestäväää elämäntapaa he pyrkivät riippumattomuuteen ympäristöä tuhoavista mekanismeista. Tästä lähtökohdasta syntyy jännite suhteessa koko länsimaiseen sivilisaatioon, joka perustuu pohjimmiltaan käsitykseen ihmisen ja luonnon irrallisuudesta sekä alati tehostuvaan luonnon hallintaan (Välimäki, Lehtonen 2013, 48–50; Marcuse 1969, 169). Aineiston perusteella näyttää siltä, että pyrkiessään toimimaan sitoumustensa mukaisella tavalla haastateltavat törmäävät perustavanlaatuisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin rakenteita koskeviin kysymyksiin. Yhtäällä törmätään työ- ja kulutusyhteiskunnan asettamiin raameihin ja toisaalla sosiaalisiin ja kulttuurisiin normeihin. Näiden välissä on käytännön taso, jolla haastateltavat pyrkivät parhaansa mukaan toimimaan omien sitoumustensa mukaisesti. Tulosten perusteella herää kysymys, miten toisin toimiminen tässä yhteiskunnassa ja kulttuurissa voisi olla mahdollista. Yksi lähtökohta voisi olla laajempi yhteiskunnallinen ja kulttuurinen keskustelu tarpeista, sillä kysymys elintärkeiden tarpeiden tyydyttämisestä on kaikkien yhteiskunnallisten ja taloudellisten järjestelmien perusta. Tämän tutkielman perusteella yksilön kestävään elämäntavan perustana on syvälinen pohdinta siitä, mikä itselle on tärkeää ja tarpeellista. Halujen ja tarpeiden erottamista on pidetty edellytyksenä ekologisesti kestäväälle talousjärjestelmälle, sillä kasvutalous tuottaa ihmisille jatkuvasti ulkoapäin tulevia, myös haitallisia haluja. Tarpeisiin perustuva hyvinvointikäsitys voisi olla kestävä talouden perusta. (Joutsenvirta ym. 2016, 36-43.) Kulttuurinen keskustelu uudeltaisesta hyvinvointikäsityksestä voisi luoda houkuttelevan vaihtoehdon nykyiselle järjestelmälle ja normalisoida kestäväää elämäntapaa yhteiskunnassa.

Pohdinta

Tutkielman aineisto koostuu varsin rajallisesta joukosta haastateltavia, joiden joukossa pyrkimys omavaraisuuteen korostuu ja haastateltavien ulkopuolelle on saattanut jäädä ihmisiä, jotka mieltävät elävänsä kestävällä, mutta erilaisella tavalla kuin tämän tutkielman haastateltavat. Tässä mielessä tutkielmaa ei voi pitää kattavana esityksenä kestävästä elämäntavasta. Tarkastelutapa tuo kuitenkin esiin ilmiön monitahoisuuden. Suhteessa kestävästä elämäntapaa estäviin ja mahdollistaviin rakenteellisiin tekijöihin valittu tarkastelutapa, on väistämättä relativistinen ja subjektiivinen. Täydellinen realistinen tutkimus vaatisi lisätutkimusta, jotta käsitys estävistä ja mahdollistavista tekijöistä täydentyisi. Tutkielmaa voidaan kuitenkin pitää alustavana kuvauksena kestävästä elämäntapaa estävistä ja mahdollistavista tekijöistä. Esimerkiksi vaikuttavien mekanismien tutkimiseen tapaustutkimuksellinen ote voisi olla parempi. Tutkielman perusteella vaikuttaa siltä, että tällä tavoin tutkittuna esiin nousee erityisesti sosiaaliseen todellisuuteen ja normatiivisuuteen liittyviä Aspekteja.

Kirjallisuus

Archer, Margaret S. (2003): *Structure, Agency and the Internal Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Archer, Margaret S. (2000): *Being human: the problem of agency*. Cambridge: Cambridge University Press.

Berg, Annukka (2011): *Elämää kulutusyhteiskunnassa*. Teoksessa Niemelä Jari, Furman Eeva, Halkka Antti, Hallanaro, Eeva-Liisa, Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Helsinki: Gaudeamus, 354–361.

Bhaskar, Roy (2012): *Critical realism in resonance with Nordic ecophilosophy*. Teoksessa Bhaskar, Roy - Høyer, Karl Georg - Næss, Petter (toim.): *Critical realism and the Nordic contributions*. Lontoo, New York: Routledge, 9–24.

Bhaskar, Roy (1986): *Scientific realism and human emancipation*. Lontoo: Verso.

Boetto, Heather & Bowles, Wendy (2016): Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.): *The ecosocial transition of societies: the contribution of social work and social policy*. Lontoo: Routledge, 190–205.

- Danermark, Berth, Ekström, Mats, Jakobsen, Liselotte & Karlsson, Jan Ch. (2002): *Explaining Society. Critical Realism in Social Science*. Lontoo: Routledge
- Davidson, Debra (2012): Analysing responses to climate change through the lens of reflexivity. *The British Journal of Sociology*, 63:4, 616–640.
- Evans, David & Abrahamse, Wojke (2009): Beyond rhetoric: the possibilities of and for ‘sustainable lifestyles’. *Environmental Politics* 18:4, 486–502.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2009): *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun käytäntö ja teoria*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- IPCC (2014): *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (toim.) Geneve: IPCC. Saatavilla <https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf> Luettu 23.2.2017
- Joutsenvirta, Maria, Hirvilammi, Tuuli, Ulvila, Marko & Wilén, Kristoffer (2016): *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Katz, Eric, Light, Andrew & Rothenberg, David (2000): *Beneath the surface: critical essays in the philosophy of deep ecology*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Kvale, Steinar (2007): *Doing Interviews*. Los Angeles, Lontoo: Sage.
- Layder, Derek (1998): *Sociological practice: linking theory and social research*. Lontoo: SAGE.
- Lehtonen, Johannes & Välimäki, Jukka (2013): The difficult problem of anxiety in thinking about climate change. Teoksessa Weintrobe, Sally (toim.): *Engaging with climate change: psychoanalytic and interdisciplinary perspectives*. Hove New York, NY: Routledge, 48–51.
- Lorenzen, Janet A. (2012): The Process of Lifestyle Change. *Sociological Forum* 27:1, 94–116
- Marcuse, Herbert (1969): *Yksiulotteinen ihminen: teollisen yhteiskunnan tarkastelua*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Naess, Arne & Rothenburg, David (1989): *Ecology, community and lifestyle*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Robinson, John (2004): Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics* 48:4, 369–384.
- Steffen, Will, Grinevald, Jacques, Crutzen, Paul J. & McNeill, John R. (2011): The Anthropocene: conceptual and historical perspectives. *The Philosophical Transactions of the Royal Society A*. 369, 842–867.
- Tapola-Haapala, Maria (2011): Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. Helsinki: Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:4.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Väyrynen, Kari (2009): Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tieteenteoreettisia ongelmia ja rajanylityksiä. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.): Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 47–77.
- Väyrynen, Marianne (2018): Kestävä elämäntapa toimijan projektina. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Wolf, Johanna, Brown, Katrina & Conway, Declan (2009): Ecological citizenship and climate change: perceptions and practice. *Environmental Politics* 18:4, 503–521.
- World Commission on Environment and Development (1987): Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. United Nations. Saatavilla <<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>> Luettu 28.2.2016.
- WWF (2016): Living Planet Report 2016: Risk and resilience in a new era. Gland: WWF International. Saatavilla <http://awsassets.panda.org/downloads/lpr_living_planet_report_2016.pdf> Luettu 28.12.2017

III Asiakkaiden luontokokemukset ja luonto sosiaalityön käytännöissä

5 Sieltä saa tyyneyttä, sieltä saa energiaa. Luontokokemukset päihdeongelmasta toipuneiden elämäntarinoissa.

Kaisa Mesimäki

Johdanto

”Medicus curat, natura sanat” (lääkäri hoitaa, luonto parantaa) kerrotaan Hippokrateen todenneen. Luontoympäristöjä onkin hyödynnetty hoito- ja kuntoutustyössä jo pitkään, mutta aiheen tieteellinen tutkimus on vilkastunut vasta viime vuosina. Tässä artikkelissa esittelen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaani (Mesimäki 2011a), jossa tutkin luonnon hyvää tekeviä vaikutuksia päihdeongelmasta toipumassa olevien henkilöiden näkökulmasta. Käsitän luonnon hyvin laajasti: luontoa on luonnontilaisten ympäristöjen lisäksi kaikki elävä eläimistä huonekasveihin.

Haastattelin tutkimustani varten viittä henkilöä, joilla on kokemusta päihdeongelmasta toipumisesta ja joille luonto on tärkeä. Tavoitin haastateltavat A-Kiltojen Liiton Selvästi metsässä -projektin kautta. Olen kiinnostunut haastateltavieni luontokokemuksista sekä siitä, kokevatko he luonnon auttaneen heitä toipumisessa. Tutkimustani ohjaa fenomenologinen asenne, olen kiinnostunut haastateltavieni kokemuksista sellaisena kuin he niitä kuvaavat. Tutkimukseni ei kuitenkaan ole puhtaasti aineistolähtöinen. Taustalla vaikuttaa ekopsykologia, joka on arvolatautunut tieteenala, sillä se pitää itsestään selvänä sitä, että luonto lisää ihmisten hyvinvointia (Salonen 2005, 13).

Ekopsykologian mukaan ihmisten pahoinvointi johtuu ihmisen ja luonnon välisen suhteen heikentymisestä (Salonen 2005, 14). Ekopsykologit ovat kehittäneet erilaisia menetelmiä luontosuhteen vahvistamiseksi, mutta tutkimuksessani en syvenny niihin. Sen sijaan esittelen luonnon myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin. Käytän apuna Lauri Rauhalan (2005) holistisen ihmiskäsityksen mukaista kolmijakoa. Rauhalan mukaan ihmisessä on kolme olemuspuolta, jotka vaikuttavat toisiinsa ja joista muodostuu ihmisen kokonaisuus. Näitä olemuspuolia ovat tajunta, keho ja situaatio eli elämäntilanne. Luonto vaikuttaa näiden kaikkien kautta. Ekopsykologian lisäksi luonnon vaikutuksia ihmiseen tutkii muun muassa Human Issues in Horticulture -tutkimus (HIH) (Vasama 2004). Aihetta ei juuri ole tutkittu sosiaalityön tieteenalalla, vaikka se olisi varsin perusteltua, sillä sosiaalityössä korostetaan ympäristötekijöiden vaikutusta ihmiseen.

Esittelen ensin holistista ihmiskäsitystä, ekopsykologiaa ja HIIH-tutkimusta. Seuraavaksi kerron päihderiippuvuuden määritelmistä sekä luonnon hyödyntämisestä päihdekuntoutuksessa. Näiden jälkeen kuvaan tutkimuksen toteuttamista ja tutkimuksen tuloksia. Haastatteluissa rakentui viisi luontokokemuksista kertovaa elämäntarinaa, joita tarkastelen sekä narratiivien analyysin että narratiivisen analyysin keinoin. Analyysissä kuvaan aluksi haastateltavieni luontosuhdetta heidän eri elämänvaiheidensa aikana. Tämän jälkeen kerron, millaisia vaikutuksia he kokevat luonnolla olevan hyvinvointiinsa.

Lopuksi vielä pohdin tutkimukseni tuloksia ja niiden luotettavuutta. Lisäksi esitän kehittämissuhteita siihen, miten luontoa voitaisiin hyödyntää enemmän päihdehoidossa ja yleisemmin sosiaalityössä.

Holistinen ihmiskäsitys

Tutkimuksen tekemiseen ja saatuihin tuloksiin vaikuttavat aina tutkijan maailmankuva ja ihmiskäsitys. Käsittelen aluksi Lauri Rauhalan luomaa holistista ihmiskäsitystä, sillä ajattelen ihmisestä pitkälti samalla tavalla kuin hän. Käytän Rauhalan kolmijakoa myös tutkimustulosteni jäsentämiseen. Rauhalan teorialla on ansioistaan huolimatta myös puutteensa: se korostaa ihmisen ainutlaatuisuutta ja unohtaa luonnon merkityksen ihmiselle. Omaan ihmiskäsitykseeni ja tutkimukseeni vaikuttavat vahvasti ekopsykologian teoriat, joiden mukaan ihminen on erottamaton osa luontoa.

Holistinen ihmiskäsitys on osa Lauri Rauhalan luomaa eksistentiaalista fenomenologiaa. Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisessä on kolme olemuspuolta, tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus, jotka toimivat kokonaisuutena toisiinsa vaikuttaen. Olemuspuolet ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa, kukin oman erityisluonteensa mukaisesti toimien, mikä tulisi ottaa huomioon ihmistä tutkittaessa ja ihmistä autettaessa. (Rauhala 2005.)

Ihmisen tajunnalliselle olemuspuolelle olennaisia ovat mielellisyys, inhimillinen kokemus ja merkityssuhteet. Ihmisen kaikki kokemukset asettuvat tajuntaan suhteessa johonkin synnyttäen merkityssuhteita. Tajunnallisuus on myönteisessä tilassa silloin, kun tietoa, tunnetta, uskoa ja intuitiota edustavat merkityssuhteet muodostavat sopusointuisen maailmankuvan. Tajunnan kehitys on ollut kielteistä, jos siinä esiintyy karkeasti vääristyneitä merkityssuhteita tai jos merkityssuhteet ovat epäselviä tai aiheuttavat yleistä tuskaisuutta. (Rauhala 2005, 34–38.)

Tajunnallisuutta voi pitää olemuspuolista merkittävimpanä, sillä se antaa ihmiselle mielen. Mieli ei kuitenkaan riitä tekemään ihmisestä ihmistä, sillä mieli tarvitsee asuinpaikakseen kehon. Kehollisuus on se ihmisen olemuspuoli, jossa kaikki tapahtuu konkreettisesti, luonnontieteellisten lakien ohjaamana. (Rauhala 2005, 38-39.) Kehollisuuden merkitys ihmisen hyvinvoinnille on hyvin suuri, esimerkiksi jatkuvat kivut vaikuttavat väistämättä myös mielen hyvinvointiin ja voivat rajoittaa sosiaalista kanssakäymistä. Toisaalta hyvinvoiva keho voi auttaa jaksamaan mielen murheita tai suorastaan parantaa mielialaa.

Kolmas ihmisen olemuspuoli on situationaalisuus, joka tarkoittaa ihmisen suhdetta ympäröivään maailmaan ja sen ilmiöihin. Osa situationaalisuudesta määräytyy kohtalonomaisesti niin, ettei ihminen itse voi siihen vaikuttaa. Kohtalonomaista situaatiota on muun muassa se, millaiseen perheeseen lapsi syntyy, mikä on hänen kansallisuutensa ja millainen on häntä ympäröivä yhteiskunta. Osa ihmisen situaatiosta on kuitenkin sellaista, mihin hän voi vaikuttaa ja minkä suhteen hän voi tehdä valintoja. (Rauhala 2005, 41–42.)

Tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus muodostavat ihmisen kokonaisuuden. Rauhala puhuu olemassaolon suotuisuudesta silloin, kun kaikki olemuspuolet toimivat suhteellisen hyvin ja olemassaolon epäsuotuisuudesta silloin, kun yhdessä tai kaikissa olemuspuolissa on häiriöitä. Ihmisen kokonaisvaltaisuudesta seuraa se, että muutokset yhdessä olemuspuolella resonoivat myös toisissa. Tajunnassa eli kokemisessa esiintyvää epäsuotuisuutta kutsutaan elämäntaidon ongelmiksi, kyvyttömyydeksi elää tyydytystä tuottavalla tavalla. Epäsuotuisuus ei kuitenkaan ole pysyvä tila, vaan kokemista voidaan kehittää. (Rauhala 2005, 38, 100, 108–109.) Kokemukseen liittyvät merkityssuhteet voivat muuttua esimerkiksi psykoterapian avulla. Tai tajunnan epäsuotuisuutta voi korjata kokemalla myönteisiä tunteita: positiivisen psykologian eli onnellisuuspsykologian mukaan positiiviset tunteet ovat avain ihmisten hyvinvointiin (ks. esim. Fredrickson 2000).

Ekopsykologinen näkemys

Ekopsykologia on varsin uusi tieteenala, joka on nostanut uudelleen pinnalle ikiaikaisen keskustelun ihmisen ja luonnon välisestä yhteydestä. Ekopsykologiassa kiinnostuksen kohteena ovat luontoympäristö, ihmisen ja luonnon välinen yhteys sekä ympäristönsuojelu. Se on arvolutautunut tieteenala, sillä se pitää itsestään selvänä sitä, että luonto lisää ihmisten hyvinvointia ja pyrkii suojelemaan luontoa. (Salonen 2005, 13.) Ekopsykologisen ajattelun mukaan luontosuhde on ollut oikeanlainen metsästäjä-keräilijäkulttuureissa. Ihminen on

sittemmin menettänyt yhteytensä luontoon yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten mukana (ks. esim. Fish 2009). Suomalainen ekopsykologi Kirsi Salonen tosin on sitä mieltä, että luontosuhde vain heikkenee, ei kokonaan katkea. Ekopsykologian mukaan luontosuhteen vaurioituminen johtaa ihmisten psyykkisen pahoinvointiin ja luonnon tuhoamiseen. Ekopsykologien tavoitteena on luontoyhteyden palauttaminen tai korjaaminen.

Ekopsykologialla on paljon annettavaa myös sosiaalityölle. Sosiaalityö korostaa ympäristötekijöiden ja ylipäättään sosiaalisen ympäristön vaikutusta ihmiseen – luontoympäristön se tuntuu kuitenkin kokonaan unohtaneen (Norton 2009, 138). Sosiaalityön kannalta mielenkiintoista on myös se, että ulkomaisissa tutkimuksissa on havaittu huono-osaisten ja syrjittyjen ihmisen asuvan muita useammin saastuneilla alueilla (ks. esim. Arora & Cason 1999). Yhteiskunnallinen epätasa-arvo näkyy siis myös puhtaan luonnon saatavuudessa.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut ekopsykologian käytännöllisestä ulottuvuudesta eli siitä, miten luontoa voidaan hyödyntää ihmisten auttamisessa. Tutkimuksessani käsitän luonnon hyvin laajasti. Luontoa on luonnontilaisten ympäristöjen lisäksi kaikki elävä eläimistä huonekasveihin. Myös ihminen on luontoa. Käytän tutkimuksessani termiä luontosuhde. Yksinkertaisimmillaan luontosuhde tarkoittaa kosketusta omiin biologisiin tarpeisiin: nälkään, janoon ja lepoon (Salonen 2005). Luontosuhteen heikentyessä ihmiseltä katoaa kosketus näihin tarpeisiinsa ja ylipäättään elämäntavoitteisiinsa ja hän saattaa alkaa käyttäytyä tuhoavasti itseään ja ympäristöään kohtaan (mt. 47–48). Luontosuhteella tarkoitetaan myös sitä, mitä luonto merkitsee ihmiselle ja miten se ilmenee hänen elämässään. Luontosuhteeseen sisältyy myös se, millaisen arvon ihminen luonnolle antaa ja miten hän sitä kohtelee.

Ekopsykologian lisäksi nojaan tutkimuksessani Human Issues in Horticulture -tutkimukseen (HIH). HIH on monitieteistä, sillä se perustuu ainakin puutarhatieteen, ympäristöpsykologian, sosiologian ja lääketieteen oppeihin (Vasama 2004). Siinä tutkitaan muun muassa kasvien terveysvaikutuksia, puutarhaterapiaa, parantavia ympäristöjä ja ympäristökasvatusta. Aiheeseeni liittyy olennaisesti myös Green Care -toiminta. Green Care on luontoon ja maaseutuympäristöön liittyvää ammatillista toimintaa, jolla pyritään lisäämään ihmisten hyvinvointia ja elämänlaatua erilaisten luonto- ja eläinavusteisten menetelmien avulla (Green Care Finland ry 2017).

Kerron luonnon vaikutuksista ihmiseen käyttäen jäsennyksessä apuna holistisen ihmiskäsityksen kolmijakoa keho-tajunta-situaatio. Tajunnallisuudessa epäsuotuisuus ilmenee usein masennuksena ja ahdistuksena. Luontoympäristöjen on havaittu olevan tehokkaita mielialan parantajia (ks. esim. Barton ja Pretty 2010). Luonto auttaa palautumaan eli elpymään sekä uupumuksesta että stressistä. Elvyttävä kokemus voi syntyä myös tiedostamatta, niin ettei ihminen välttämättä huomaa vaikutusta heti. Rachel ja Stephen Kaplan tutkivat 1970-luvulla elvyttävän kokemuksen sisältöä. Heidän mukaansa elvyttävässä kokemuksesta on neljä keskeistä elementtiä: lumoutuminen, arjesta irtautuminen, jatkuvuuden kokemus sekä yhteensopivuuden kokemus (Kaplan & Kaplan 1989).

Luontoympäristöllä on myös fysiologisia eli kehollisia vaikutuksia. Luontoympäristö tai pelkästään luontokuvien katselu laskee verenpainetta, sykettä ja hengitystiheyttä (ks. esim. Aura ym. 1997, 98). Roger Ulrichin (1984, 420–421) klassikoksi muodostuneessa tutkimuksessa havaittiin, että luontomaisemaa ikkunastaan katselleen sappikivileikkauspotilaat toipuivat nopeammin ja tarvitsivat vähemmän kipulääkkeitä kuin kiviseinää ikkunastaan katselleet potilaat. Fyysinen hyvinvointi lisääntyy myös huonekasvien avulla, sillä ne parantavat sisäilmaa (Koivunen 2003, 69). Kasvit myös lievittävät kipua (Rappe 2003, 25).

Luontoympäristö on osa ihmisen situaatiota eli tilanteellisuutta. Joillakin ihmisillä luonto on iso osa elämää, toisilla ei. Luonnon rooli ihmisen elämässä voi olla kohtalonomainen tai valinnan tulosta. Lasten kohdalla tämä on erityisen selkeää, sillä lapsuuden perhe voi olla kosketuksissa luontoon paljon tai vähän. Länsimaissa onkin viime vuosina oltu huolestuneita siitä, että lapset ovat hyvin vähän kosketuksissa luontoon (Laaksoharju & Rappe 2010; Louv 2006, 123). Sen lisäksi, että luonto on osa ihmisen situaatiota, se voi myös vaikuttaa siihen. Ikäihmisten kohdalla on havaittu kasvien kasvattamisen lisäävän sosiaalista kanssakäymistä ja huonekasvien parantavan laitosten ilmapiiriä (Rappe & Evers 2001, 270; Rappe 2005, 32).

Päihderiippuvuus ja luontotoiminta

Olen kiinnostunut siitä, voiko luonto auttaa päihdeongelmasta toipumisessa. Tästä syystä halusin tutkimuksessani saada tietoa päihdeongelmasta toipumassa olevien tai toipuneiden ihmisten luontokokemuksista. Päihderiippuvuudesta ja toipumisesta on olemassa erilaisia määritelmiä, joihin en tässä syvenny. Tunnetuin määritelmä lienee lääketieteellinen määritelmä, jossa riippuvuus nähdään sairautena.

Ekopsykologia taas puhuu myönteisestä luontoriippuvuudesta: ihminen on riippuvainen ilmasta, vedestä, aurinkoenergiasta ja monista muista luonnonilmiöistä. Ekopsykologian mukaan tällaisen luonnollisen ja myönteisen riippuvuuden katkeaminen johtaa muunlaisten riippuvuuksien syntyyn (Salonen 2005, 47). Lorraine Fishin mukaan nyky-yhteiskunta on riippuvuuksien yhteiskunta. Ihmiset ovat riippuvaisia kuluttamisesta ja talouskasvusta. Fish (2009, 32–33, Glendinningin mukaan 1994) kertoo Chellis Glendinningin teoriasta, jonka mukaan nykyaikaiset riippuvuudet johtuvat ihmisten pyrkimyksestä toteuttaa luontaista metsästysviettiään. Shoppailu, huumeet, televisio tai uhkapelit eivät kuitenkaan tarjoa samaa jännitystä kuin ruuan metsästäminen. Fish esittelee teoksessaan toisenkin merkittävän näkökulman, mahdollisen päihtymysvietin olemassaolon. Fishin (2009, 36–38 Siegelin 1989 ja Samorinin 2000 mukaan) mukaan Ronald K. Siegel ja Giorgio Samorini ovat perustelleet päihtymysvietin olemassaoloa eläinkunnasta tekemiensä havaintojen perusteella. Eläimet syövät huumaavia kasveja ja käyneitä hedelmiä päihtyäkseen. Päihteiden käyttö näyttäisi siis olevan luonnollinen ilmiö, kun taas päihdeongelma on kulttuurinen ongelma.

Luontotoiminta päihdehoidossa

Luontoa on hyödynnetty hoito- ja kuntoutustyössä pitkään. Puutarhaterapiaa esimerkiksi pidettiin tärkeänä mielisairaiden hoidossa jo 1700-luvulla. Päihdehoidossa luontoa on hyödynnetty perinteisesti niin, että päihdehuoltolaitokset on sijoitettu luontoympäristöön ja luonto mainitaan osaksi laitoksissa toteutettavaa kuntoutusta. Tieteellistä tutkimusta luonnon vaikutuksista päihdekuntoutujiin ei tiettävästi Suomessa ole tehty opinnäytetöitä lukuun ottamatta. Tutkimustani tehdessä vuonna 2011 kansainvälistäkään tutkimusta ei ollut runsaasti.

Pirkanmaalla vuosina 2005–2008 toteutettu A-klinikkasäätiön ja A-Kiltojen liiton Tapio-projekti oli tiettävästi ensimmäinen kerta, kun luontotoiminta sisällytettiin säännölliseksi osaksi päihderiippuvuuden hoito-ohjelmaa sekä avo- että laitoshoidossa (Savolainen 2008). Projektin puitteissa järjestettiin luontoretkiä eri hoitoyksiköissä olleille kuntoutujille. Toiminta on jatkunut myös projektin jälkeen.

Tapio-projekti sai jatkoa myös A-Kiltojen Liiton Selvästi metsässä -projektin myötä. Kolmivuotisessa (2009–2011) projektissa kannustettiin päihdeongelmasta toipumassa olevia ihmisiä terveellisiin elämäntapoihin ja liikkumiseen. Projektin aikana koulutettiin vertaisliikuttajia ja kiltakoutseja. Kiltakoutsit ovat retkeilyohjaajia, joiden koulutukseen

sisältyi retkeilyn perustaitoja ja vanhaa eräperinnettä. Lisäksi projektin puitteissa järjestettiin monenlaista toimintaa luonnon monimuotoisuutta hyödyntäen, esimerkiksi patikka- ja linturetkiä sekä yrtti- ja eräruokakursseja. (A-Kiltojen Liitto ry 2012.) Pääsin osallistumaan Selvästi metsässä -projektiin ja sen kautta löysin myös haastateltavani.

Luontokokemuksen tutkiminen

Keräsin tutkimusaineistoni haastattelemalla päihdeongelmasta toipuneita tai toipumassa olevia henkilöitä heidän luontokokemuksistaan. Oma ymmärrykseni kokemuksesta sisältää sekä fenomenologisen että narratiivisen näkökulman. Analysoin tutkimusaineistoni narratiivien analyysin ja narratiivisen analyysin keinoin (ks. esim. Polkinghorne 1995, 12–15).

Fenomenologiassa kokemuksella tarkoitetaan merkityssuhdetta. Kokemus sisältää sekä kokemuksen kohteen, että kokijan tajunnassa tapahtuvan merkityksen rakentumisen. (Perttula 2005, 116.) Kokemuksessa on siis kyse ihmisen suhteesta elämäntilanteeseensa: siitä, mitä kokemus hänen elämäntilanteelleen merkitsee. Fenomenologia on kiinnostunut kokemuksista sellaisina kuin ne ovat, ilman reflektointia. Narratiivisessa tutkimuksessa sen sijaan reflektointi on suorastaan toivottavaa, sillä siinä pyritään ymmärtämään, miten kokemukset ovat mukana kertojan tarinassa. (Erkkilä 2005, 201–202.) Narratiivinen tutkimus tutkii narratiiveja eli tarinoita. Sen mukaan tarinat ovat ihmisen yleisin tapa muodostaa merkityksiä elämäntapahtumista ja kertoa kokemuksistaan (Bruner 2004, 692).

Haastattelin viittä keski-ikäistä henkilöä, jotka tavoitin edellä mainitun Selvästi metsässä -projektin kautta. Halusin kerätä aineistoni kasvokkain haastattelemalla, sillä tutkittavan ymmärtäminen helpottuu, kun käytössä ovat myös ei-kielelliset vihjeet. Haastateltavilla tuli olla kokemuksia sekä päihdeongelmasta toipumisesta, että luonnosta. Lisäksi haastateltavalla ei saanut olla akuuttia päihdeongelmaa – ajattelin, että kokemuksista kertominen onnistuu paremmin silloin kun riippuvuus ei hallitse elämää. Pyrin toteuttamaan haastattelut mahdollisimman avoimena antaen tilaa haastateltavan kokemuksille, ajatuksille, muistoille ja mielipiteille. Haastattelun aluksi kerroin, että olen kiinnostunut haastateltavan toipumispolusta ylipäättään ja erityisesti hänen luontokokemuksistaan. Lisäksi kerroin, että minua kiinnostaa luonnon ja luontokokemusten mahdollinen vaikutus hänen toipumiseensa. Haastatteluita tehdessä en tavoitellut vastaukseksi elämäntarinoita, mutta jälkikäteen huomasin toteuttaneeni narratiivisen haastattelun.

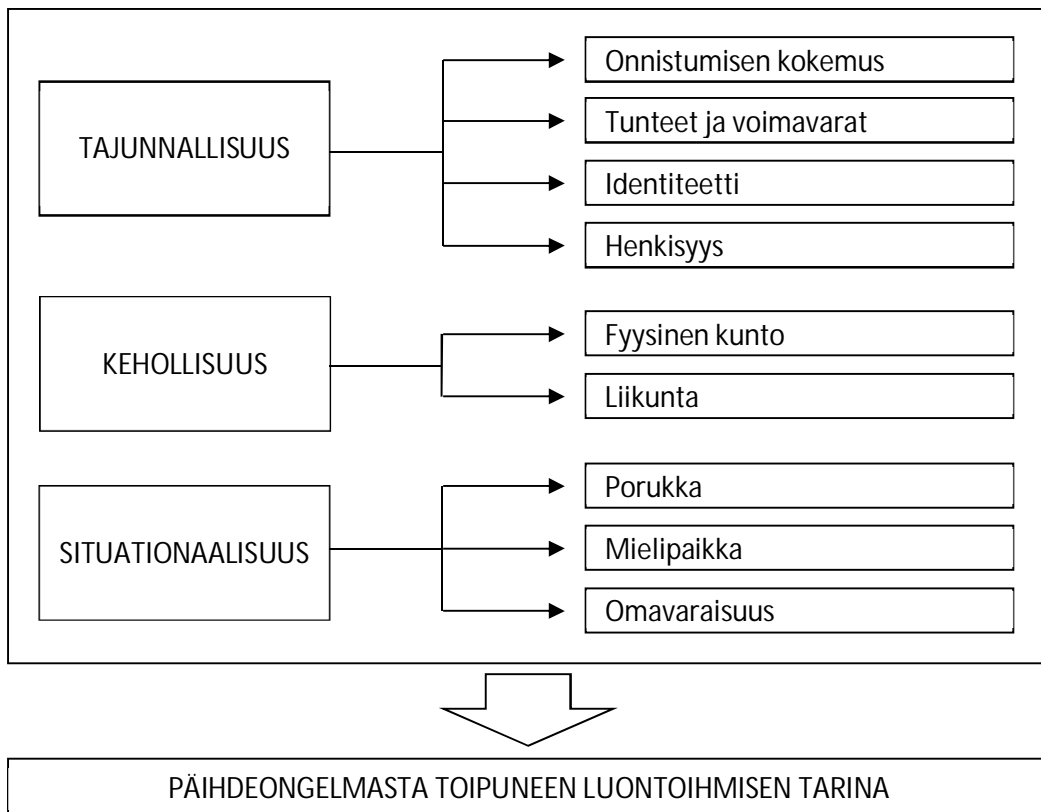
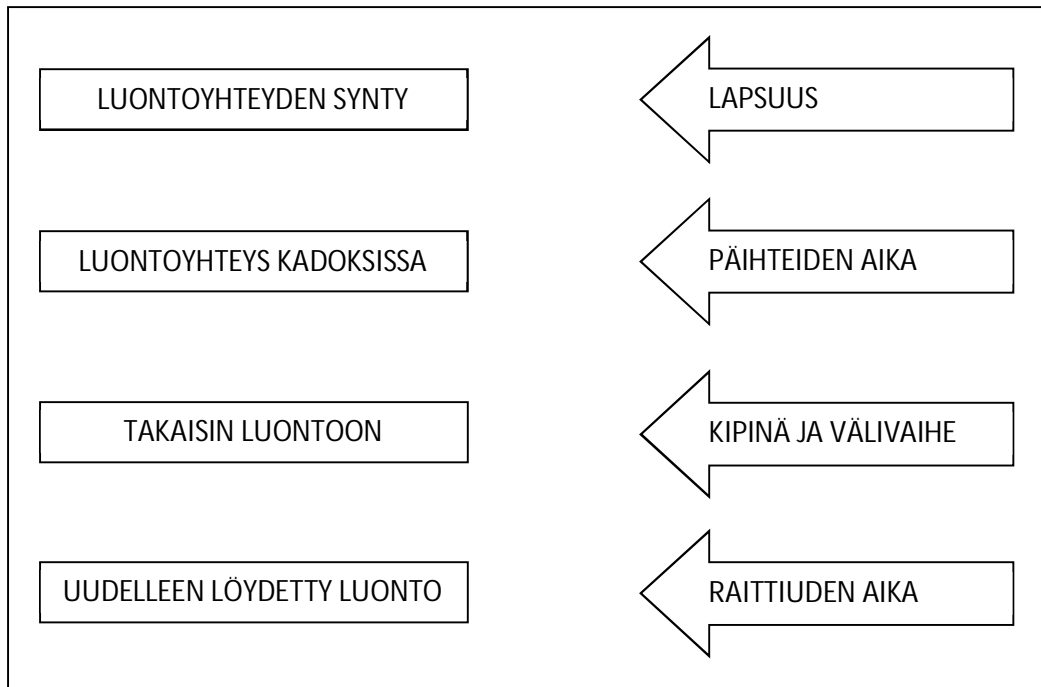
Teemoja ja tarinoita – aineiston analyysi

Analysoin aineistoani sekä narratiivien analyysin, että narratiivisen analyysin keinoin. Narratiivien analyysissä kertomuksia tematisoidaan ja luokitellaan. Tuloksena syntyy kuvauksia tarinoissa toistuvista teemoista tai tarinatyyppien luokkia. Narratiivisessa analyysissä taas on kyse esimerkiksi juonen etsimisestä tai kerrontatavan analysoimisesta. (Polkinghorne 1995.)

Aluksi muodostin neljä teemaa, jotka kuvaavat luontoyhteyden merkitystä haastateltavien eri elämänvaiheissa. Seuraavaksi kuvailen näihin eri elämäntilanteisiin liittyviä kokemuksia ja viittaaan jonkin verran myös aiempiin tutkimuksiin. Lisäksi esittelen luonnon hyvää tekeviä vaikutuksia päihdeongelmasta toipumassa olevien henkilöiden näkökulmasta. Jäsennän tutkimustulokset Lauri Rauhalan holistisen ihmiskäsityksen kolmijaon avulla: luonnon vaikutukset tajunnallisuuteen, kehollisuuteen ja situationaalisuuteen. Käytän tulosten esittelyssä jonkin verran lainauksia haastateltavien puheesta. Tutkittavien yksityisyyden suojaamiseksi en käytä lainausten yhteydessä lähdeviitteitä. Yksittäisen haastateltavan kommenttien yhdistäminen toisiinsa ei ole tarpeellista tutkimustulosten ymmärtämisen kannalta.

Pro gradu -tutkielmassani rakensin lopuksi narratiivisen analyysin keinoin päihdeongelmasta toipuneen luontoihmisen tarinan. Tarina toimii yhteenvetona tutkimuksen tuloksista ja on luettavissa pro gradusta (Mesimäki 2011a, 79–81). Luonnon merkitys eri elämänvaiheissa sekä luontokokemusten koetut vaikutukset eri olemuspuolten alueilla on havainnollistettu kuviossa 1.

Kuvio 1. Luonnon merkitys eri elämänvaiheissa ja luonnon koetut vaikutukset ihmisen kokonaisuuteen – lopputuloksena päihdeongelmasta toipuneen luontoihmisen tarina.

Luonto osana elämäntarinaa

Kerron aluksi, millaisia luontokokemuksia haastateltavillani on ollut elämän eri vaiheissa. Neljä eri vaihetta ovat lapsuus, päihdeongelman aika, päihdeongelman ja raittiuden välinen välivaihe sekä raittiuden aika. Tutkimustani ohjaa fenomenologinen asenne, jonka mukaan tutkijan tulee mennä ”suoraan asiaan”. Annan nyt lukijalle saman mahdollisuuden ja aloitan tämän tuloksista kertovan osion erään haastateltavan sitaatilla.

Luontoyhteyden synty / lapsuus

”Niin se mun päivähoitopaikkani. Tää kuitenkin tää perheen isä, niin se vei mua aina kalastaan. Kerään verkkoja. Tällasii. Mutta sitten tää, sen perheen äiti. Niin se tunsi sieniiä vallan hirveesti ja se tunsi kasveja vallan hirveesti. Joka tapauksessa mä oon oppinut ennen kouluikää tunteen sienet nimeltä. Ja suurimman osan puista. Elikkä mullä oli aika vahva pohja siihen, tomloseen ulkona liikkumiseen. Luontoon yleensä. Ja mä pidin siitä. Mehän oltiin kaiken aikaa (ulkona) ku me oltiin ylipäätään siellä hoidossa.”

Haastateltavan ensimmäiset luontokokemukset liittyivät hänen hoitopaikkaansa.

Luontokokemusten merkittävydestä kertoo se, että hän osasi edelleen kuvata hyvin tarkasti hoitopaikan luontoympäristöjä. Muut haastateltavat kertoivat lapsuuden kesistä kesämökillä tai mummolassa maalla. Lapsuuden luontokokemukset ovat merkityksellisiä myös aiemman tutkimuksen mukaan. Luonnossa leikkiminen on tärkeää sekä lapsen fyysiselle, että psyykkiselle kehitykselle. Luonnossa oleminen ja siihen tutustuminen opettaa myös luonnon arvostamista. Monet ovatkin huolissaan siitä, että lapset eivät leiki enää ulkona yhtä paljon kuin aikaisemmin. Richard Louv on kirjoittanut aiheesta teoksen ”Last Child in the Woods”. Louvin mukaan luonnosta vieraantumisen saattaa seurata luontovajehäiriö (vapaasti suomennettu termistä nature-deficit disorder). Louvin mielestä luonnossa leikkimisen puute aiheuttaa erilaisia tarkkaavaisuushäiriöitä kuten ADHD-oireita. (Louv 2006, 34–35.)

Lasten luontosuhdetta on tutkittu myös Suomessa. Taina Laaksoharju ja Erja Rappe (2010) ovat tutkineet 9–10-vuotiaisen lasten luontosuhdetta. Tutkimuksen mukaan maalla asuvien lasten luontosuhde oli melko vahva. Osalla kaupunkilaislapsista luontosuhde taas oli hyvin heikko. Kaupungissa asuvat lapset tunsivat kasveja huonosti, eivätkä he kokeneet olevansa osa luontoa. Jotkut lapsista olivat jopa sitä mieltä, että voisivat elää ilman kasvillisuutta.

Tutkijat pohtivat, mitä seuraa siitä, jos tulevat sukupolvet eivät tiedä elämän riippuvan

kasvillisuudesta. Luonnon suojeleminen ei ole tärkeää silloin, kun luonnon ja kasvillisuuden merkitystä ei ymmärretä. (Laaksoharju & Rappe 2010, 693–694.)

Luontoyhteys kadoksissa / päihteiden aika

Päihteiden käytön aikana luontoyhteys oli haastateltavilla ollut kadoksissa. Neljällä viidestä haastatellusta päihdeongelma oli syntynyt noin 20 vuoden iässä. Yhdellä haastatellulla päihdeongelma tuli osaksi elämää vasta keski-iässä. Kaikki haastatellut kertoivat luonnon kokemisen olleen mahdotonta silloin, kun päihitteet hallitsivat elämää. Kaikki energia kului päihteiden hankkimiseen ja niiden käyttämiseen. Jos luontokokemuksia olikin, ne eivät tuntuneet miltyään.

”Päihiteitä käyttäessä ei voinu hyväksyä tunteita. Luontookaan ei silloin pystynyt sitä luontoo kokemaan. Alkoholisti ei ole läsnä. juova alkoholisti ei ole läsnä. Mä en ollu luonnossakaan läsnä.”

Eräs haastateltava kertoi, että hänellä oli pihassa kukkaistutuksia myös juovana aikana. Hän ei kuitenkaan pystynyt nauttimaan niistä. Ne olivat pihassa ennemminkin antamassa ulkopuolisille kuvaa, että kaikki on hyvin. Toisaalta ajattelen, että puutarhatöillä saattoi pakonomaisuudesta huolimatta olla myönteinen vaikutus haastateltavan toimintakykyyn. Hänen kohdallaan päihdeongelma ei ollut johtanut yhtä pahoihin elämänhallinnan ongelmiin kuin muilla tutkimukseen osallistuneilla.

Takaisin luontoon / kipinä ja välivaihe

Päihdeongelman ja raittiuden välisen välivaiheen aikana haastateltavat olivat saaneet kipinän palata luontoon. Kaikki haastateltavat olivat olleet sekä katkaisuhoidossa että pidemmissä kuntoutuksissa. Kaikilla myös oli kokemuksia luontotoiminnasta päihdehoidon aikana. Jokaisen mielestä luontoa kannattaa hyödyntää osana kuntoutusta, sillä esimerkiksi luontoretkestä voi jäädä kipinä luontoharrastuksen aloittamiseen. Luontotoiminnan ajateltiin sopivan parhaiten kuntoutusjaksoille, koska katkaisuhoidossa olevien vointi on usein liian huono luontoretkille. Toisaalta ajateltiin, että luontotoiminta voisi kyllä sopia osaksi huume- ja katkaisuhuoltoja, jotka usein ovat kestoaltaan pidempiä kuin alkoholikatkaisuhoidot. Luontotoiminnan ajateltiin olevan kuntouttavaa monenlaisille ihmisille, myös sellaisille, joille luonto ei ennestään ole tärkeä.

”Että siinä saa niitä elämyksiä. Että sellasetkin ihmiset, ketkä ei normaalisti liiku paljon luonnossa. Jotka ei oo ikinä mitään ikinä oikeen harrastanut. Mitään marjastusta, sienestystä. Niin saadaan nekin liikkeelle ja kattomaan. Niin se saattaa avartaa monelle uusia näköaloja. Ja sellaisia pelkoja pois. Että uskaltaako metsässä liikkua. Niinku. Eläimiä pelkää. Pelkää eksyvänsä. Tulee sellaisia onnistumisen kokemuksia, että hei, mä selvisin tästä.”

Kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että kuntoutukseen tulisi sisältyä luontotoimintaa. Joidenkin mielestä kuntoutuspaikkojen tuli sijaita keskellä luontoa. Toiset taas ajattelivat, että kuntoutuksen olisi hyvä tapahtua siellä, missä raittiutta on tarkoitus jatkaa, esimerkiksi kaupungissa. Hoitopaikan ympäristöllä kuitenkin on suuri vaikutus. Roger Ulrich (2000) on laajan tutkimustiedon pohjalta tehnyt yhteenvedon siitä, millaisia ovat ihmisiä tukevat hoitoympäristöt. Hoitoympäristöjen pitää vähentää stressiä, ei aiheuttaa sitä. Luontoelementit vähentävät stressiä, joten niitä tulisi olla hoitolaitosten ympäristössä. Melu, suuret ihmismäärät, roskat ja epämääräiset abstraktit veistokset ja rakennelmat sen sijaan lisäävät stressiä eli niitä ei saisi hoitoympäristössä olla. (Mt., 55–57.) Tämän perusteella kuntoutuslaitosten sijoittaminen luontoympäristöihin olisi perusteltua. Raittiina oloa kaupungissa voi harjoitella kotilomilla ja kuntoutuksen päätyttyä.

Uudelleen löydetty luonto / raittiuden aika

Haastateltavat kertoivat, että luonto oli ollut kadoksissa päihteiden käytön aikana. Raitistumisen myötä luonto oli löydetty uudelleen. Luontoon liitettiin hyviä lapsuusmuistoja ja luonnossa koettiin samaa huolettomuutta kuin lapsena. Eräs haastateltava kuvasi sitä, kuinka luonnossa on nykyään värit ja hän huomaa luonnon pienet ihmeet.

Luonto osana ihmisen kokonaisuutta

Edellä kerroin haastateltavieni luontokokemuksista eri elämänvaiheissa. Seuraavaksi kerron, miten haastateltavat kokevat luonnon vaikuttavan hyvinvointiinsa. Jäsennän tulokset Lauri Rauhalan holistisen ihmiskäsityksen kolmijaon mukaisesti. Esitystapa havainnollistaa sitä, että luonto vaikuttaa ihmiseen usean reitin kautta. Kunkin olemuspuolen alla esittelen teemoja, jotka olen muodostanut aineiston perusteella. Tajunnallisuuden alle sijoittuvat onnistumisen kokemuksen, tunteiden ja voimavarojen, identiteetin sekä henkisyiden teemat.

Kehollisuuden alle sijoittuvat fyysisen kunnon ja liikunnan teemat. Situationaalisen olemuspuolen alle sijoittuvat porukan, mielipaikan ja omavaraisuuden teemat.

Luontokokemukset tajunnallisuudessa

Myönteisessä tilassa oleva tajunnallisuus ja mielenterveys viittaavat samaan asiaan. Mielenterveys ei kuitenkaan tässä yhteydessä ole osuvin termi, koska holistisen ihmiskäsityksen mukaan terveys ja sairaus eivät sovi kuvaamaan tajunnallisuuden ja situationaalisuuden alueella olevia ilmiöitä. Mielenterveys on kuitenkin tuttu käsite ja siksi tuon sen tässä esiin. Myös haastateltavat puhuivat mielenterveysongelmista ja yhdistivät ne päihdeongelmaan. Sijoitin tajunnallisuuden alle sellaiset haastateltavien luontokokemukset, joissa on kyse onnistumisesta, tunteista ja voimavaroista, identiteetistä tai henkisyydestä.

Onnistumisen kokemus

Onnistumisen kokemukset nostavat itsetuntoa ja kyky omatoimiseen selviytymiseen kasvaa. Luottamus omiin kykyihin luonnollisesti lisää hyvinvointia, mutta sillä on merkitystä myös raittiuden ylläpitämisen kannalta. Päihderiippuvuudesta toipuvat varmimmin ne, jotka uskovat omaan pystyvyyteensä (Burman 2003, 24–25). Luonto tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin. Muun muassa eläinavusteisen terapian on todettu parantavan pystyvyyssodotuksia ja selviytymistaitoja (Berget ym. 2008). Haastateltavan toivat runsaasti esiin onnistumisen kokemuksia luontotoimintaan liittyen. Jokin muukin toiminta varmasti olisi tarjonnut onnistumisen kokemuksia, mutta luonto tarkkaavaisuutta parantavana ja rentouttavana ympäristönä todennäköisesti helpottaa uusien asioiden kokeilemistä. Lisäksi etäisyydellä lienee merkitystä. Kaukana kotoa on pakko jaksaa, vaikka olisi hankalaakin.

”Mä puoltoista tuntii tein tulia, että saatiin kahvia. Meil ei ollu puita, se ei ollu laavu eikä mikään. Me kerättiin luonnosta ne märät puut, huomattavan märät puut. Vetiset. Lahot, niistä tippu vettä. Ja mä olin jossain vaiheessa kuullut jo aikasemmin, että lähetään siitä pienestä osasta. Pilkotaan niin paljon pienemmäks, että kunnes se syttyy palamaan. Ja sitten siihen lisätään aina vähän isompaa. Ja vähän isompaa. Ja vähän isompaa. Mä olin lopulta saanu sen maapohjan siitä kuivumaan sen verran, että se oli ylipäättään mahdollista, että puu palaa. Ja puoltoista tuntia ku mä olin sen

kaa räpeltäny, niin mä sain sohjosessa, läpimärässä mettässä tehtyä tulen. Ja arvaa kuinka onnellinen mä olin.”

Haastateltava kertoi, että päihdeongelman aikana tuntui, ettei hän osaa mitään ja kaikki epäonnistuu. Päihteitä käyttäessä onnistumisen tunteet ja luottamus itseän olivat kateissa. Nyt hän uskoi itseensä ja sinnikkäästi teki töitä, jotta sai nuotion syttymään. Onnistumisen kokemus ei liity kuitenkaan vain tällaisiin suuriin haasteisiin. Haastateltavat kuvasivat, kuinka hienolta pienten asioiden oppiminen on tuntunut ja tuonut uskoa siihen, että isommatkin asiat ovat opittavissa. Joskus oppimiskokemukset olivat olleet epämiellyttäviä, kuten riippusiltojen ylittäminen vaelluksella – jälkikäteen mielessä oli kuitenkin ihmetys ja ilo siitä, että oli uskaltanut. Selvästi metsässä -projektin perinnepäivillä opittu pihkavoiteen teko oli tuonut eräälle haastateltavalle lisätuloja. Toimeentuloon liittyen on kiinnostavaa, että suomalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että työn tai opiskelun takia luonnossa viikoittain oleskelevilla oli enemmän myönteisiä tuntemuksia ja vähemmän kielteisiä tuntemuksia kuin niillä, joilla tällaisia luonnossa käyntejä ei ollut (Tyrväinen ym. 2007, 64).

Tunteet ja voimavarat

Haastatteluissa puhuttiin paljon tunteista ja siitä, kuinka luonto auttaa käsittelemään vaikeita tunteita. Tunteilla ei ole vaikutusta vain mielialaan, vaan hyvinvointiin yleisemminkin. Pitkään jatkuessaan kielteiset tunteet, kuten pelko ja ahdistus, saattavat johtaa esimerkiksi masennukseen tai sydänsairauksiin (Fredrickson 2000, 2). Kielteiset tunteet voivat siis sairastuttaa ja toisaalta sairastuminen lisää kielteisten tunteiden määrää. Luontoympäristö voi auttaa tämän noidankehän katkaisemisessa, sillä luonnon rauhoittava vaikutus kompensoi tuskaa, joka liittyy vaikeiden tunteiden käsittelyyn (Rappe 2005, 17).

”Mut mulla on toki ollut pahoja, huonoja päiviä. Niin silloin mä oon hakeutunu niinku luontoon. Niin lähden mettään. Se kummasti rauhoittaa. Eihän se välttämättä ihan aina auta. Mutta suurimmaks osaks on auttanu. Se on siihen omaan sisimpään enimmäkseen. Kotona kaatuu asiat, asiat tai seinät päälle. Sieltä (luonnosta) saa tyyneyttä, sieltä saa energiaa.”

Haastateltavien mukaan luonto auttaa käsittelemään vaikeita tunteita. Toisaalta he kertoivat kokevansa luonnossa ilon, onnen ja innostuksen tunteita. Kielteiset tunteet aiheuttavat tunnetusti sekä psyykkistä että fyysistä pahoinvointia. Myönteiset tunteet taas lisäävät hyvinvointia sekä lyhyt- että pitkäkestoisesti. Myönteisten tunteiden kokeminen lisää yksilön

pysyviä psyykkisiä voimavaroja niin, että hän selviytyy paremmin tulevaisuuden haasteista (Fredrickson 2000,1). Seuraavasta aineisto-otteesta välittyy levollisuuden tunne.

Levollisuuden tunne syntyy, kun ihminen tarttuu hetkeen ja kokee kuuluvansa johonkin, olevansa osa maailmaa (Fredrickson 2000, 4–5).

”Linnut laulo, kalat hyppi. Mä olin siis 4 metriä, 3 metriä rannasta. Pikkukalat hyppi. Semmonen pieni niemi. Aurinko, tai siis aurinko oli jo laskenut. Mutta siis toi kuu. Pieni kuunsirppi näkyi. Kirkas taivas. Ihan täysin tyyni järvi. Ne luonnon äänet jotka siellä kuulu. Ei mitään muuta. Ei autoja, ei mitään. Ei ihmisten ääniä. Ja siinä istuin ja siis pelkästään nautin siitä. Eli ei ollu kuin luonnon äänet ympärillä. Niin niin se tunne mikä siinä on, se on aika upee. Ei semmoista voi kaupungissa kokee. Ei millään.”

Ekopsykologiassa luontokokemuksen myönteistä vaikutusta ihmiseen kutsutaan elpymiseksi (Kaplan & Kaplan 1989, 175). Elpyminen voi viitata tarkkaavuuden elpymiseen, millä tarkoitetaan palautumista tarkkuutta vaatineen tehtävän suorittamisesta. Elpymisellä voidaan viitata myös stressistä elpymiseen, millä tarkoitetaan kokonaisvaltaista palautumista ylikuormittavasta tai uhkaavasta tilanteesta. Elpyminen voi tapahtua tahdosta riippumatta eli sitä ei välttämättä edes huomaa. Elvyttävälle kokemukselle on tyypillistä ensinnäkin paikassa syntyvä lumoutuminen, toiseksi arkipäivästä irtautuminen, kolmanneksi jatkuvuuden kokemus ja neljänneksi yhteensopivuuden kokemus (Kaplan & Kaplan 1989).

Kaikki nämä ulottuvuudet tulivat haastatteluissa esiin (Mesimäki 2011a, 60–64).

Haastateltavat esimerkiksi toivat runsaasti esiin arjesta irtautumisen kokemuksia, mikä ei ole yllättävää, sillä tutkimusten mukaan luontoympäristö vaikuttaa olevan rytmiltään ja sisällöltään sellainen, että arjesta irrottautuminen on siellä helpompaa kuin monessa muussa ympäristössä. Elpymisen teoriassa arkipäivästä irtautumisella viitataan arjen kiireistä ja kaikenlaisesta huolehtimisesta poisääsyyntä. Irtautuminen on mahdollista sellaisessa ympäristössä, jossa ihminen saa arjesta poikkeavia kokemuksia. (Salonen 2006, 62; Kaplan & Kaplan 1989, 183.)

Lumoutumisella tarkoitetaan sitä, kun tarkkaavuus tahattomasti kiinnittyy johonkin kiehtovaan kohteeseen. Se on samankaltainen tila kuin voidaan saavuttaa meditaation tai rentoutumisen avulla. Lumoutuessa muu maailma unohtuu hetkeksi ja uppoudutaan täysin lumoutumisen kohteeseen. (Salonen 2006, 61.) Jatkuvuuden kokemus viittaa siihen, että luontokokemuksessa ihminen voi saada yhteyden johonkin suurempaan. Hän vaistoa, että

hänen nyt näkemänsä asiat ovat osa suurempaa luonnon kokonaisuutta. Jatkuvuuden kokemuksen voi saada myös maata muokatessaan, kun ihminen kokee olevansa osa ikaikaista ketjua tekemällä samaa kuin hänen esi-isänsä. (Kaplan & Kaplan 1989, 190–191.) Yhteensopivuuden kokemuksella tarkoitetaan sitä, että ihminen kokee ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien vastaavan hänen tarpeisiinsa ja toiveisiinsa. Paikka on saattanut tarjota lumoutumisen, arjesta irtautumisen ja jatkuvuuden tunteita, mutta jos ihminen ei koe paikan sopivan itselleen, elpymistä ei välttämättä tapahdu (Salonen 2006, 63; Kaplan & Kaplan 1989, 185–186). Haastatteluissa tällaisiksi luontokokemusta haittaavaksi asioiksi mainittiin melu ja roskat.

Identiteetti

Haastateltavat kuvasivat itseään luontoihmisiksi ja metsäihmisiksi. He kokivat luonnon tärkeäksi osaksi identiteettiään, minuuttaan. Monet myös liittivät luontoidentiteetin omaan perheeseen ja sukuun. Luontoidentiteetin ajateltiin kulkevan perheessä. Lapsuuden perhe onkin avainasemassa siinä, millainen luontosuhde ihmiselle syntyy, sillä luontosuhteen perusta luodaan lapsuudessa (ks. esim. Laaksoharju & Rappe 2010, 693). Luontoihmisen identiteetti yhdistettiin myös suomalaisuuteen.

”Mä oon jotenkin erikoinen hiippari, mä en kuulu mihinkään. Mutta kun mennään tonne metsään. Ruvetaan puuhaamaan leiriä. Niin silloin siinä tuntee olevansa, kuuluvansa joukkoon. Eli se on siinä se yksi pointti. Jotenkin se vaan on suomalaisille näköjään, että kun mennään luontoon, niin se tilanne muuttuu luonnolliseksi.”

Suomalaiset määrittelevät yleensä itsensä hyvin luonnonläheiseksi kansaksi. Luontosuhde on kuitenkin muuttunut heikommaksi, koska nykypäivänä on monia, joilla ei ole mitään kosketusta maaseutuun ja siellä tapahtuvaan ruuantuotantoon. Suomalaisten luontosuhde onkin muuttunut niin, että yhä useampi on luonnossa vapaa-ajallaan, eikä toimeentuloa hankkiessaan (Simula 2005, 59). Kuitenkin moni kokee luonnon tärkeäksi osaksi identiteettiään (Simula 2005, 59).

Henkisyys

Tarve uuden suunnan ja elämän tarkoituksen löytämiseen yhdistää päihdeongelmista toipujia. Monesti toipumisen taustalla on uskoon kääntyminen tai muunlaisen hengellisyyden

löytäminen. (Kuusisto 2010, 182–183.) Henkisyys tuli esiin myös omassa tutkimuksessani. Haastateltavien puhuessa luontokokemuksistaan oli tunnelma ajoittain jopa harras. Vaikuttaa siltä, että luonnossa koetaan jotakin elämää ja ihmistä suurempaa, jotakin henkistä. Luontokokemus voi antaa tunteen, että kaikki tarvittava on tässä, muuta ei tarvita. Luontoaiheen kannalta on mielenkiintoista, että eräs uudenlaisen henkisyyden piirre on alkuperäiskansojen luontosuhteen ihailu ja pyrkimys elää samalla tavalla. Alkuperäiskansojen ajatellaan elävän harmonisessa suhteessa ympäristönsä kanssa ja voivan siksi hyvin.

Luontokokemukset kehollisuudessa

Holistisessa ihmiskäsityksessä kehollisuus on se olemuspuoli, jossa kaikki tapahtuu konkreettisesti. Luontoympäristön on tutkimuksissa ja havaittu vaikuttavan fysiologisesti muun muassa laskemalla verenpainetta ja sykettä. Omassa tutkimuksessani ei tutkittu tällaisia vaikutuksia, vaan keskityttiin kokemuksiin. Haastatteluissa viitattiin kehollisuuteen puhumalla hyvästä (fyysisestä) kunnosta ja liikunnasta – ne vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin kehollisuuden kanavan kautta.

Fyysinen kunto

Haastateltavat kertoivat fyysisen kuntonsa parantuneen luontotoiminnan myötä. Fyysinen hyvä kunto yhdistettiin mielenterveyteen ja nuoruuteen. Paremman kunnan myötä väsymys vähenee ja jaksaa tehdä enemmän asioita, mikä kohottaa mielialaa. Moni koki palanneensa nuoruuden kuntoon päihteiden täyttämien vuosien jälkeen. Myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu liikunta viherympäristöissä parantaa itsetuntoa ja mielialaa. Vaikutukset tulivat näkyviin jo lyhytkestoisen ja kevyen liikunnan aikana ja erityisen voimakkaita ne olivat silloin, kun viherympäristö sijaitsi veden äärellä. (Barton & Pretty 2010.)

Liikunta

Haastatteluissa viitattiin kehollisuuteen myös puhumalla liikunnasta. Fyysinen kunto kohenee jo luonnossa oleskelun ja puuhailun myötä. Luonnossa voi kuitenkin harrastaa liikuntaa myös tavoitteellisemmin. Eräs haastateltava kertoi menevänsä ”eri tavalla metsään” silloin kun tarkoitus on harrastaa liikuntaa. Toinen haastateltava kertoi, että pitkät kävelylenkit olivat hänen tapansa kuluttaa aikaa raittiuden alkuvaiheessa. Kävelylenkit jäivät sitten pysyväksi

tavaksi. Kolmas haastateltava kertoi, että luonto auttoi häntä ”pakottamaan” itsensä lenkille. Myös aiemmissa tutkimuksissa on havaittu luontoympäristöjen kannustavan liikuntaan. Luontoympäristöt vahvistavat kävelyn virkistymis- ja rentoutumisvaikutuksia ja siten kannustavat liikkumaan säännöllisesti (Korpela 2007, 368). Olennaista tämän tutkimuksen kannalta on, että luontoliikunnasta saadut hyödyt perustuvat liikunnan lisäksi luontoympäristön vaikutuksiin.

Luontokokemukset situationaalisuudessa

Ihmisen kolmas olemuspuoli on situationaalisuus. Situationaalisuudella eli tilanteellisuudella tarkoitetaan ihmisen suhdetta ympäröivään maailmaan ja sen ilmiöihin. Ihmiseen vaikuttaa kaikki se, mitä hänen situaatiossaan on. Situaatio on siis avainasemassa, jotta luonto voisi vaikuttaa ihmisen tajuntaan tai kehoon. Jos luonto ei kuulu ihmisen situaatioon, vaikutuksia ei voi syntyä. Omassa tutkimuksessani lähestyn situaatiota kuitenkin käytännöllisemmästä näkökulmasta. Esittelen haastateltavien sellaisia kokemuksia, jotka jollain tapaa korostavat luonnossa olevia ihmisiä, paikkoja tai asioita. Teemat ovat porukka, mielipaikka ja omavaraisuus.

Porukka

Haastateltavien myönteiset luontokokemukset liittyivät usein porukkaan ja yhdessä tekemiseen. Luontotoiminnassa nautitaan porukalla tekemisestä ja yhdessä olemisesta. Luontoretket ovat tärkeitä monille yksin asuville. Päihteitä käyttävistä ystävistä irtautuminen on usein raittiuden edellytys. Elämään kuitenkin jää silloin sosiaalinen tyhjiö, jonka täyttäminen uusilla ihmissuhteilla turvaa raittiuden ylläpitämistä (Kuusisto 2010, 268). Eräs haastateltava kertoi etsivänsä nyt luontoharrastusta, jossa tapaisi muitakin luonnosta kiinnostuneita ihmisiä kuin päihdeongelmasta toipuvia tai toipuneita. Selvästi metsässä - projektin luontotoimintaan osallistuminen oli antanut hänelle uskallusta lähteä myös muihin ”piireihin”. Haastatteluissa tuli esiin myös luonnossa syntyvä vahva yhteishenki, yhteisöllisyys ja yhdenvertaisuus. Vaikuttaa siltä, että luonnossa arjen roolit katoavat. Saman huomasi tehdessäni käytäntötutkimusta päihdekuntoutuslaitoksen luontoryhmästä. Sekä kuntoutujat että työntekijät kertoivat roolien katoamisesta ja tunteesta, että nuotiolla istuikin kaksi ihmistä hoitajan ja hoidettavan sijaan. (Mesimäki 2011b, 23.)

Mielipaikka

Kaikkien haastateltavien mielipaikka oli luonnossa. Tämä ei ole yllättävää, koska useimmat ihmiset sekä Suomessa että maailmalla kertovat mielipaikkansa olevan luonnossa (ks. esim. Korpela 2007, 369). Säännöllisen vierailun mielipaikassa on todettu vaikuttavan myönteisesti keskittymiskykyyn, rentoutumiseen, ajatusten selkenemiseen, energisyyteen ja itseluottamukseen (Korpela & Ylén 2009, 437). Tällaiset vaikutukset auttavat raittiuden ylläpitämisessä eli mielipaikan tiedostamisella on merkitystä päihdehoidonkin kannalta. Aineistossani mielipaikan ei välttämättä tarvinnut olla tietty olemassa oleva paikka, vaan mielipaikaksi voitiin nimetä myös tietynlainen idylli.

”Ihan sellanen pieni, pieni idylli. Semmonen purokin esimerkiksi ni. Joku ihan yleisen tien vieressä. Puro ja sit se putoo pienenä putouksena ja sit siinä on lammi. Jossa on havumetsän keskellä lehtometsää ja pieni lammi. Luonnonlammi putouksen alla. Näitä on Suomen luonto täynnä.”

Omavaraisuus

Kaikki haastateltavat kertoivat hankkivansa ruokaa luonnosta. Ruokaa hankittiin kalastamalla, keräämällä luonnontuotteita ja viljelemällä kasvimaata. Omavaraisuudella tarkoitetaan, että ihminen tulee toimeen pelkän oman tuotantonsa avulla. Täydellinen omavaraisuus on nykyään harvinaista länsimaissa, mutta omavaraisuusaste voi olla korkea silloin kun luonnontuotteita hyödynnetään paljon. Kaikki haastateltavani marjastivat ja sienestivät. Lisäksi osa kalasti ja osa viljeli kasvimaata. Luonnontuotteiden hyödyntäminen toi iloa ja hyötyä elämään.

”Koska mäkin oon saanu nuorempana. Nuorempana sen kokemuksen, että siellä on hyvä olla, tai niinku, että se on mukavaa. Ei mua oo pakotettu pentuna, että kerää kymmenen litraa marjoja. Ja tee sitä. Vaan mä oon omasta halusta siä noukkinut. Ja nyt ku ne jutut saa uudestaan viritettyä. Tai tälleen. Että on 25 vuotta ollu kentällä. Nyt niinku uudestaan rupeet poimiin marjoja. Ja kaikkee. Sä saat niin hyvän fiiliksen siitä. Ja sit tulee. Tulee kalat, marjat. Tulee niinku syömistä kotiin.”

Pohdintaa

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, millaisia luontokokemuksia päihdeongelmasta toipuvilla ihmisillä on ja auttaako luonto päihdeongelmasta toipumisessa. Aluksi tarkastelin tutkimusaineistoani narratiivien analyysin keinoin ja löysin luonnon hyvinvointivaikutuksia kuvaavia teemoja, jotka sijoitin holistisen ihmiskäsityksen mukaisten olemuspuolien alle. Lopuksi hyödynsin narratiivista analyysia ja loin haastatteluiden pohjalta päihdeongelmasta toipuneen luontoihmisen tarinan – se on tiivistelmä kaikista viidestä tarinasta. Tutkimukseni tulosten mukaan luonto lisää hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Se vaikuttaa yhtä aikaa sekä tajunnan, kehon että tilanteen kautta. Luonto lisää myönteisiä tunteita ja auttaa käsittelemään kielteisiä tunteita. Luonto on osa identiteettiä ja vastaa henkisiin tarpeisiin. Luonto auttaa parantamaan fyysistä kuntoa ja helpottaa sosiaalisia tilanteita. Aineistostani ei noussut esiin luonnon vaikuttavan kielteisesti hyvinvointiin. Aihetta on tutkittu aiemmin jonkin verran ja huomattu, että luontoympäristön aiheuttamat kielteiset tuntemukset ovat johtuneet muun muassa alueiden turvattomuudesta tai roskaisuudesta (Korpela 2007, 369–370).

Haastateltavia oli vain viisi ja kaikki olivat aktiivisia luontoharrastajia. Tulokset eivät siis ole yleistettävissä, mutta uskon niiden kuitenkin antavan arvokasta tietoa luontotoiminnan merkityksestä päihdekuntoutuksessa. Tutkimuksen luotettavuutta pyrin varmistamaan avoimilla kysymyksillä ja kuuntelemalla tarkasti haastateltavia. Haastateltavat saivat myös tarkistaa itseään koskevat kohdat ja olisin muokannut tekstiä heidän niin halutessaan.

Tutkimukseni tarjoaa yhden näkökulman sosiaalityön ja päihdehuollon kehittämistarpeisiin. Sosiaalityön tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ympäristötekijöiden vaikutuksista ihmisiin, mutta jostain syystä luontoympäristön vaikutuksia ei juuri ole huomioitu. Muiden tieteenalojen aiheesta tuottama tieto kannattaakin ottaa osaksi sosiaalityön monitieteistä tietopohjaa. Luontoympäristön vaikutukset ovat kiistatta myönteisiä, joten luontoa kannattaa hyödyntää sosiaalityön käytännöissä, sekä päihdehuollossa että muualla. Luontoympäristöjen tietoisuuden hyödyntämisen puolesta puhuvat muun muassa sen helppous ja kustannustehokkuus. Jokamiehen oikeudet takaavat, että luontoalueet ovat vapaasti kaikkien käytettävissä. Lisäksi luonto on lähellä kaikkialla Suomessa, sillä suurimmissakin kaupungeissa on runsaasti viheralueita. Lisäperusteena on 'menetelmän' turvallisuus. Luonnossa olemisesta ei ole haittaakaan, vaikka luonnon hyvinvointia lisäävät vaikutukset jäisivät oletettua pienemmiksi. Turvallisuusriskejä voi tuki liittyä tietynlaiseen luontotoimintaan, kuten koskenlaskuun tai erämaavaellukseen. Tavanomaisen luontotoiminnan riskit ovat kuitenkin hyvin pienet. On

ennemminkin kyse huonosta onnesta, jos asiakas esimerkiksi saa allergisen reaktion ekopsykologiasta innostuneen sosiaalityöntekijän työpöydällä olevasta huonekasvista.

Luonnon hyödyntäminen päihdehuollossa ja muussa sosiaalityössä voi käytännössä toteutua monin tavoin. Yksinkertaisimmillaan sitä voidaan toteuttaa tapaamalla asiakkaita tiloissa, joissa on huonekasveja ja luontoaiheisia kuvia. Seuraava askel voi olla esimerkiksi se, että asiakkaiden kanssa keskustellaan työhuoneen sijasta ulkona kävelyn lomassa. Joissakin sosiaalityön työpaikoissa on mahdollista hyödyntää myös eläimiä. Sosiaalityöntekijä voi vaikkapa ottaa koiransa mukaan töihin, mikä tietenkin edellyttää sen varmistamista, ettei asiakkaille ole allergioita tai koirapelkoa. Samaan tapaan laitostuntoutukseen tuleva henkilö, jolla on päihdeongelma, voi ottaa kissansa mukaan. Asiakkaille voidaan järjestää luontoretkiä, jolloin luonnon lisäksi sosiaalisuus vaikuttaa hyvinvointiin. Ekopsykologien kehittämiä luontosuhteen vahvistamiseen tähtäviä menetelmiä, kuten luontokuvien katselua tai rentoutumisharjoituksia luonnossa, voidaan myös käyttää. Lisäksi asiakkaita voidaan kannustaa omaehtoiseen ulkoiluun luonnossa. Asiakkaiden toiveiden huomioiminen on myös tärkeää, kaikille ei nimittäin sovi samanlainen luontotoiminta. Joku saattaa hyötyä kovasti terapeutisesta keskustelusta meren rannalla kaupungin läheisyydessä, kun taas toiselle sopii paremmin patikointi ja nokipannukahvien nauttiminen metsän keskellä.

Yksilöllisen hyvinvoinnin parantamisen lisäksi ihmisten luontosuhteen vahvistaminen on tärkeää kestävästä kehityksestä kannalta. Luonnon arvostus kumpuaa vahvasta suhteesta luontoon, joten asiakkaiden luontosuhteen vahvistaminen on myös ympäristöteko (Salonen 2005, 48).

Toivon tutkimukseni pieneltä osaltaan vaikuttavan siihen, että luontoympäristöjen merkitys alettaisiin huomioida sosiaalityön tutkimuksissa ja käytännöissä. Luontoympäristöt vaikuttavat myönteisesti ihmisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja siksi niitä kannattaa hyödyntää niin sosiaalityössä kuin muussakin auttamistyössä. Luonto ei ole ihmekonsti päihdeongelmista toipumiseen, mutta se tukee raittiuden ylläpitoa lisäämällä hyvinvointia. Tutkimusprosessin myötä olen vakuuttunut luonnon hyvää tekevästä vaikutuksesta siinä määrin, että tulen varmasti hyödyntämään luontoa osana omaa työtäni. Olen tutkimukseen osallistuneille kiitollinen siitä, että he jakoivat kokemuksensa kanssani. Heidän avullaan ymmärsin, miksi luontokokemukset voivat olla erityisen merkityksellisiä päihdeongelmasta toipumassa oleville henkilöille. Yksi haastateltavista tiivistä asian näin:

”Sen vois pukee tässä tapauksessa tälleen sanoiksi että. Että kyllä kannatti raitistua. Eli että niinku, se niinku on se luonto, että ku pystyt kokemaan sen luonnon, niin kyllä kannatti raitistua.”

Kirjallisuus

A-Kiltojen Liitto ry (2012): Selvästi metsässä -projekti 2009–2011. Loppuraportti. Tampere.

Arora, Seema & Cason, Timothy N. (1999): Do community characteristics influence environmental outcomes? Evidence from the toxics release inventory. *Southern Economic Journal* 65(4), 691–716.

Aura, Seppo & Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi (1997): *Ympäristöpsykologian perusteet*. Helsinki: WSOY.

Barton, Jo & Pretty, Jules (2010): What is the Best Dose of Nature and Green Exercise for Improving Mental Health? A Multi-Study Analysis. *Environmental Science & Technology* 44 (10), 3947–3955.

Berget, Bente & Ekeberg, Øivind & Braastad, Bjarne O. (2008): Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders: effects on self-efficacy, coping ability and quality of life, a randomized controlled trial. *Clinical Practice & Epidemiology in Mental Health* 4. Doi:10.1186/1745-0179-4-9. Luettu 15.9.2011.

Bruner, Jerome (2004): Life as narrative. *Social Research* 71 (3), 691–710.

Burman, Sondra (2003): Cognitive Processes: Their Influence on Varying Pathways to Recovery. *Journal of Social Work Practice in the Addictions* 3 (3), 21–39.

Erkkilä, Raija (2005): Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia, 195–226.

Fish, Lorraine (2009): *Nature, Culture and Abnormal Appetites. An Ecopsychological Analysis of Addiction*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller.

Fredrickson, Barbara L. (2000) *Cultivating Positive Emotions to Optimize Health and Well-Being*. *Prevention & Treatment* 3, Article 0001a.

Glendinning, Chellis (1994) *My name is Chellis and I'm in Recovery from Western Civilization*. Boston, MA: Shambhala.

- Green Care Finland ry. (2017): Yhdistyksen internet-sivut. <http://www.gcf Finland.fi>. Luettu 11.4.2017.
- Kaplan, Rachel & Kaplan, Stephen (1989): *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koivunen, Taina (2003): Hyvä elinympäristö. Teoksessa Erja Rappe, Leena Lindén & Taina Koivunen: *Puisto, puutarha ja hyvinvointi*. Helsinki: Viherympäristöliitto, 61–78.
- Korpela, Kalevi (2007): Luontoympäristöt ja hyvinvointi. *Psykologia* 42 (5), 364–376.
- Korpela, Kalevi & Ylén, Matti (2009): Effectiveness of Favorite-Place Prescriptions. A Field Experiment. *American Journal of Preventive Medicine* 36 (5), 435–438.
- Kuusisto, Katja (2010): *Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen*. Acta Universitatis Tampensis 1492. Tampere: Tampere University Press.
- Laaksoharju, Taina & Rappe, Erja (2010): Children's Relationship to Plants among Primary School Children in Finland: Comparisons by Location and Gender. *Hort Technology* 20 (4), 689–695.
- Louv, Richard (2006): *Last Child in the Woods. Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder*. London: Atlantic Books.
- Mesimäki, Kaisa (2011a): Sieltä saa tyyneyttä, sieltä saa energiaa. Luontokokemukset päihdeongelmasta toipuneiden elämäntarinoissa. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mesimäki, Kaisa (2011b): Luonnosta voimaa ja vaihtelua. Luontoryhmätoiminta Tervalammen kartanossa. Julkaisematon käytäntötutkimus. Sosiaalityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Norton, Christine Lynn (2009): Ecopsychology and Social Work: Creating an Interdisciplinary Framework for Redefining Person-in-Environment. *Ecopsychology* 1 (3), 138–145.
- Perttula, Juha (2005): Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia, 115–162.
- Polkinghorne, Donald E. (1995): Narrative Configuration in Qualitative Analysis. *Qualitative Studies in Education* 8 (1), 5–23.

Rappe, Erja & Aino-Maija Evers (2001): The Meanings of Growing Plants: Contributions to the Elderly Living in Sheltered Housing. *Hort Technology* 11 (2), 268–272.

Rappe, Erja (2005): The influence of a green environment and horticultural activities on the subjective well-being of the elderly living in long-term care. *Kasvien hoitamisen ja viherympäristön vaikutus laitoksissa asuvien vanhusten koettuun hyvinvointiin. Soveltavan biologian laitoksen julkaisuja* 24. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Rauhala, Lauri (2005): *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Yliopistopaino.

Salonen, Kirsi (2005): *Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma*. Helsinki: Edita.

Salonen, Kirsi (2006): Ihminen on luontoa. Teoksessa Irma Heiskanen & Kaarina Kailo (toim.) *Ekopsykologia ja perinnetieto. Polkuja eheyteen*. Helsinki: Green Spot, 49–70.

Samorini Giorgio (2000): *Animals and Psychedelics: The Natural World and the Instinct to Alter Consciousness*. Rochester VT: Park Street Press.

Savolainen, Maarit (2008): TAPIO -toiminnasta apua päihteistä ilmeneviin ongelmiin. Tiivistelmä Tapio-projektin toiminnasta. *A-klinikkasäätiö. Julkaisematon*.

Siegel, Ronald K. (1989): *Intoxication: Life in Pursuit of Artificial Paradise*. New York: E.P. Dutton.

Simula, Mikko (2005): Impivaarojensa etsijät. Tulkinta luontokokemuksen rakentumisesta. *Liikunta & tiede* 42 (6), 58–64.

Tyrväinen, Liisa & Silvennoinen, Harri & Korpela, Kalevi & Ylén, Matti (2007): Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa Liisa Tyrväinen & Seija Tuulentie (toim.) *Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi. Metlan työraportteja* 52, 57–77.

Ulrich, Roger S. (1984): View Through a Window May Influence Recovery from Surgery. *Science* 224 (4647), 420–421.

Vasama, Siina (2004): Paluu paratiisiin. *Yliopisto-lehti* 8/04. Verkkodokumentti osoitteessa <http://www.helsinki.fi/yliopistolehti/2004/08_2004/artikkeli.htm>. Luettu 23.4.2017.

LIITE1. Hakutulokset pro-gradu tutkielmista vuosilta 2011-2016

Heikkinen, Sanna (2015): Vihreää hoivaa: lasten yhteisöllinen ryhmätoiminta avohuollon tukitoimena. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/49015>

Hovi, Jaana (2013): Koira ihmisen apuna. Liikuntavammaisten ihmisten kokemuksia avustajakoirista. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalityö.

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/38220>

Kilpeläinen, Arja (2014): Social workers' interpretations of generalist social work in rural areas. Lapin yliopisto Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Sosiaalityö.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201409241414>

Kortelainen, Tea (2016): Yhteisösosiaalityö ekososiaalisessa kontekstissa. Työntekijöiden näkemyksiä alueellisista erityispiirteistä ja huono-osaisuudesta. Helsingin yliopisto,

Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalityö. <http://hdl.handle.net/10138/167204>

Kotimäki, Tuula (2014): Sosiaalisesti kestävä kehitys: kestävästi kehittävä sosiaalityö.

Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Sosiaalityö.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/44785>

Lehto, Armi (2012): Green Care osaksi sosiaalityötä? Luontoon tukeutuvat työmenetelmät ja paikallinen erityisyys. Lapin yliopisto Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Sosiaalityö.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201212041274>

Leppäaho, Merja (2016): Luontoavusteinen hoivatyö: toimijuuden kehittyminen ja toiminnan kriittiset pisteet työntekijöiden kertomana. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus

Chydenius, Sosiaalityö. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/44785>

Mehtälä, Erja (2015): Green Care sosiaalisessa kuntoutuksessa: toimintaan osallistuneiden asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja

kauppätieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos, Sosiaalityö.

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150422/

Mesimäki, Kaisa (2011): Sieltä saa tyyneyttä, sieltä saa energiaa. Luontokokemukset päihdeongelmasta toipuneiden elämäntarinoissa. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen

tiedekunta, Sosiaalityö. <http://hdl.handle.net/10138/29316>

Niiranen, Sari (2013): Green care osana vanhusten toimijuutta hoitokodeissa. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos, Sosiaalityö. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20130801/

Nöjd, Taija (2016): A literature review on social work considering natural environment and sustainable development? Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/52488>

Pintamo-Kenttälä, Kaisa (2011): Lappilaisten nuorten elinympäristö ja sosiaalisen pääoman rakentuminen. Lapin yliopisto Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Sosiaalityö. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61373>

Siven, Satu (2015): Elämänhallintaa etsimässä: sosiaalipedagoginen hevostoiminta huostaan otettujen nuorten elämänhallinnan tukena koulukodissa. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos, Sosiaalityö. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20150434>

Tiitinen, Eveliina (2011): Hevonen yhdistää, talliyhteisö kasvattaa: yhteisöllisyyden merkitys sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/39272>

Vornanen, Marjo (2015): Yhteisösosiaalityön lähtökohdat asukastupatoiminnassa. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos, Sosiaalityö. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150439/urn_nbn_fi_uef-20150439.pdf

Lisäksi mukana haun ulkopuolelta:

Markuksela, Sami (2017): Relationaalinen hyvinvointi kriittisen koulukunnan näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/55703>

Salmela, Niko (2017): Ekososiaalinen transiitio ja postsosialismi. Vertailua ja keskustelua muutostutkimuksen näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/55684>

Väyrynen, Marianne (2018): Kestävä elämäntapa toimijan projektina. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. Julkaisematon.

Kirjoittajat:

Aila-Leena Matthies, YTT, professori, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius.

Sami Markuksela, YTM, sosiaalityöntekijä, Jyväskylän kaupunki.

Kaisa Mesimäki, VTM, sosiaalityöntekijä.

Kati Närhi, YTT, professori, Jyväskylän yliopisto.

Taija Nöjd, YTM, lehtori, Saimaan ammattikorkeakoulu.

Niko Salmela, YTM (sosiologia ja sosiaalityö), asiantuntija, TE-palvelut.

Marianne Väyrynen, sosiaalityöntekijä, Keski-Uudenmaan sosiaalipäivystys.